



אספות אקלים:

התמודדות עם משבר האקלים באמצעות אספות אזרחים

המדריך לאספות אזרחים

בנושא משבר האקלים והפוטנציאל שלהן להובלת שינוי:

סקירה בינלאומית | מדריך לאספות אקלים | השלכות לישראל

ינואר 2023



נכתב על ידי צוות "דמוקרטיה 3.0" במרכז השל
מנהל פרוייקט אספות אזרחים במרכז השל: ד"ר דויד דוניץ

כותבי הדוח:

אורן מטר | אריאלה שלו | ד"ר רונן גופר

אספות אקלים:

התמודדות עם משבר האקלים באמצעות אספות אזרחים

המדריך לאספות אזרחים

בנושא משבר האקלים והפוטנציאל שלהן להובלת שינוי:

סקירה בינלאומית | מדריך לאספות אקלים | השלכות לישראל

ינואר 2023

נכתב על ידי צוות "דמוקרטיה 3.0" במרכז השל
מנהל פרוייקט אספות אזרחים במרכז השל: ד"ר דויד דוניץ

כותבי הדוח:

אורן מטר | אריאלה שלו | ד"ר רונן גופר

עריכת לשון: ד"ר גילה אוזרוסו חגג

עיצוב גרפי: מור בן דרור



5	הקדמה
6	מבוא
8	פרק 1: אספות האקלים בעולם
10	אספות אקלים לאומיות
10	אספת האקלים בצרפת
13	אספת האקלים בבריטניה
16	אספת האקלים באוסטריה
18	אספת האקלים בדנמרק
20	טבלת סיכום לאספות האקלים הלאומיות
21	פולין - גדנסק
22	בריטניה - אוקספורד
23	פרק 2: אספת האזרחים בקריית טבעון
23	מבוא
23	גיוס המשתתפים
25	מפגשי האספה
26	דוגמה לעקרונות והמלצות שגובשו על ידי המשתתפים
26	תגובת המועצה
26	משוב ולמידה
26	משוב מהמשתתפים
28	לקחים ומסקנות הצוות המארגן
30	פרק 3: ההצדקה לאספות אקלים
30	מבוא: משבר האקלים כבעיה בתהליך קבלת ההחלטות
31	יצירת מנדט ציבורי לקבלת החלטות קשות
32	הגברת השקיפות וחיזוק אמון הציבור
33	קידום חשיבה לטווח ארוך
33	גיוון, אינקלוסיביות ושילוב קבוצות מוחלשות
34	צמצום הקוטביות בחברה בנוגע לאקלים
34	אינפורמציה אמינה ומאוזנת
35	העצמה אזרחית ושינוי התנהגות
35	סיכום
36	פרק 4: כיצד לארגן ולנהל אספת אזרחים - מדריך
36	תכנון האספה
36	בחירת נושא האספה
38	ניסוח השאלה
39	שיתוף פעולה של הרשות הרלוונטית והמנדט של האספה
40	אורך האספה ומספר המשתתפים
40	פיתוח בסיס הידע עבור האספה
42	סורטיציה וגיוס המשתתפים

45 מהלך האספה
45 עקרונות ההנחיה
47 מתווה המפגשים
50 שיתוף הציבור הרחב באספה
52 שיח עם התקשורת
53 השפעת האספה
53 ביקורת ומשוב
54 מיסוד כאסטרטגיה להצלחת אספות אזרחים
54 מקורות מידע מעשיים נוספים
54 חוברות וספרי הדרכה נוספים
54 עמותות ומכונים חשובים
55	פרק 5: התיאוריה והפרקטיקה של דמוקרטיה דליברטיבית: הבסיס של אספות האקלים
55 על התיאוריה של דמוקרטיה דליברטיבית
56 על הפרקטיקה וההיסטוריה של דמוקרטיה דליברטיבית
58 המקרה של אסיפת האזרחים כפרקטיקה של דמוקרטיה דליברטיבית
59 על הקשר בין דמוקרטיה דליברטיבית לבין קיימות ומשבר האקלים
61	נספח: תוכנית ראשונית להקמת אספת אזרחים לאומית בישראל בנושא משבר האקלים
65 מקורות

יוזמת "דמוקרטיה 3.0" הוקמה במהלך 2020 על ידי ארגונים ומתנדבים שעניינם קידום והתחדשות הדמוקרטיה, לאור משבריה הרבים. היוזמה פועלת בהובלת מרכז השל לקיימות. הכלי המרכזי שעמד במרכזה של היוזמה היה והינו "אספת האזרחים" המגלם פרקטיקה חדשה של דמוקרטיה דליברטיבית (דיונית) אשר נותנת מקום מרכזי להשתתפות אזרחים מן השורה, הנבחרים במדגם מייצג, בעיצוב מדיניות ציבורית. בדרכה לקיום חזון זה, מקדמת היוזמה קיום אספות אזרחים ופרקטיקות אזרחיות-דליברטיביות אחרות ברמה מקומית וברמה ארצית. היא אף בוחנת אפשרות השימוש בהן בתוך מערכת החינוך. לאחר שלב התארגנות ראשונית, ערכה היוזמה בשנת 2022 את אספת האזרחים הראשונה בישראל. האספה התקיימה בקריית טבעון והתמקדה בנושא הטמנת אשפה. במהלך 2023 תקיים היוזמה את אספת הנוער הראשונה בישראל בעיר תל אביב-יפו, אספה זו מתמקדת אף היא בנושא בעל נגזרת אקלימית: תחבורה בת קיימא.

החזון של דמוקרטיה 3.0 הוא לעסוק בהתחדשות דמוקרטית בכל הנושאים שנמצאים על סדר היום הציבורי, אך כבר בתחילת דרכה היא מצאה עצמה מטפלת בעיקר בנושאי קיימות ואקלים. אין זה מקרי שכך קרה. משבר האקלים וכל ספיחיו מייצגים במידה לא קטנה נושאים אידאליים לאספות אזרחים: סוגיה מורכבת, אשר אינה יכולה להיות מטופלת באופן היררכי, צריכה להיות מטופלת על ידי גורמים רבים בו-זמנית, יש בה צורך דוחק לשמוע את דעתו המלומדת של הציבור בכלל ובפרט של אזרחים מן השורה, אשר אינם מיוצגים על ידי אף אחד מן השחקנים הרגילים המשתתפים תדיר בשיח הציבורי ובתהליכי עיצוב המדיניות. אנו מאמינים כי יש בכוחן של אספות אזרחים בנושא משבר האקלים (אספות אקלים), להניע ממשלות וציבורים לפעולה, והן מסמלות את 'המוצא האחרון' להיערכות למשבר האקלים, עוד בטרם המשבר יחריף.

המשרד להגנת הסביבה, היווה אוזנת קשבת עבורנו כבר בתחילת הדרך. הן בעת הביצוע של אספת האזרחים בקריית טבעון והן בעת חשיבה וחלימה על אספת אקלים לאומית בישראל, כפי שקרה במדינות נוספות ברחבי העולם. זו גם הזדמנות עבורנו להודות למשרד על ראייתו מרחיקת הלכת אשר באה לידי ביטוי באישורו לכתיבת מסמך זה, אשר מניח את התשתיות החשיבתיות הדרושות לביצוע של אספות אקלים בישראל. הן מבחינת מצבו של משבר האקלים בעולם ובישראל, והן מבחינת בשלותו של הידע התיאורטי והפרקטי הדרוש לביצוען של אספות אקלים בישראל בכלל, ואספת אקלים לאומית ראשונה, הגיעה העת לכך. בפרסומו של מסמך זה אנו מקווים להוביל לכך.

בשנים האחרונות אספות אזרחיות דיוניות (citizens' assembly) הפכו לאחד הכלים הנפוצים בארגז הכלים הדמוקרטי. באספות אלו נפגשים נציגים אשר נבחרו בהגרלה אקראית מתוך כלל הציבור במטרה לפתור בעיה מוגדרת, לומדים את הנושא עם מומחים ובעלי עניין ומגישים המלצות לממשל. ארגונים בין לאומיים בהם ה-OECD ונציבות האיחוד האירופאי הביעו תמיכה בשימוש נרחב באספות אזרחיות, ככלי להתמודדות עם שחיקת האמון בממשל, לצמצום הקיטוב והשנאה, למלחמה בדיס-אינפורמציה (פייק-ניוז) ולקבלת החלטות המיטיבות עם כלל הציבור.

אספות אזרחיות נעשו לחלק מִמָּסָד וקבוע במבנה הדמוקרטיה של מספר מדינות באירופה, בהן צרפת, אירלנד, בלגיה, פולין, גרמניה ועוד. על פי מחקר של ה-OECD משנת 2020, בשנים האחרונות התקיימו מאות אספות אזרחיות, הן ברמה העירונית והן ברמה הלאומית, בתכיפות הולכת וגוברת. האספות דנו במגוון רחב של נושאים: תכנון עירוני, חינוך, בריאות, שינויים במסודות המדינה, יצירת חברה שוויונית, חופש הביטוי, רגולציה של טכנולוגיה ומדיה חברתית ועוד נושאים רבים. בפרט, רבות מאספות האזרחים הנערכות בעולם עוסקות במשבר האקלים.

אספות האזרחים נחשבות כיום לכלי עדכני להתחדשות הדמוקרטיה מצד אחד, ומצד שני כלי יעיל לגיבוש מדיניות ציבורית המשרתת את טובת הכלל בנושאים רבים בכלל, ובפרט בסוגיות מורכבות. סוגיות מורכבות אלה הן לרוב אינטרדיסציפלינריות, מערבות שחקנים רבים ובעלות דינמיקה של השתנות מהירה. על כן, אין זה מפליא כי אספות אזרחים רבות עוסקות במשבר האקלים (להלן 'אספות אקלים'), בהיותו נושא מורכב במיוחד, אשר חלק ממורכבותו כוללת אי הסכמה הן על ממדיו והן על הדרכים לטיפול בו.

המסמך המובא בפניכם נועד לחשוף את הקוראים הישראליים לידע העדכני ביותר בתחום אספות האקלים. קהל היעד של המסמך הוא מגוון, מתוך הנחה שכדי לקדם ביצוען של אספות אקלים בישראל נדרשת פעולה משותפת של גורמים רבים. המסמך מיועד בראש ובראשונה למקבלי החלטות בתחום הקיימות והאקלים בישראל במגזר הממשלתי והמקומי, משום שיש ביכולתם להשתמש בכלי אספת האזרחים לפתרונות משבר האקלים של ישראל, כפי שנעשה ברחבי העולם. המסמך מיועד גם לארגוני החברה האזרחית בתחומי הקיימות והאקלים, אשר אמנם מורגלים 'לדבר בשם הציבור', אך בפועל יכולים גם הם לכוון את פעולתם על ידי קידום ושימוש בתוצרי אספות אזרחים בתחום האקלים. ולבסוף, המסמך מיועד לאזרחים מן השורה, אשר הפרקטיקה של אספת האזרחים מיועדת ומכוונת אליהם.

פרק מס' 1 מנתח סיפורי הצלחה מן העולם. הפרק מביא את סיפורן של אספות אקלים לאומיות בצרפת, בריטניה, אוסטריה ודנמרק, וברמה המקומית את סיפורן של אספות בגדנסק (פולין) ואוקספורד (אנגליה). הפרק דן בהקשר הפוליטי בו האספות התפתחו, כיצד אורגנו וכיצד השפיעו על המדיניות הציבורית הנוגעת למשבר האקלים. פרק מס' 2 מנתח את הקמתה וביצועה של אספת האזרחים הראשונה שבוצעה בישראל בקריית טבעון בשנת 2022 ועסקה בשאלה: כיצד קריית טבעון יכולה להיערך להפחתה משמעותית של פסולת הנשלחת להטמנה. אספת האזרחים בקריית טבעון היא אספה מקומית שניתן לראות בה אספה בנושא אקלימי. היא מובאת כאן הן כראייה לאפשרות להצליח בביצועה של אספת אזרחים בישראל, והן כאספה שעוסקת בנושא אקלימי, חשוב בעולם בכלל ובישראל בפרט. פרק מס' 3 דן בהצדקה לקיומן של אספות אקלים מנקודת מבט של תהליכי עיצוב המדיניות הציבורית ועוסק בין היתר ביצירת מנדט ציבורי לקבלת החלטות קשות, בחיזוק אמון הציבור, בקידום חשיבה לטווח ארוך, בהכללה של קבוצות מוחלשות

בעיצוב מדיניות, בצמצום קוטביות בחברה בנוגע לאקלים, במתן מידע אמין ומאוזן לציבור, בהעצמה אזרחית וביצירה של שינוי רב מגזרי על ידי שיתופי פעולה כלל מערכתיים. פרק מס' 4 מהווה מדריך להקמה וניהול אספת אזרחים. הפרק מתאר את שלבי ההקמה והניהול וכולל, בין היתר, את מהלכי תכנון האספה, מפגשי האספה והשפעת האספה. פרק מס' 5 מתאר את ההקשר התיאורטי של ביצוען של אספות אזרחים בעולם. הפרק עוסק בתיאוריה של דמוקרטיה דליברטיבית (דיונית), בהתפתחות הפרקטיקה שלה בעולם וכן בקשר המיוחד בין דמוקרטיה לבין סוגיית האקלים.

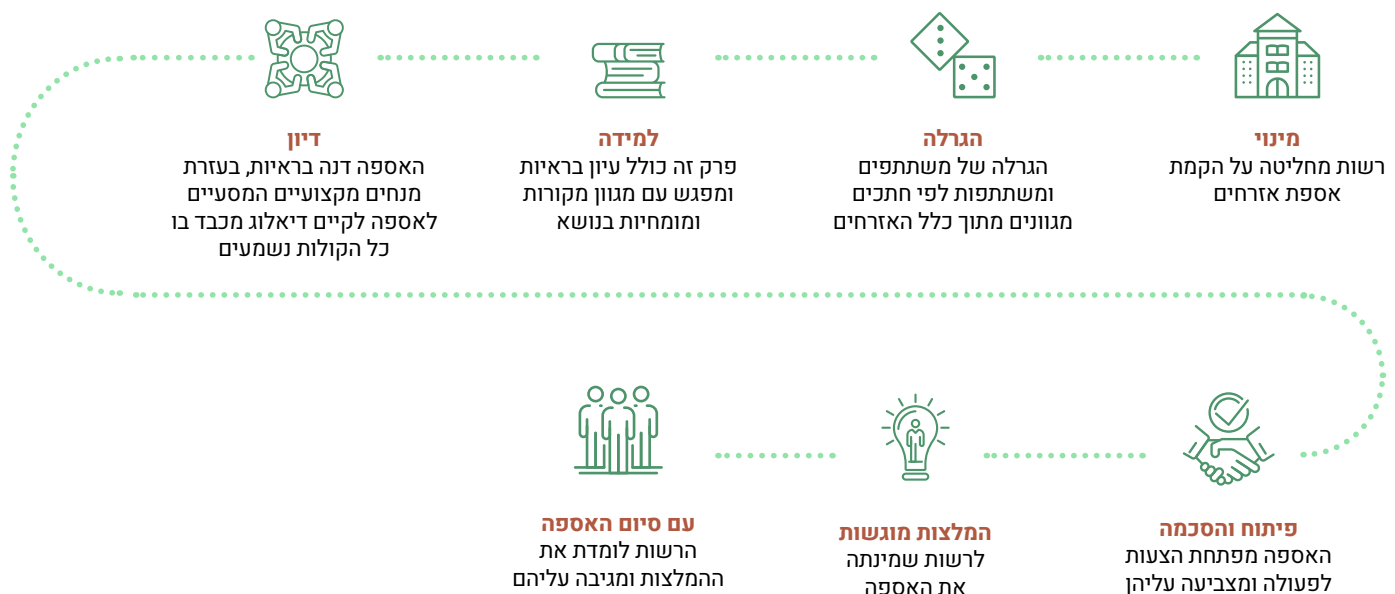
לסיומו של מסמך זה, מובא בנספח מתווה ראשוני של תוכנית להקמתה של אספה לאומית בישראל בנושא משבר האקלים.

לאור ההכרה בקשיי הכלים הדמוקרטיים בהתמודדות עם משבר האקלים, ובשל הצלחתם של תהליכים דליברטיביים בייצור מדיניות המעוגנת בתמיכת הציבור, מדינות רבות בעולם אימצו את מודל אספות האזרחים והתאימו אותו לסוגיית האקלים (1). אספות אקלים, המבוססות על עקרונות אספות האזרחים, ממקמות את משבר האקלים כמשבר אנושי הנוגע לכולם. האספות יוצרות במה לשיתוף פעולה כלל מערכתי אשר נחוץ להתמודדות עם משבר זה, תוך קישור הממשל והציבור הרחב על ידי שימוש בשני כלים מרכזיים:

סורטיציה. שיטות שיתוף ציבור אחרות לרוב מבוססות על קריאה פתוחה לכלל המתעניינים להשתתף בתהליך. השימוש בגישות אלו מוביל לאספות המכילות מתעניינים בלבד, ולרוב בעלי מאפיינים דמוגרפיים מסוימים. בניגוד לשיטות אחרות, משתתפי אספת האזרחים נבחרים באמצעות דגימה אקראית (סורטיציה) מתוך מאגרי נתונים של אזרחים ברמת המדינה או הרשות המקומית (למשל פנקס הבוחרים), תוך שמירה על ייצוגיות של מימדים שונים כגון מגדר, קבוצות גיל, מקום מגורים (פריפריה מול מרכז) ועוד. בסופו של תהליך הבחירה מתקבל מדגם מייצג של כל חלקי החברה: רופאות, נגרים, סטודנטים, הייטקיסטים, מוסכניקים, עובדים בסופר, צעירים ומבוגרות ממגוון רקעים. אספות אקלים ברמה הלאומית לרוב מונות 100-150 משתתפים.

דליברציה. אספת אזרחים אינה סקר דעות פשוט, אלא תהליך שמטרתו קבלת החלטות מושכלות. לשם כך, האזרחים נפגשים ומתייעצים עם מומחים ובעלי עניין במשך שעות ארוכות. לאחר מכן האזרחים מנהלים דיונים בקבוצות קטנות בעזרת מנחי קבוצות מקצועיים, ששומרים על שיח מכבד ומוודאים שכלל הקולות בחדר נשמעים. מטרת הדליברציה היא לייצר החלטות ישימות וברורות, לאחר שקלול התמורות של מספר חלופות, והשלכותיהן.

איור מס' 1: שלבים בתהליך של אספת אזרחים



בעשור האחרון, התקיימו כמאה אספות אזרחים בנושא אקלים ברחבי העולם. באיור מספר 2, ניתן לראות שאספות אלו צוברות תאוצה רבה במערב אירופה, הן ברמה המדינית והן ברמה המקומית. אספות אקלים יכולה לטפל בנושאים רבים הנוגעים למשבר האקלים, או לחילופין, לבחור נושא ספציפי כגון זיהום אוויר, הטמנת פסולת או התמודדות עם הצפות.

איור מס' 2: אספות אקלים ברחבי אירופה: מקור: (1)



הניסיון שנצבר בעולם מצביע על כך שהשפעותיהן של אספות האקלים הינן רבות ומגוונות ונפרשות על טווחי זמן ועל היבטים שונים (2). ברמה הפוליטית, אספות רבות שואפות להשפיע על קביעת מדיניות ומתן לגיטימציה לקבלת החלטות קשות. ברמה החברתית, אספות אקלים מבקשות להגביר את המודעות הציבורית בנושאי האקלים ולהטמיע ידע רחב הנדרש על מנת להתמודד עם משבר האקלים. ברמה המוסדית, אספות אקלים יכולות להשפיע על שיטת קבלת ההחלטות על ידי מיסוד האספה באופן קבוע, למשל: במקרים של בריסל, מילאנו ופריז.

בפרק זה תוצג סקירה אודות אספות אזרחים בעולם, על דרך פעולתן ועל הדמיון והשוני ביניהן. לטובת חלק זה נבחרו מספר סיפורי מקרה, אך חשוב להדגיש כי כל אספה היא שונה ולכן סיפורים אלו מהווים רק דוגמה מתוך מאגר מגוון של אספות אקלים שהתקיימו בעולם.



רקע

ב-2018, כחלק מנסיון להפחתת פליטות גזי החממה, ממשלת צרפת הטילה מס דלק על תושביה. מהלך זה העמיק את השסע בין אזרחי צרפת אשר גרים בערים הגדולות, נהנים מתחבורה ציבורית יעילה, שרותי בריאות מתקדמים ואפשרויות תרבות בהישג יד, לבין אזרחי צרפת מהפריפריה, המאופיינת בתחבורה ציבורית יקרה, נדירה ולא יעילה, תשתיות מוזנחות ומרחקים עצומים בין מקומות מגורים לבין רופאי משפחה, חנויות, ושירותי מדינה. בשל חוסר יכולתם הכלכלית לגור בערים הגדולות, תושבי הפריפריה נדרשים לנסוע קילומטרים רבים על בסיס יומי על מנת להתפרנס, ולכן מס הדלק היווה פגיעה לא פורפורציונית דווקא בהם. מסיבות אלו, פרצה בצרפת "מחאת האפודים הצהובים", מחאה עממית רחבה ששיתקה את המדינה וקראה לשימור הצדק החברתי בתהליכי חיקוק מדיניות אקלים עד שהמס לבסוף בוטל (3). הבנת השלטון הצרפתי שהפחתת פליטות גזי החממה צריך להעשות תוך שיתוף העם ושמירה על צדק חברתי, הביאה לייסודה של אספת האזרחים הצרפתית.

יוזמים, תקציב, והשאלה המנחה

בשונה מאספות אזרחים רבות אשר נוסדו ביוזמתם של גופים ממשלתיים או חברתיים שונים, בצרפת, נשיא המדינה עמנואל מקרון הוא שהביא לייסודה של האספה. מטרת האספה הייתה לאפשר לעם להציע חוקים ומדיניות וכן לערוך משאלי עם בנושא שינוי האקלים. השאלה המנחה של האספה הייתה "כיצד צרפת יכולה לצמצם את פליטות גזי החממה מ-1990 ב 40% או יותר, עד שנת 2030 ברוח צדק חברתי". תקציב האספה מומן על ידי המועצה הכלכלית, החברתית והסביבתית של צרפת עמד על כ-5.4 מיליון יורו, תקציב גבוה ביחס לאספות אקלים לאומיות אחרות (4).

משתתפים, מבנה וניהול

האספה הצרפתית כללה 150 משתתפים שנדגמו באופן אקראי בתהליך דו שלבי: בשלב הראשון נדגמו אקראית 250,000 מספרי טלפון. שיחות בוצעו לכלל המאגר על מנת לאסוף נתונים דמוגרפיים, שמתוכם בחרו באופן אקראי את אזרחי האספה תוך שימור ייצוג היחס הלאומי של גיל, מין, רמת השכלה, מקור גאוגרפי ומגורים (עיר או כפר) (5). על מנת לאפשר למשתתפים להפסיד יום עבודה, הם פוצו בכ-84 יורו עבור כל יום השתתפות באספה, בהתאם לשכרם של מי שנבחרים להשתתף בחבר המושבעים בצרפת. באוקטובר 2019 האספה קיימה את מפגשה הראשון מתוך שמונה מפגשים. המפגשים ארכו יומיים וחצי (במהלך סופי-שבוע). מפגשה האחרון של האספה התקיים בפברואר 2021, ובה נבחנו תגובת הפרלמנט והממשלה להמלצות הסופיות של האספה וגובשה תוכנית להמשך פעילות חברי האספה בסיומה. פגישות האספה כללו מפגשי מליאה של כלל המשתתפים בהם הם נחשפו לתוכן חדש ומפגשים בקבוצות קטנות יותר שדנו באופן מעמיק בנושאים שונים.

האספה נוהלה על ידי ועדה מארגנת שכללה נציגי ממשלה, צוותי חשיבה, איגודים ומומחים במדעי האקלים, מדיניות ודמוקרטיה. בכל ישיבה של הוועדה המארגנת השתתפו שני נציגים שנדגמו באופן רנדומלי מתוך 150 חברי האספה. על מנת לוודא שהאספה פועלת באופן עצמאי והולם, השתתפו בה גם שלושה עדים שאינם חלק מהגופים המארגנים. הוועדה המארגנת הייתה אחראית גם על בחירת המומחים, תוך התחשבות בדרישות משתתפי האספה (1).

נושאי דיון, אופן קבלת החלטות והמלצות סופיות

במפגש הראשון, על מנת ליישר קו עם הרקע והמוטיבציה הכללית, האספה שמעה ממספר מומחים על המדע מאחורי משבר האקלים. לאחר מכן, האספה חולקה אקראית ל-5 קבוצות אשר למדו ודנו בנושאים הבאים: דיון, תחבורה, אוכל, צריכה, עבודה וייצור. כל קבוצה למדה על הנושא המיועד לה ושאלה את המומחים שאלות. לאחר מכן הקבוצות קיימו דיון מעמיק שלבסוף הוביל לניסוח המלצות בנושא הקבוצתי. במפגש האחרון, האספה כולה נפגשה על מנת להצביע על כלל ההמלצות.

האספה פיתחה מספר רב של המלצות שעברו היגוי משפטי ומקצועי בליווי צוות המומחים. במהלך שני מפגשים, ההמלצות נבדקו ותוקנו על ידי משתתפים מקבוצות שונות באמצעות הצבעות מקוונות. במפגש האחרון, המלצות שאושרו עם תמיכה של לפחות שני שלישים מחברי הקבוצות הקטנות, עברו לשיפוט על ידי האספה המלאה.

במפגש השביעי, האספה בחנה את כלל ההצעות, ובאמצעות הצבעת רוב פשוט, 149 המלצות לחוקים, תקנות, ומשאלים עם אושרו. הדוח הסופי, שפורסם ביוני 2020 פירט את מהלך האספה ואת המלצותיה הסופיות (6). [ממקב](#) שנערך לאחר סיום האספה קבע שהמלצות האספה היו פרואקטיביות יותר מהמדיניות הקיימת, ופירטו את היתרונות והחסרונות המצויים בגישות שונות (7). כמעט כל ההמלצות עברו עם לפחות 80% הסכמה.

מחויבות תגובה, תגובה רשמית, אימוץ ההמלצות, והשפעת האספה

אתגר המשותף לכלל אספות האקלים הוא היכולת להצביע על השפעות ישירות של האספות על עיצוב המדיניות (8). בהקמת האספה, נשיא צרפת עימנאל מקרון התחייב לכך שהמלצות האספה יוגשו "ללא סינון" למשאלים עם, להצבעות פרלמנטריות או יביאו לשינוי מדיניות ישיר. כשבוע לאחר המפגש האחרון, מקרון התחייב לתמוך ב-146 מתוך 149 המלצות. למרות הבטחה זו, כאשר חוק האקלים והחוסן (The Climate and Resilience Bill) חוקק ואומץ בפרלמנט הצרפתי ב-2021, רק כ-46% (30%) מההמלצות נכללו בחוק, חלקן הגדול עם שינויים רבים מהנוסח המקורי של חברי האספה (9).

שנתיים לאחר סיום האספה, מקורות שונים מצביעים על הערכות שונות של אימוץ המלצות האספה על ידי הממשלה הצרפתית: בפלטפורמת ניטור אימוץ ההמלצות של האספה המתעדכנת על ידי ממשלת צרפת, ניתן לראות ש-100 מההמלצות (67%) הוטמעו באופן מלא או חלקי, 46 בתהליכי יישום, 31 נדחו (10).

דוגמאות להמלצות שאומצו:

- הכרה בפגיעה בסביבה, בקרקעות ובמים כפשע מדרגה גבוהה (ECOCIDE),
- ביטול טיסות פנים של עד כ-2.5 שעות במידה וקיימת אלטרנטיבה מספקת בזמן ותקציב,
- איסור שימוש בתנורי נפט ופחם החל משנת 2030,
- חיוב מזנונים של מוסדות ציבור להגשת ארוחה ללא בשר פעם בשבוע,
- סימון מוצרי אופנה בתו תקן סביבתי.

דוגמאות להמלצות שנפסלו בידי הממשלה הן:

- מיסוי כפול לחברות המרוויחות יותר מ-10 מיליון יורו בשנה
- הגבלת מהירות הנסיעה בכבישים המהירים ל-100 קמ"ש

למרות ההתייחסות הישירה של הממשלה, ישנה ביקורת רבה לגבי אימוץ ההמלצות והזנחתן שהובילה בין היתר להקמת גוף של חברי האספה שמטרתו לעקוב אחר התקדמות ההמלצות ויצירת דיון ציבורי בנושא ההתמודדות עם משבר האקלים (4).

מעורבות ציבורית ופרסום

סקר שנערך בסיום האספה, קבע שכ-70% מהציבור הצרפתי שמע על האספה, ושני שלישי תמכו במרבית המלצותיה כיעילות בהתמודדות עם משבר האקלים (11). חשיפה זו נחשבת לגבוהה ביותר מבין אספות האקלים, וניתן לקשרה לאסטרטגיה התקשורתית המוצלחת של האספה (12). מלבד אתר האספה שהיה מפורט, חלק מההרצאות והדיונים שודרו באינטרנט, אנשי תקשורת ומשקיפים לקחו חלק במפגשים כצופים מהצד, סרטים וכתבות טלוויזיה המשיכו לציין את התקדמות האספה ולעקוב אחר תגובות הממשלה. הודות למעקב תקשורת המתמשך ולפעילות התקשורתית של חברי האספה, נוצר דיון תקשורתי וציבורי רחב שהביא לכך שהציבור הצרפתי הכיר ותמך באספה.

בנוסף, כחלק מהנגשת המלצות לממשלה, מספר משתתפים מהאספה לקחו חלק בסדנאות ממשלתיות ליישום המלצות האספה, הפכו לפעילים פוליטיים וצברו שם ברשתות החברתיות ובטלוויזיה. סקר שנערך לאחר פרסום המלצות הסופיות קבע שהציבור הצרפתי תומך ברוב המלצות של האספה (13). [מידע נוסף על האספה ניתן למצוא כאן.](#)





רקע

ב-2019 תנועת האקלים "המרד בהכחדה" (XR – extinction rebellion) יצאה בפעולות המוניות במרכז לונדון. עשרות אלפי אנשים חסמו את הרחובות הראשיים של בירת בריטניה בדרישה להכרזה על מצב חירום אקלימי, לעצירה של כל פליטות הפחמן במדינה עד שנת 2025, ולקיום אספות אזרחים לאומיות אשר ייקחו חלק מרכזי בעיצוב הפעולות הנדרשות להשגת היעד (14). ביוני 2019, הפרלמנט הבריטי עדכן את חוק האקלים והכריז על מצב חירום אקלימי, תוך התחייבות לכך שהמדינה תגיע לנטו אפס פליטות פחמן דו חמצני עד שנת 2050 (15). כחלק ממהלך זה, נוסדה בינואר 2020 אסיפת האזרחים הבריטית (16).

יוזמים, תקציב, והשאלה המנחה

בניגוד לאספה הצרפתית אשר נוסדה על ידי נשיא צרפת, האספה הבריטית נוסדה וזומנה על ידי שש ועדות פרלמנטריות: ביקורת איכות הסביבה, תחבורה, אנרגיה ואסטרטגיה תעשייתית, דיור וקהילות, מדע וטכנולוגיה וועדת הגזברות. הבדל נוסף בין האספה הבריטית והצרפתית בא לביטוי בתקציבים: תקציב האספה הבריטית עמד על 520,000 פאונד, שהגיע בחלקו מבית הנבחרים, וברובו משתי קרנות סביבתיות (16).

הבדלים אלו, ברשות המזמינה ובתקציב האספה, השפיעו ישירות על מטרת האספה ועל יכולתה להשפיע על קביעת מדיניות. מטרת האספה הבריטית הייתה ליידע את הביקורת הפרלמנטרית על מדיניות הממשלה, בשונה מהאספה הצרפתית שהייתה בעלת מנדט להציע באופן ישיר מדיניות וחוקים לממשלה. השאלה המנחה של אספה זו הייתה: "כיצד בריטניה יכולה לעמוד ביעד הממשלתי להוריד את הפליטות גזי החממה לנטו אפס פליטות פחמן עד 2050".

משתתפים, מבנה וניהול

תכנון האספה נעשה בשיתוף פעולה בין צוות המומחים, צוות ההיגוי וההנחיה, פקידי פרלמנטריים משש הוועדות בנוסף למספר עמותות וארגונים. על מנת לוודא שהאספה מאוזנת ומגוונת, צוות ייעוץ וצוות אקדמי לקחו חלק בעיצוב האספה. האספה כללה 108 משתתפים שנבחרו, מתוך 30,000 אנשים, אקראית בהגרלה אזרחית, כך שייצגו את בריטניה בפרמטרים הבאים: גיל, מין, מוצא אתני, רמת השכלה, מקום מגורים ועמדה לגבי משבר האקלים. משתתפי האספה קיבלו מענק של 150 פאונד בעבור כל מפגש שבו השתתפו, כמו גם מימון לשמירה על ילדיהם (16).

האספה נפגשה במהלך שישה סופי שבוע, מחציתם פנים אל פנים ומחציתם בזום. צוות הנחיה וסיוע נכח במהלך כל המפגשים. הם דאגו לוודא שהדיונים והמשימות נעשים באופן שוויוני המאפשר השתתפות של כל חברי הקבוצה. הלימוד נעשה בעזרת הרצאות או סרטי וידאו, בנוסף לזמן ייעודי להצגת שאלות בפני המומחים (16).

נושאי דיון, אופן קבלת החלטות והמלצות סופיות

במהלך המפגש הראשון האספה למדה על המדע ועל העקרונות שמאחורי משבר האקלים, על היעד הלאומי להגעה לנטו אפס פליטות פחמן, ועל שאלות אתיות הנוגעות לדרכים בהן ניתן להגיע ליעד פליטות זה. כחלק משלב לימודי זה, המומחים חשפו את המשתתפים לתרחישים חלופיים אותם הכינו מראש. התרחישים מציעים דרכים בהן בריטניה יכולה לצמצם את פליטות הפחמן שלה, וכן אפשרויות למדיניות שתאפשר להגיע ליעד זה. לאחר מכן, חברי האספה יצרו סדרה של עקרונות מנחים שעזרו להם בהכוונה של המפגשים

בהמשך האספה.

בשני המפגשים הבאים המשתתפים חולקו ל-3 קבוצות על מנת לבחון ולדון בנושאים הבאים: התניידות, התנהלות בתוך הבית, הרגלי צריכה, שימוש באדמה, אוכל וחקלאות. במפגשים שנערכו בזום, כל האספה עסקה במקורות אנרגיה, בחשמל, בהסרת גזי חממה מהאטמוספירה, ובהשפעת הקורונה. חברי האספה שקלו את התרחישים החלופיים שהוצגו על ידי המומחים ובחנו כיצד הם מתיישבים עם העקרונות המנחים שיצרו. לאחר דיון מעמיק, התקיימו הצבעות לבחירה מתוך רשימת אפשרויות המדיניות, בנושאים היעודיים של כל קבוצה. בשלב זה לאספה הייתה את היכולת להוסיף המלצות לרשימת ההמלצות ולהצביע עליהן. אחת הביקורות על האספה הבריטית היא שלחבריה לא הייתה יכולת רבה לעצב את מהלך האספה, את התוכן שלה, ואת ניסוח ההמלצות לשינוי מדיניות (17).

הדו"ח הסופי, שפורסם בספטמבר 2020, כלל כ-25 עקרונות מנחים שעליהם האספה הסכימה, ומעל ל-50 המלצות מדיניות שבעזרתן ניתן להגיע ליעד הממשלתי של נטו אפס פליטות פחמן עד 2050 (16). בנוסף, הדו"ח כלל עמדות מפורטות וציטוטים של משתתפי האספה הפורטים את הסיבות מאחורי תמיכה או התנגדות להמלצות הנבחרות על מנת לאפשר לעובדים פרלמנטרים לקבל תמונה מלאה יותר, מעבר לפילוח הסטטיסטי של ההצבעות על ההמלצות.

מחויבות תגובה, תגובה רשמית, אימוץ ההמלצות, והשפעת האספה

בניגוד לאספה הצרפתית, הרשות המזמנת ומקבלי ההחלטות לא התחייבו למועד תגובה רשמית להמלצות האספה. הוועדות הפרלמנטריות שזימנו את האספה בבריטניה התחייבו להשתמש בהמלצות האספה כחלק מתהליך ליידע את הממשלה ברצון הציבור וככלי לביביקורת ממשלתית. ששת יושבי ראש הוועדות המייסדות של האספה כתבו מכתב לראש ממשלת בריטניה ולראש האופוזיציה בדרישה להתייחסות של הממשלה לבנוגע לאפשרות של אימוץ המלצות האספה.

במהלך התהליך ואחרי פרסום הדו"ח הסופי, נקבעה סדרה של תדרכים לבעלי עניין שונים על מנת ללמוד על האספה. אחת משש הוועדות הפרלמנטריות אשר ייסדה את האספה, פתחה בחקירה בנושא אימוץ המלצות האספה, שהביאה לפרסום דו"ח המגנה את חוסר תגובת הממשלה להמלצות האספה. דו"ח זה וחקירת הוועדה לא קיבלו התייחסות ישירה ומספקת מהממשלה.

מספר דו"חות חשובים נוסחו לאחר פרסום המלצות האספה, שככל הנראה היו מושפעים מהמלצות האספה, ביניהם דו"ח תקציב הפחמן השישי של הוועדה לשינוי אקלים (15), ודו"ח לאומי- יצירת עתיד נטול פליטות פחמן ותוכנית הפעולה הלאומית למהפך תעשייתי ירוק (18) (19). צוות ביקורת רשמי המורכב מאקדמאים נוסד על מנת לבצע הערכה חיצונית של האספה. ממצאי ההערכה מצאו שאיכות הדיונים באספה הייתה טובה, אך בשל היעדר מחויבות פוליטית וללא פרסום רחב, האספה לא הצליחה להביא להשפעות משמעותיות במדיניות האקלים וביצירת שיח ציבורי בנושא (17).

בשל העדר תגובה מפורטת של הממשלה הבריטית, קשה להצביע על המלצות אשר יושמו הלכה למעשה, ולכן הרשימה הבאה מכילה דוגמאות להמלצות האספה בלבד:

- הפסקה של מכירת מכוניות מזהמות במיוחד (המלצה זו אומצה על ידי הממשלה)
- מיסוי טיסות דפרנציאלי כך שאנשים שטסים יותר פעמים ולמרחקים יותר גדולים ישלמו יותר מיסי פחמן.
- חיוב סימון פליטות פחמן והשפעות סביבתיות על מוצרים
- לימודי חובה על משבר האקלים בבתי ספר
- תמיכה בעסקים קטנים המספקים אנרגיה ירוקה
- השקעה ממשלתית בתחבורה ציבורית ברת קיימא בדגש על רכבות ואוטובוסים

מעורבות ציבורית ופרסום

למרות הנוכחות במדיות חברתיות וסיקור תקשורתי נרחב בסוף השבוע הראשון (הודות לנוכחותו של חוקר הטבע המפורסם סר דיוויד אטנבורו), סבב סקרים שנעשו מצאו שרוב הציבור הבריטי כלל לא שמע על האספה (12). אתר האספה הבריטית מכיל חומר מפורט ונגיש על האספה הכולל הקלטות, טקסטים, סרטונים וסרט תיעודי אודות האספה אשר הוקרן בטלוויזיה הלאומית ב- (16) BBC. מחקר הערכה מצא שתקציב פרסום האספה היה מצומצם, ומנע את החשיפה הציבורית של האספה, את הגעתה למודעות ציבורית רחבה ואת הווצרותו לחץ פוליטי (17). מידע נוסף על האספה [ניתן למצוא כאן](#).





רקע

בשונה מהאספה הצרפתית והבריטית, בהן חלק מהגורמים שתרמו ליצירת האספה היו הפגנות נרחבות וחסימת כבישים בערי הבירה, באוסטריה העם דרש לקיים אספת אקלים לאומית דרך איסוף חתימות אזרחים. באוסטריה, איסוף של 100,000 חתימות מאזרחים בעלי זכאות הצבעה, מאפשר לעתור למשאל עם. זהו מנגנון אשר בעזרתו העם יכול לדרוש שהצעת חוק תטופל במועצה הארצית (20). בשנת 2018, חִבְרַת המפלגה הירוקה (The Green Alternative) הלגה קריסמר הקימה את היוזמה לעתור למשאל עם בנושא אקלים. ב-2019 קטרינה רוגן הופר, מובילת התנועה "ימי שישי לעתיד" (Fridays For Future) לקחה על עצמה את הובלת יוזמה זו, בראשות הארגון האזרחי האוסטרי למען הגנת האקלים (Klimavolksbegehren). ביוני 2020 התקיים משאל עם שקרא לעגן את הגנת האקלים בחוקה על מנת להפסיק את התלות בדלק מאובנים, וקיבל תמיכה של כ-380,000 אזרחים בעלי זכות הצבעה (המהווים מעל 5% מבעלי זכות הצבעה) (20). הצלחה זו הביאה לכך שבמרץ 2021, המשרד לפעולות להגנת האקלים, בהנחיית הפרלמנט האוסטרי, קיבל את האחריות לייסוד אספת אזרחים בנושא אקלים (הקלימרט Klimarat) כמענה לאחת הדרישות שעלו במשאל העם.

יוזמים, תקציב, והשאלה המנחה

האספה זומנה על ידי המשרד להגנת האקלים עם תקציב ממשלתי של כ-2 מיליון יורו, כאשר כמליון הלכו על הוצאות תפעול האספה ומליון על אסטרטגיית תקשורת רחבה ופרסום ציבורי מקיף (21). השאלה המנחה של האספה הייתה: "כיצד אוסטריה יכולה להגיע לנטרליות אקלימית עד 2040?".

משתתפים, מבנה וניהול

צוות ההיגוי ותכנון האספה הובל על ידי הארגון האזרחי האוסטרי למען הגנת האקלים (Klimavolksbegehren) בשיתוף פעולה עם צוות הנחיה מקצועי, חברי המועצה המדעית, סוכנות יחסי ציבור, ובעלי עניין מהחברה אזרחית והחברתיות. צוות זה יצר צוות תוכן שהורכב מ-15 מומחי תוכן ממרחב דיסציפלינות (1). בהגדרה אקראית דו שלבית נבחרו 100 חברי אספה תוך שמירה על ייצוגיות של: גיל, מגדר, רמת חינוך, מקום מגורים (עיר/כפר), גאוגרפיה אוסטרית, רמת הכנסה, אזרחות (אוסטרית/האיחוד האירופי). האספה נפגשה במשך שישה סופי שבוע בין ינואר ליוני 2022 בווינה ובזלצבורג (21).

נושאי דיון, אופן קבלת החלטות ובניית המלצות סופיות

במפגש הראשון תהליך האספה ומידע בסיסי על משבר האקלים הוצגו בפני חברי האספה בפורום מלא. לאחר מכן, במפגש השני האספה חולקה לחמש קבוצות אשר דנו בנושאים הבאים: תחבורה (ניידות), דיוור, אנרגיה, צריכה וייצור מזון, ושימושי קרקע. הקבוצות דנו בנושאים אלו במשך ארבעה מפגשים, כאשר במפגש הרביעי האספה עמדה בקשר עם צוות בעלי עניין ועם פוליטיקאים מכל חמש מפלגות הפרלמנט האוסטרי. מלבד חמשת הנושאים הקבוצתיים, האספה כולה דנה הן בתוך הקבוצות והן בפורום המלא בשני נושאי על רחביים: אחריות גלובאלית וצדק חברתי. המפגש האחרון היה מפגש קבלת ההחלטות.

כלל ההמלצות, נכתבו על ידי חברי האספה עצמם ולא על ידי המומחים. ההמלצות עברו דרך כל חברי האספה, ולא רק על ידי הקבוצה הרלוונטית, ונערכו בהתאם להערות של כלל האנשים. הצוות המדעי היה נוכח לאורך תהליך קבלת ההחלטות על מנת לאפשר לחברי האספה לשאול שאלות ולהתייעץ.

על מנת שהמלצה תתקבל, נדרש קונצנזוס של חברי הקבוצה. טיעונים רלוונטים וקיום דיון, אפשרו לחבר קבוצה בוודד לפסול המלצה (כך קרה לדוגמה במקרה של הצעה לקיום מגבלת מהירות בכבישים מהירים). בדו"ח הסופי, ניתן למצוא 93 המלצות, מתוכן 10 כלליות, והיתר נוגעות לחמשת הנושאים הקבוצתיים (22).

דוגמאות להמלצות האספה האוסטרית היו למשל:

- אימוץ מיידית של חוק להגנת האקלים
- תמיכה בהשקעות ירוקות והפסקת מימון דלקים פוסיליים
- בניית תוכנית להגעה לאספקה של 100% אנרגיה מתחדשת
- הקמת וועדת אקלים שאינה משוייכת למפלגה מסוימת
- הקמת תשתיות ארציות לתיקון מוצרים על מנת לצמצם רכישה מיותרת של מוצרים חדשים
- הקמת מרכז לכלכלה מעגלית
- איסור השמדת מוצרים חדשים ומוצרי מזון טרי שלא נקנו
- סימון מוצרי מזון לפי פליטות, השפעה סביבתית ומקום ייצור
- קידום שיפוצים על פני בנייה חדשה, תמיכה בפרוייקטים ירוקים

מחויבות תגובה, תגובה רשמית, אימוץ ההמלצות, והשפעת האספה

האספה הגישה את המלצותיה לממשלת אוסטריה ביוני 2022, כאשר כל המלצה הייתה מגובה בנימוק, תיאור ההשפעות החיוביות האפשריות, והצעות שיאפשרו להימנע מתופעות לא רצויות שההמלצות עלולות לגרום. האספה האוסטרית אינה מגובה במחויבות תגובה של ראש הממשלה או ועדות פרלמנטריות, בשונה מהאספה הצרפתית והאנגלית. למרות זאת, ראש ממשלת אוסטריה הגיע לפגישת הפתיחה של האספה ונכח באירוע הרשמי של הצגת הדוח המסכם בו משתתפי האספה מסרו לו באופן אישי את הדוח. על מנת לעקוב אחר תגובות הממשלה ולמקסם את הפצת תוצאות האספה ואת השיח האקלימי, חברי האספה הקימו את ארגון חברי אספת האקלים הראשונה באוסטריה (23). שבעה משרדי ממשלה פרסמו דו"ח תגובה רשמי המתייחס לכל אחת מההמלצות באופן ספציפי. למרות ההתייחסות הממשלתית, עוד מוקדם לומר אילו ההמלצות יאומצו בפועל.

מעורבות ציבורית ופרסום

צוות יחסי ציבור היה אחראי על יצירת נוכחות דיגיטלית רחבה של האספה, על תקשורת מתמדת עם עיתונאים ועל שילובם כצופים בתהליך בזמנים ספציפיים לאורך האספה. תקשורת מתמדת זו עם העיתונות הביאה לכיסוי רחב של האספה בערוצי התקשורת המרכזיים באוסטריה. אתר אינטרנט של האספה פרסם את סיכום הפגישות וסרטונים מפורטים על מהלך האספה (21). בנוסף, חברי האספה קושרו עם אנשי תקשורת על מנת לאפשר לציבור לשמוע את חוויותיהם לאורך התהליך. צוות יחסי הציבור היה אמון גם על שמירה על שקיפות מירבית של האספה.

שני אנשי צוות של האספה היו אחראים על מעורבות בחברה האזרחית. הם ניהלו תקשורת מעמיקה יותר עם גורמים ממשלתיים וחברתיים העוסקים באקלים. תקשורת זו נמשכה גם לאחר סיום האספה על מנת להגדיל ככל האפשר את השפעת האספה על הגורמים הרלוונטיים (1). מידע נוסף על האספה [ניתן למצוא כאן](#).



רקע

בשנת 2020, ממשלת דנמרק אימצה חוק אקלים המחייב את המדינה להפחית את פליטות הפחמן ב-70% עד 2030 (24). חוק זה גם קבע, בין היתר, שיש להקים אספת אקלים על מנת ללמוד מהאזרחים כיצד ניתן להגיע ליעד שאפתני זה. בניגוד לאספות אקלים רבות, אספה זו תוזמנה כך שתפעל בהלימה לתהליכי קביעת מדיניות אקלים ממשלתיים, וכללה שני סבבים כך שיהיו חופפים לשני מחזורי התכנון של הממשלה. מטרת האספה הייתה ליידע את הממשלה הדנית בהלך הרוח הציבורי, כחלק מתהליך תכנון האקלים השנתי.

יוזמים, תקציב, והשאלה המנחה

משרד האקלים, האנרגיה והתשתיות זימן את האספה. התקציב, כ-75 אלף יורו, היה מצומצם ביחס לאספות האחרות. חלק מהתקציב הגיע מהמשרד, וחלקו מועד הטכנולוגי הדני (Danish Board of Technology), אשר ניהלו את התהליך וסיבסדו אותו על מנת לאפשר בניית תהליך איכותי (25). בשונה מאספות אחרות, האספה לא קיבלה שאלה מנחה, אלא קיבלה הנחיות לספק המלצות לתהליך הפוליטי של יצירת מדיניות האקלים, תוך התמקדות מיוחדת בנושאים הרלוונטיים לאזרחים. בחירת הנושאים נעשתה בשיקול דעת המשתתפים. העברת סמכות החלטת הנושאים לחברי האספה הייתה אלמנט ייחודי לאספה זו.

משתתפים, מבנה וניהול

תכנון האספה נעשה על ידי ועד הטכנולוגיה הדני, עובדי מדינה, ועל ידי 5 מחברי האספה שנבחרו באופן אקראי. סבב האספה הראשון התחיל באוקטובר 2020 והסתיים במרץ 2021, הסבב השני התקיים בין אוקטובר 2021 לדצמבר 2021. בתחילת שני התהליכים 99 אזרחים נדגמו אקראית בהתאם להתאמה סוציו-דמוגרפית. אספה זו, בשונה מאחרות, סבלה מאחוז נשירה יחסית גבוה של כ-30% -40%, תופעה שניתן להשליך על התקציב הנמוך שלא אפשר לספק תמיכה מספקת לחברי האספה. בנוסף, רוב האספה התקיימה באופן מקוון במהלך השיא של משבר הקורונה, מה שיכול היה להביא לקשיים נוספים ולקושי ביצירת קשרים אישיים בין משתתפי האספה (1).

נושאי דיון, קבלת החלטות ובניית המלצות סופיות

בחלקה הראשון של האספה, חבריה למדו על מגוון רחב של נושאים הקשורים למדיניות אקלים. בסיום מפגש זה, חברי האספה הצביעו על נושאים אותם הם רוצים להמשיך לחקור לשם גיבוש המלצות לממשלה. הנושאים שנבחרו הם: מיסים ומימון; חקלאות ומשאבים ביולוגיים; התנהגות, שיתוף ציבור וחינוך ציבורי; טכנולוגיה ונוף. בהשוואה לאספות אחרות, ניתן לראות שנבחרו נושאים שונים מן הרגיל. כך למשל, מחקר מעמיק במקורות מימון ובהתנהגות הציבור.

האספה התחלקה ל-5 קבוצות, שיצרו המלצות עבור כל תחום. המלצות אלו קיבלו משובים מיתר הקבוצות, ממועצת הטכנולוגיה הדנית ומשני מומחים חיצוניים. במפגש האחרון ההמלצות עברו עריכה סופית וחברי האספה קיימו הצבעה לבחירת ההמלצות. באפריל 2021 חברי האספה הגישו את ההמלצות הסופיות שלהם לרשות המזמינה, תוך מתן נימוק לכל המלצה (25). בחלקה השני, חברי האספה בחרו נושאי התמקדות (שינוי התנהגות, חינוך, צריכה, משבר מחירי האנרגיה ומעבר לאנרגיה מקיימת), התקיימו הרצאות מומחים, ויצירת ההמלצות התקיימה באופן כמעט זהה לשלב הראשון. שני הדוחות מכילים נימוקים מפורטים בנוגע להמלצות ולאופן בו ניתן לממש אותן על מנת להסביר מה כוונת ההמלצות ולמנוע חוסר הבנה או עיוות של ההמלצות בהגיען לידי הממשלה.

דוגמאות מהמלצות אספת האקלים הדנית:

- מיסוד אספות אקלים קבועות בדנמרק
- תמיכה בשינוי מקומי על ידי הקמת אספות אקלים מקומיות בנוסף לאספות לאומיות
- תמיכה בפרסום תוכן אודות משבר האקלים בפלטפורמות שונות כגון רדיו, טלוויזיה, תוכניות חינוכיות, סרטים ופסטיבלים
- מתן מידע שקוף וברור אודות הדרך לחישובפליטות פחמן בצורה עקבית
- הסטת השקעות פנסיה לאומיות מקרנות המשקיעות באנרגיה פוסילית לקרנות ירוקות
- יצירת מס פחמן לאומי
- הקמת עמדות טעינה רבות המאפשרות חיבור של מספר רב של קבלים בעלות משתלמת, במטרה להפוך את תהליך טעינת מכוניות חשמליות לנוח

מחויבות תגובה, אימוץ ההמלצות, והשפעת האספה

הרשות המזמינה התחייבה להגיב להמלצות האספה, אך לא להציג כיצד ייושמו. הממשלה התחייבה להתייחס לאספה כאחת מכמה שותפויות אקלים המשפיעות על עיצוב מדיניות האקלים של דנמרק. בשלב זה עוד מוקדם לומר מהי השפעת האספה. השר לאקלים, אנרגיה ותשתיות הדני הגיב להמלצות האספה במכתב רשמי, אך התייחסות יותר מעמיקה טרם התקבלה (26).

מעורבות ציבורית ופרסום

בשונה מהאספות הקודמות, וכנראה בשל התקציב הנמוך ופיצול האספות לשני שלבים, אתר האספה אינו נגיש לדוברי אנגלית. מידע נוסף אודות האספה [ניתן למצוא כאן](#).



מאפיין	בריטניה	צרפת	אוסטריה	דנמרק
רקע להקמת האספה	פעולות מחאה המוניות של "המרד בהכחדה" בדרישה להכריז על מצב חירום אקלימי	מחאת ה"אפודים הצהובים" אשר דרשה שימור הצדק החברתי בתהליכי חיקוק מדיניות אקלים	איסוף 380,000 חתימות אזרחים שהוביל לדרישה של העם לקיים אספת אקלים לאומית דרך	חוק האקלים הדני שחוקק ב-2020 קבע שיש להקים אספת אקלים
שאלה מנחה	"כיצד בריטניה יכולה לעמוד ביעד הממשלתי להוריד את הפליטות גזי החממה לנטו אפס פליטות פחמן עד 2050?"	"כיצד צרפת, ברוח צדק חברתי, יכולה לצמצם את פליטות גזי החממה מ-1990 ב-40% לפחות, עד שנת 2030?"	"כיצד אוסטריה יכולה להגיע לנטרליות אקלימית עד 2040?"	לא הייתה שאלה מנחה, האספה קיבלה הנחיות לספק המלצות לתהליך הפוליטי של יצירת מדיניות האקלים.
תקציב	£520,000	€5.4Million	€2Million	€75,000
תמיכה פוליטית	ועדות פרלמנטריות	הנשיא עמנואל מקרון	המשרד להגנת האקלים	משרד האקלים, האנרגיה והתשתיות
מחייב תגובה	לא	כן	לא	כן
תגובה	רק מהועדות הפרלמנטריות, לא מהממשלה או מראש הממשלה	נשיא צרפת התחייב לאמץ את ההמלצות "ללא פילטר"	פרסום דו"ח ממשלתי המגיב לדרישות האספה באופן פרטני לכל המלצה	השר לאקלים, אנרגיה ותשתיות הגיב להמלצות האספה במכתב רשמי. התייחסות מעמיקה יותר לא התקבלה
אימוץ המלצות	קשה להצביע על המלצות שאומצו	36% מההמלצות נכללו בחוק האקלים הצרפתי, והמלצות נוספות אומצו בחקיקה נוספת	חוק האקלים האוסטרי בתהליכי חקיקה ולכן מוקדם לדעת איזה מההמלצות יאומצו	קשה להצביע על המלצות שאומצו
הערות נוספות	תזמון האספה בין חילופי השלטון ובמשבר הקורונה הקשה על הצלחתה	האספה יצרה דיון ציבורי רחב, ורוב תושבי צרפת היו מודעים לקיומה	ראש ממשלת אוסטריה נכח בתחילתה ובסיומה של האספה, ותרם להד התקשורת סביב האספה	תזמון האספה עם סבבי יצירת מדיניות האקלים הינו מאפיין יחודי לאספה הדנית

קודם לעליית הגל של האספות הלאומיות, אספות אקלים מקומיות קמו בערים ורשויות מקומיות רבות באירופה. בניגוד לאספות הלאומיות, שלרוב פרוסות על גבי זמן ממושך של כמה חודשים תוך הסתכלות ברמה הלאומית, האספות המקומיות נוטות להיות יותר ממוקדות, מותאמות למקום ובעלות פוטנציאל לתקשורת צמודה עם מקבלי החלטות ברמה המקומית (27). החלק הבא יעסוק בתיאור שתי אספות אקלים מקומיות, בעיר גדנסק בפולין ובאוקספורד בבריטניה.

פולין - גדנסק



פולין הייתה בין המדינות הראשונות שקיימו אספות אזרחים באירופה, כאשר הראשונה שבהן הייתה בעיר גדנסק ב-2016. אלמנט ייחודי של אספה זו הינו ההתמקדות בהתמודדות עם השפעות משבר האקלים, ולא במניעתן. גדנסק הינה עיר בצפון פולין אשר סובלת מסערות וסופות גשמים עזות המביאות לנזקים כבדים מידי שנה. כחלק מתהליך הקצנת אירועי מזג האוויר הצפויים כתוצאה משינוי האקלים, עיריית גדנסק ותושביה שיתפו פעולה ביצירת אסיפת אזרחים בנושא התמודדות עם סערות וגשמים כבדים למען יצירת ביטחון לאזרחיה הנוכחיים והעתידים (28).

בדגימה אקראית המייצגת את העיר, נבחרו 63 חברי האספה אשר למדו ודנו על דרכים למניעת הצפות, בניית אגני עצירה, ושיפור אגירת מים באזורים מיועדים בעת סערה. חברי האספה יצרו מאגר המלצות להתמודדות העיר מפני גשמים כבדים והצפות (29). דוגמאות להמלצות האספה:

- יצירת סכרים וערוצי ספיגה המאפשרים חידוש ביצות והתפלת נחלים הזורמים בפארק
- בניית מאגרי מים חדשים והרחבת מאגרי מים קיימים הפועלים למניעת הצפות
- הרחבת הניטור ההידרולוגי והמטאורולוגי
- הגדלת התקציב ליצירת שירותי חירום נרחבים בשעת הצפה תוך הגדלת מספר המתנדבים
- הגדלת מספר המשאבות ומכשירי הייבוש לשימוש בשעת הצפה
- הפצת אינפורמציה לתושבים לגבי אפשרויות התמיכה הניתנות לאחר הצפה

המאפיין הייחודי של אספה זו, שהיווה תקדים ליתר האספות הפולניות, היה שראש העיר, פול אדמוביץ' (Pawel Adamowicz), התחייב לכך שהמלצות אשר יקבלו תמיכה של מעל 80% מחברי האספה יחייב את יישומן (30). מהלך זה, שקושר את החלטות האזרחים עם שינוי מדיניות אפשר לאספה זו לקבל פן פרקטי ומחייב.

בין השנים 2017-2022, תוך השקעה של 150 מליון זלוטי (כ-120 מליון שקל), תחילה יושמו המלצות שניתן היה להוציא לפועל בטווח קצר. למשל שינויים בתוכנית פיתוח מרחבי מקומי, סיוע לתושבים שנפגעו מההצפות, הגדלת מספר אנשי הסיוע שנשלחו לטיפול בשיטפון, הוצאה לפועל של פרויקט מידע וחינוך אזורי, ותחבורה ציבורית חנים במצבי (28).

מעל ל-20 פרויקטים ארוכי טווח למזעור נזקי הצפות, הודות לתמיכה הכלכלית שקיבלה העיר מהאיחוד האירופי (31). הפרויקטים עסקו לדוגמה, בשינוי ניהול המים בפארקים אזוריים ובבניית מאגרי אגירה פרויקטים עירוניים של שימוש חוזר במי גשמים ומימון שיפוץ בתים על מנת לחזק את עמידותם לסופות גשמים אפשרו לתושבים להימנע מנזקי סופות והצפות. לאחר אספה זו, קמו בפולין אספות מקומיות בוורשה, פוזנן, קרקוב, לובלין ועוד ערים, עם מאפיינים דומים לאספה בגדנסק, ועם שיתופי פעולה הדוקים עם העיריות (32).



בריטניה היא בין המדינות שקיימו את המספר הגבוה ביותר של אספות אקלים אזוריות – מעל ל-20 אספות בנושאי אקלים בין 2019 – 2022 (33). בשונה מפולין, בה האספות היו לרוב בערים, בבריטניה האספות מתקיימות, מלבד בערים, גם בשכונות ורשויות אזוריות נרחבות. האספות אינן מנוהלות על ידי גוף אחד או כמהלך לאומי, אלא נוסדות בתהליכים עצמאיים.

בינואר 2019 עיריית אוקספורד הכריזה על מצב חירום אקלימי, ועל הקמת אספת אזרחים בנושא אקלים שתורכב מ-50 תושבים שייצגו את הפרופיל הדמוגרפי של האזור. במהלך שני סופי שבוע, דנה האספה בדרכים להפחתת שימוש באנרגיה, תחבורה ברת קיימא, הפקת אנרגיה מתחדשת, ועוד.

האספה פרסמה דוח הסופי המכיל המלצות רבות (34). חלק מההמלצות היו:

- שינוי תקנוני הבנייה כך שיהיו ידידותיים לסביבה
- תמיכה כלכלית במיגון בתים למזג אוויר קר על מנת לצמצם את צריכת החימום
- על העירייה לתקשר באופן שקוף את האסטרטגיה להגעה לנטו אפס פליטות פחמן, תוך הדגשת המחויבויות של הרשויות השונות, הממשלה, עסקים פרטיים והציבור
- הגברה ושימור של המגוון הביולוגי בעיר תוך שתילה מוגברת של צמחייה ואיסור כריתת עצים
- התקנת אנרגיה מתחדשת ברחבי העיר צריכה להיות מתועדפת על פני שיקולים אסתטיים

בדצמבר 2019, עיריית אוקספורד פרסמה את דוח התגובות המלא עבור הצעות האספה והצהירה על ייעוד תקציב חירום אקלימי בסך 19 מליון פאונד, שיממן פעולות נחוצות להתאמת העיר למשבר האקלים (35). כמענה להמלצות האספה העירייה העלתה את היעילות האנרגטית של בתים חדשים ושל מבנים קהילתיים, מימנה שיפוץ של 240 נכסים שמיועדים לתושבים בעלי הכנסה נמוכה, ביצעה פועלת לצמצום פליטות תחבורה, וקידמה התקנת אנרגיות מתחדשות ברחבי העיר והשטחים הפתוחים. בנוסף, העירייה יזמה כינוס "פסגת אפס פליטות פחמן אוקספורד" בהשתתפות ארגונים גדולים האחראיים למרב פליטות הפחמן בעיר, על מנת ליצור אסטרטגיה לצמצום הפליטות.

בשנת 2021, בשיתוף פעולה עם עסקים גדולים וארגונים בעלי עניין, אוקספורד הצהירה שהיעד שאליו היא פועלת הוא הגעתה לנטו אפס פליטות פחמן עד 2040. ביולי 2021, במהלך "שבוע אפס פליטות פחמן", פורסמה מפת הדרכים ואסטרטגיית פעולה מבוססת מדע של אוקספורד, המפרטת את הצעדים הנדרשים על מנת להגיע לנטו אפס פליטות פחמן ב-2040 (36). תוכנית זו מבוססת על חלק גדול מדרישות האספה ומפרטת מה הייעדים עבור כל סקטור, לרבות ציר זמן מפורט. כחלק מהמאמץ לערב מספר אנשים גודל ככל האפשר, מועצת אוקספורד קיימה את פסגת האקלים הצעירה הראשונה של אוקספורד, שנועדה לתמוך בתושבי אוקספורד הצעירים ולאפשר להם להשמיע את קולם בפני מקבלי ההחלטות (37).

מבוא

בשנת 2020 קמה יוזמת אספת האזרחים הישראלית (כיום היוזמה נקראת: "דמוקרטיה 3.0") המורכבת מאזרחים ומאזרחיות, אנשי מקצוע בתחום שיתוף הציבור והקיימות, המבקשים לקדם את מודל אספת האזרחים בישראל. היוזמה פעלה תחת מרכז השל לקיימות, וחקרה במשך קרוב לשנה את מודל אספות האזרחים בעזרת שורה של פגישות עם מומחים מחו"ל, ותרגום חומרי עיון בנושא. ביולי 2021 אנשי האספה החליטו לצאת למסע לקיום אספת האזרחים הראשונה, וקול קורא נשלח לרשויות מקומיות בארץ, בחיפוש אחר רשות המעוניינת לקיים פיילוט. 22 רשויות הגיבו ומתוכן נבחרה קריית טבעון, בשל הרצינות והעניין הרב שחברי מועצה זו הציגו. היוזמה פיתחה מאגד של גופים וארגונים לצורך ארגון היוזמה, ואלו כללו את מרכז דיאלוגס באוניברסיטת תל אביב, חברת פוליט, קרן היינריך בך, דמוס תהליכים שיתופיים ומרכז השל לקיימות. אספת האזרחים התקיימה בטבעון בין פברואר למאי 2022. ראש מועצת קריית טבעון, עידו גרינבלום, והמועצה, ביקשו מהאספה לדון בשאלה: "כיצד קריית טבעון יכולה להיערך להפחתה משמעותית של פסולת הנשלחת להטמנה?". נושא האספה נבחר משום שהטמנת פסולת גורמת לבזבז משאבי קרקע ומים, וגורמת לפליטת גזי חממה. האספה מנתה 60 מתושבי העיר אשר נדגמו באופן אקראי כך שייצגו דמוגרפית את אוכלוסיית היישוב. האספה נפגשה ל-5 מפגשי למידה, דיון וסיוור באתרי פסולת. בסיום התהליך, האספה גיבשה מסמך עקרונות ומסמך המלצות לפעולה שאותם הציגה בפני חברי המועצה, באירוע שהתקיים ב-17 במאי 2022. יוזמת אספת האזרחים כתבה [דו"ח](#) המתאר את כל תהליך ארגון האספה ואת המלצותיה. להלן סיכום התהליך.

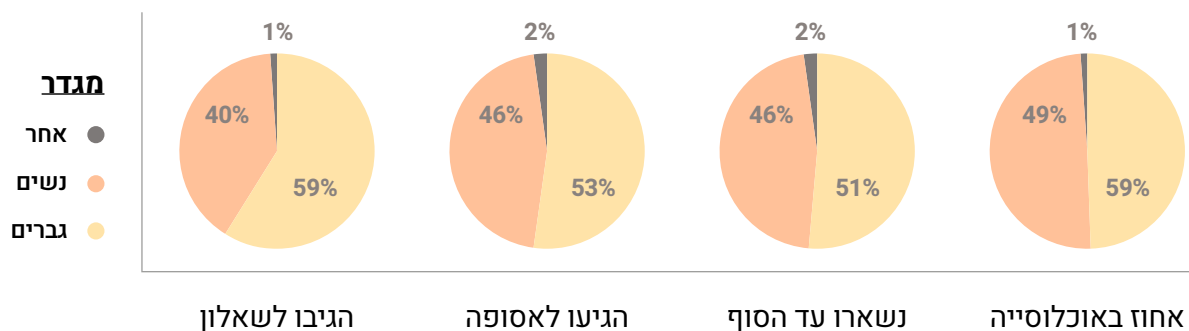
גיוס המשתתפים

גיוס המשתתפים נעשה בשיטה המקובלת בעולם לדגימה עבור אספות אזרחיות, והיא שיטת הסורטיציה (דגימה אקראית של נציגים) הדו שלבית. בשלב הראשון נשלחה הזמנה באמצעות מסרון (SMS) לכ-8000 מתושבי העיר אשר הוגרלו באקראי. מספרי הטלפון נלקחו מתוך רשימות המועצה, אשר מכילות לטענתם כמעט את כל התושבים הבוגרים. ההזמנה כללה הסבר על אופי האספה ושאלון בו התבקשו למלא פרטים דמוגרפיים. 400 מבין המוזמנים בשלב זה מילאו את השאלון.

השלב השני כלל דגימה מבין המגיבים לשלב הראשון, תוך שמירה על ייצוגיות לפי מגדר, קבוצת גיל, שכונה ביישוב ורמת השכלה (תיכונית, תעודה או אקדמית). הסיבה לשלב השני בדגימה היא שהמגיבים על השלב הראשון מוטים דמוגרפית על ידי הטיית הבחירה העצמית. לדוגמה, ניתן לראות שהמגיבים היו ברובם משכילים יותר ומבוגרים יותר. לכן, בשלב זה היה צורך בדגימת שכבות שתוודא ייצוגיות דומה ככל הניתן לנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. דגימה זו נעשתה באמצעות אתר האינטרנט [Panelot](#), המיועד לדגימות עבור אספות אזרחים.

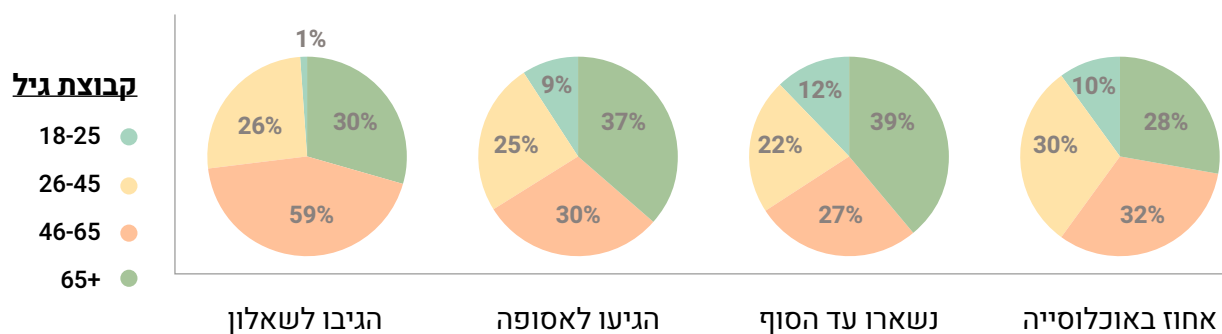
התבוננות בנתונים מראה את הטייה במוכנות של קבוצות מסוימות באוכלוסייה להשתתף, ואת יעילות השיטה הדו שלבית. לדוגמה, 60% מבין 400 המגיבים בשלב הראשון היו גברים. אך משום שהאספה תוכננה לכלול רק 60 משתתפים, לא היה קושי לבחור את משתתפי האספה כך שהחלוקה המגדרית תהיה דומה לשכיחות הידועה באוכלוסייה (תרשים 1). עם זאת, כוח השיטה הדו שלבית מוביל רק ליצירת האספה הראשונית: במהלך האספה חלה נשירה של חלק מהתושבים, ובמפגש האחרון השתתפו רק 41 משתתפים. הנשירה עלולה להיות בלתי שיוויונית בין קבוצות אוכלוסייה שונות, ולייצר פערים דמוגרפיים. סיבות לנשירה מהאספה יידונו בהמשך.

תרשים 1: שכיחות יחסית של המשתתפים לפי מגדר ולפי היקף ההשתתפות במפגשי האספה



סיפור דומה מספרים הנתונים על התפלגות הגילים (תרשים 2). קבוצת הגיל של בני 46-65 הגיבה לשאלונים בשיעור גבוה יחסית, אך תהליך הסורטיציה מיתן את ההטיה. עם זאת, אחוזי הנשירה מהאספה לא היו שווים בין הקבוצות, כך שעד לסיום האספה אחוז המבוגרים (בגיל 65+) גדל.

תרשים 2: שכיחות יחסית של המשתתפים לפי קבוצת גיל ולפי היקף ההשתתפות במפגשי האספה



נראה כי שיטת הסורטיציה הדו שלבית עזרה למתן הטיות חברתיות המופיעות בתהליכי שיתוף ציבור רבים. עם זאת, השיטה הייתה מוגבלת בכוחה להביא אוכלוסיות בעלות השכלה תיכונית ולמנוע נשירה של המשתתפים. פרטים נוספים על התפלגות המימדים הדמוגרפיים האחרים ניתן למצוא ב**דוח האספה**. חשוב לציין שהאספה אורגנה תחת תקציב מוגבל במיוחד, כך שלא התאפשר לשלם פיצוי כספי למשתתפים. סביר להניח שגורם זה הקשה על יצירת המדגם באופן מייצג.





מפגשי האספה כללו:

- 4 מפגשים לצורך הצגות מומחים, דיונים וקבלת החלטות
 - סיור לימודי באתרי הטמנת פסולת
 - ערב פתוח, לכלל תושבי טבעון המעוניינים, בו חברי האספה שמעו על יוזמות מקומיות וקיבלו הצעות מהציבור הרחב
 - מפגש זום לאישור סופי של דוח ההמלצות
- במהלך המפגש הראשון המשתתפים חולקו לקבוצות עבודה קטנות באופן אקראי והחלו להעלות שאלות חשובות בנוגע לסוגיות הפסולת. לקראת סיום המפגש, המשתתפים החלו לגבש את עקרונות מנחים לכתיבת מסמך ההמלצות. המפגש השני כלל את הרצאות המומחים ודיונים עמם. לאחר מכן המשתתפים החלו לפתח חלופות אפשריות לפתרון סוגיית ההטמנה, וסיימו לגבש את מסמך העקרונות המנחים.

הסיור לאתרי הפסולת והערב הפתוח הוגדרו כ"מפגשי רשות" עבור משתתפים סקרנים במיוחד. במהלך הסיור הלימודי, חברי האספה ביקרו באתר ההטמנה באעבלין ומתקן מחזור של חברת ורידיס בעפולה. כ-18 משתתפים הגיעו לערב זה, ובמשוב עליו רובם המוחלט סברו שהוא היה משמעותי לפיתוח ההבנה של בעיית הפסולת. אל הערב הפתוח הוזמנו כל תושבי קריית טבעון בנוסף לחברי האספה המעוניינים. מספר יוזמות מקומיות הוצגו בפני המגיעים: יוזמות להצלת מזון, תיקון במקום קנייה, מ' חזור חפצים ישנים, יוזמת קומפוסטרים מקומית ועוד. לאחר הצגת היוזמות, כלל המשתתפים התכנסו לדיונים בקבוצות קטנות. התושבים הוזמנו להציע פתרונות לבעיית הפסולת ביישוב, ואלו תועדו ואוגדו על ידי משתתפי האספה. חשיבות המפגש עם הקהילה הייתה כפולה: האחת, יצירת שקיפות של התהליך ומפגש של כלל התושבים (גם אלו שלא נבחרו לאספה); השנייה, כאמצעי המאפשר לאספה להבין את צורכי הקהילה הרחבה ולשמע קולות והצעות מגוונות מתושבים שלא נכחו באספה.

מפגש האספה המרכזי נפרש על פני יומיים, חמישי-שישי ה-24.3.2022 וה-25.3.2022. בפתיחה, נציגי האספה שהשתתפו בערב הפתוח ובסיור חלקו את חוויותיהם ואת רשמיהם עם כלל המליאה. לאחר מכן המשתתפים החלו לגבש המלצות קונקרטיים בשש קבוצות עבודה, אשר התמקדו בתחומי המלצה שונים. בסיום ניסוח ההמלצות, אלו הועלו להצבעה אנונימית בה נדרשו המשתתפים לבחור באחת משלוש אפשרויות: תמיכה, תמיכה עם הסתייגות או התנגדות; במקרה של הסתייגות – המשתתפים יכלו לנמק את הסתייגותיהם. דוגמה לעקרונות והמלצות שגובשו על ידי המשתתפים

כאמור, המשתתפים פיתחו שני מסמכים במהלך האספה: הראשון הוא מסמך העקרונות, השני הוא דוח ההמלצות, המכיל פרטי תוכניות ליישום.

דוח העקרונות כלל רעיונות שחברי האספה רצו להתחשב בהן בעת ניסוח ההמלצות, לדוגמה:

- שמירה על אופייה הקהילתי של קריית טבעון, על ערכי הטבע ועל נראות המרחב הציבורי
- ההמלצות תכלולנה יעדים מדידים ומעשיים (קונקרטיים) כולל מדדי כמות וזמן

הדוח כלל גם עקרונות ליישום עבור מועצת טבעון, כגון:

- אכיפה, אם תהיה. תהיה הדרגתית ומידתית
- ההמלצות ישולבו בתהליך חינוכי על ידי שיתופי פעולה עם מערכת החינוך, תנועות נוער
- ועוד

דוח ההמלצות כלל 22 המלצות, שחולקו לחמישה פרקים. לדוגמה:

- בפרק שעסק בשינויים המוסדיים הומלץ להקים מערך לצמצום הפסולת, ובראשו יועמד פרויקטור אחראי על התחום. פורטו תחומי האחריות ועקרונות פעולה נכונים לתפקיד זה
- בפרק שעסק בהסברה ובחינוך, הומלץ לתת תמריץ למוסדות חינוך שיעמדו ביעדי הפחתה והפרדה
- בפרק שהתמקד ברגולציה על עסקים מקומיים, הומלץ לייצר תקן של "עסק ירוק" עבור עסקים שיעמדו ביעדים מסוימים. עסקים אלו יקבלו הנחות בארנונה ויזכו לקידום על ידי המועצה באירועים מגוונים
- בפרק אשר דן בטיפול המקומי בפסולת אורגנית, הומלץ על הקמת קומפוסטרים ציבוריים עם פירוט כיצד לטפל בהם
- בפרק שעסק בטיפול בפסולת לא אורגנית, הומלץ על תוספת זרמי פסולת למחזור: פח כתום, פסולת סוללות ועוד.

את המלצות האספה במלואן ניתן לקרוא [בדוח האספה המלא](#).

תגובת המועצה

- ב-01.10.2022 מועצת קריית טבעון הציגה בפני חברי האספה את תגובתה להמלצותיהם, בנוסף לתוכנית פעולה מפורטת ליישום חלקי שלהן. **תמצית תגובות המועצה היא:**
- המועצה התחייבה לעדכן את חברי האספה בהתפתחות התוכניות אחת לרבעון
 - הקמת הקומפוסטרים הציבוריים נדחתה בשל קשיים תפעוליים, ובמקומה החל פיילוט של הצבת קומפוסטר תעשייתי
 - המועצה קיבלה את ההמלצה לתמרוץ מוסדות חינוך שיפחיתו את ייצור הפסולת, ומחלקת החינוך החלה בבחינת הצבת קומפוסטרים בבתי ספר
 - המועצה הצהירה כי תקדם "חוק פסולת עודפת" שיטיל את עלויות הטיפול בכמויות פסולת חריגות על עסקים גדולים שיוצרים אותן

המועצה ממשיכה לפתח תוכניות עבודה בהתאם להמלצות האספה. בנוסף, ועדת הקיימות של המועצה גייסה מתנדבים מהאספה שיעזרו בתכנון ובמימוש ההמלצות.

משוב ולמידה

חלק הלמידה במסמך זה מחולק לשני חלקים: משוב ולמידה מהמשתתפים, ומשוב ולמידה של הצוות המארגן. בכל אחד ממפגשי האספה ובסיומה חולקו שאלונים למשתתפים בהם נמדדה שביעות רצונם ממגוון היבטים באספה. בנוסף, מספר ראיונות פתוחים התקיימו עם משתתפים שנשארו באספה עם תומה, ועם משתתפים שנשרו במהלכה. את הנתונים המלאים וניתוח השאלונים ניתן לקרוא בדוח "מאחורי הקלעים" של אספת האזרחים, כאן נציג בקצרה רק חלק מהנתונים.

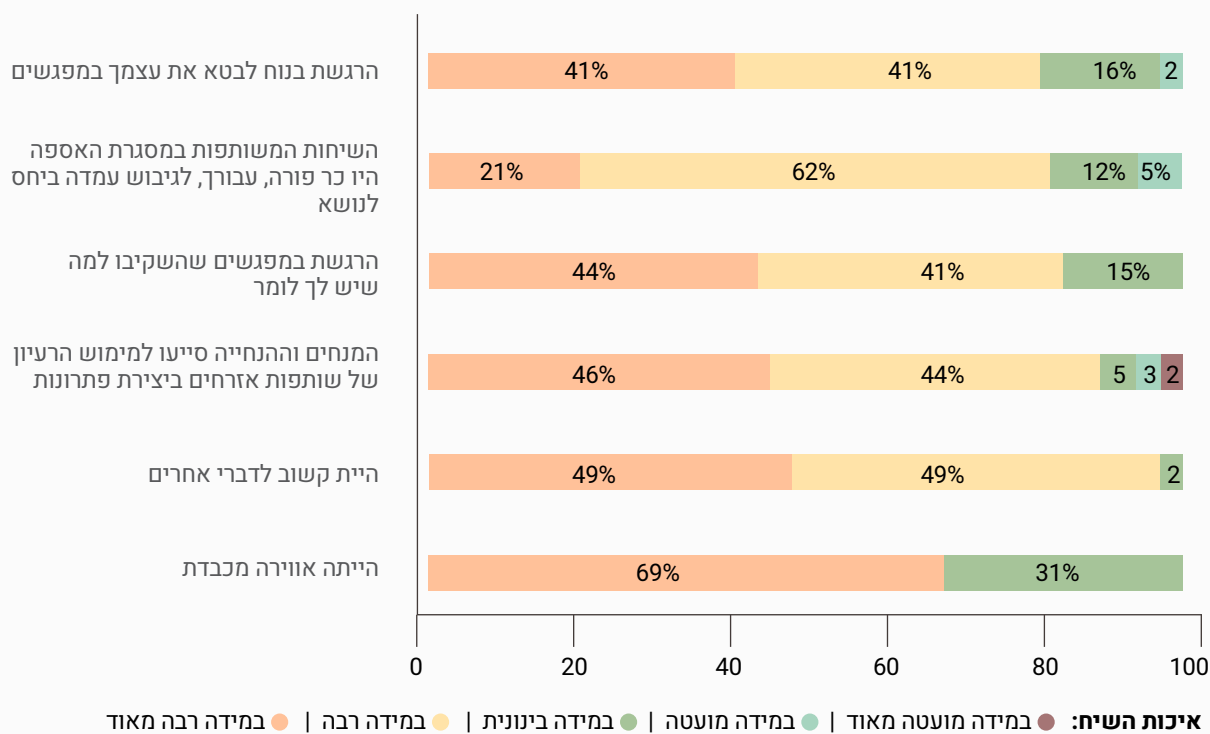
משוב מהמשתתפים

64% מהמשתתפים העידו שהרכב האספה ייצג את מגוון תושבי קריית טבעון במידה רבה או רבה מאוד. יחד עם זאת, בהצעות לשיפור האספה התייחסו כמה מהמשתתפים לקולות חסרים – בהם תושבי שכונות חלשות ובני נוער. כפי שצוין בפרק גיוס המשתתפים – הנשירה מהאספה הייתה מאופיינת בקו דמוגרפי ברור – משתתפים מבוגרים לא נטו לנשור באמצע התהליך, בעלי השכלה תיכונית בלבד נטו לנשירה.

חלק מרכזי באספת האזרחים הוא הדיון- ההקשבה לאחרים והיכולת של משתתפי האספה להביע את דעתם. המשתתפים נשאלו בנוגע לאיכות הדיונים, תרשים 7 מציג את תחושותיהם. מן התרשים עולה כי כל המשתתפים, ללא יוצא מן הכלל, הסכימו שאווירת הדיון הייתה מכבדת במידע רבה או במידה רבה מאוד.

תרשים 3:

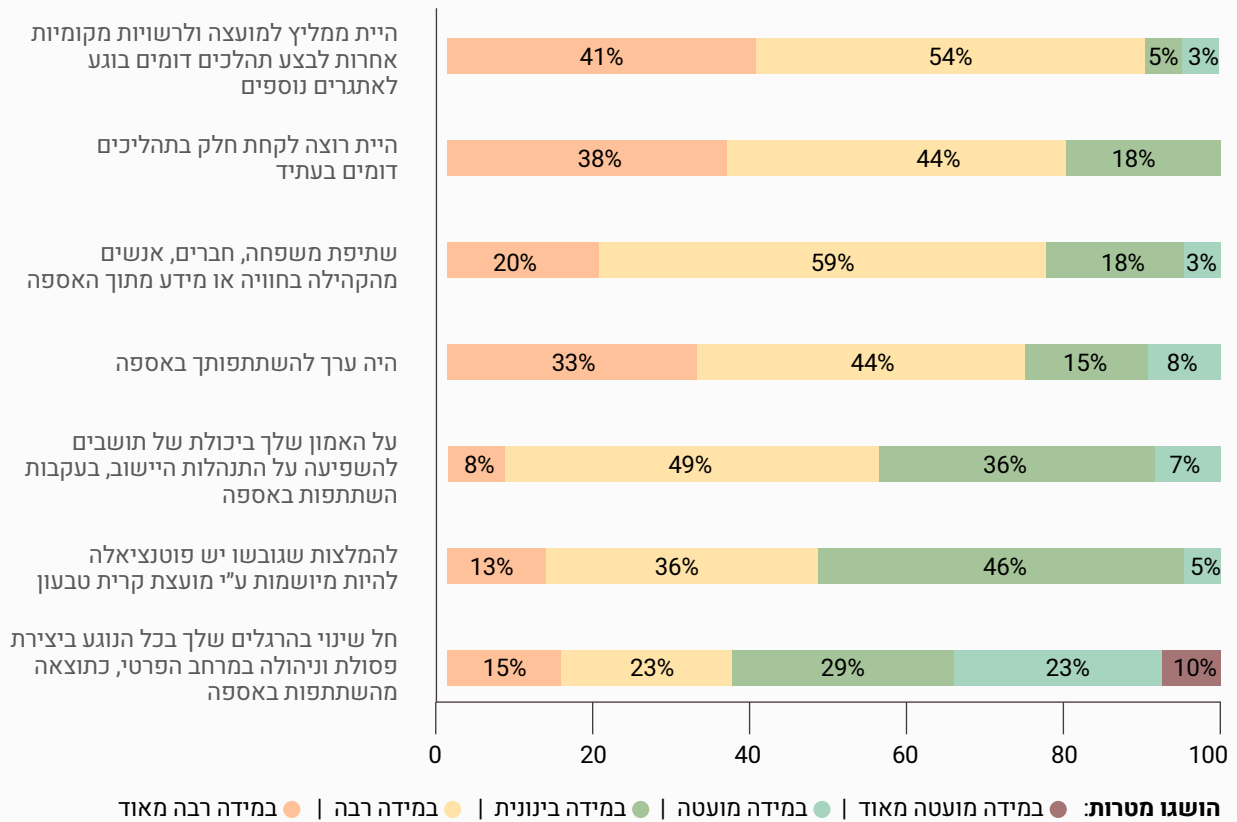
שכיחות יחסית של תשובות המשתתפים בנוגע למגוון היבטים של איכות השיח והדיונים במשוב המסכם



המשתתפים נשאלו מספר שאלות שנגעו להשפעת האספה על הרגלי הצריכה שלהם, על רמת האמון שלהם ביכולתם להשפיע ועוד. נמצא ש-92% מהמשיבים היו ממליצים לרשויות מקומיות אחרות לקיים תהליכים דומים בעתיד. חשוב לזכור שהמשתתפים אשר מיוצגים בדו"ח הם המשתתפים שנשאלו עד תום האספה

תרשים 4:

שכיחות יחסית של תשובות המשתתפים בנוגע למידה בה השיגה האספה את מטרותיה במשוב המסכם



לקחים ומסקנות הצוות המארגן

אספת האזרחים בקריית טבעון הייתה פיילוט לאספות אזרחים בישראל בכלל. ארגון אספת האזרחים דורש ידע ומיומנות ייחודיים, שחברי היוזמה לאספות אזרחים התנסו בהם לראשונה באספה זו. חברי היוזמה רואים את אספת האזרחים בטבעון כהצלחה, בהתחשב במשובים החיוביים שהתקבלו מהמשתתפים, מהמנחים ומעובדי המועצה. עם זאת, לקחים רבים הופקו במהלך ארגון ויישום האספה, חלקם נוגעים למאפיינים הייחודיים של קיום אספות אזרחים במדינת ישראל. החלק הבא סוקר מספר לקחים שעלו מתוך ראיונות עם מארגני האספה.

גיוס משתתפים ונשירה

כפי שהוצג בפרק גיוס המשתתפים – השיטה הדו שלבית לגיוס פעלה היטב באיזון הטיית הבחירה העצמית, למעט בשתי רמות עיקריות: היה קושי רב לגייס משתתפים בעלי רמת השכלה תיכונית, ומנגד קלות יתר בגיוס משתתפים מבוגרים (מעל גיל 65). בהתאם, הנשירה בקרב בעלי השכלה תיכונית הייתה יחסית גבוהה, בעוד הנשירה בקרב מבוגרים הייתה נמוכה. ניתן לייחס פערים אלו למספר גורמים, אך מתוך שיחות עם המוזמנים והמשתתפים בולט הקושי התעסוקתי וזאת על ימי עבודה.

אספות רבות בעולם מנוהלות במהלך סופי השבוע, כך שהמשתתפים אינם נאלצים לאבד ימי עבודה על מנת להשתתף. בנוסף, אספות רבות משלמות למשתתפים החזר הוצאות ודמי טרחה על ההשתתפות. במידת הצורך, החזר ההוצאות אף כולל החזר תשלום על שמרטפות (בייביסיטר), להורים הזקוקים לכך. ככלל, אספות

בישראל אינן יכולות להתקיים במהלך סופי שבוע מסיבות תרבותיות ודתיות, כך שהאספות נאלצות להתקיים במהלך ימי העבודה או בבוקר שישי. מטעמי התקציב המוגבל של האספה בקריית טבעון, לא הוענק פיצוי כספי למשתתפים. נראה כי גורם זה הקשה על ההשתתפות של עובדים, במיוחד מי שמועסקים בעבודות לא גמישות. בשל כך הוחלט לקיים את פעילות האספה החל משעה 15:00 ועד לשעות הערב, ובבוקר שישי, אך נמצא שתחילת העבודה ב-15:00 הייתה מוקדמת מדי לעובדים רבים, כך שאלו נאלצו לוותר על ימי עבודה על מנת להשתתף.

על מנת להימנע מתשלום על איבוד ימי עבודה יש להתחיל את פעילות האספה בשעה מאוחרת יותר. ניתן לפצל את המפגשים למפגשים רבים וקצרים יותר במידת הצורך. על מנת לאפשר לכלל האוכלוסייה להשתתף במקרים בהם האספה פועלת מחוץ לשעות העבודה, אין לוותר על פיצוי כספי ועל החזר הוצאות הוגן למשתתפים. עם זאת, ראוי שאספה תתקצב היטב, תפעל בשעות העבודה הרגילות, ותפצה את המשתתפים על כך.

תכנון מוקדם של תוצר האספה

אספת אזרחים יכולה לייצר מגוון תוצרים אפשריים כגון: דף עקרונות לפיו יש לבנות תוכניות עבודה, פיתוח רעיונות יצירתיים וחדשים לפתרון הסוגיה, תעדוף של חלופות מבין רשימת אפשרויות או דיוק וכוונן היישום של תוכניות עבודה. אספה יכולה אף לייצר מספר תוצרים (לדוגמה, לייצר הצעות לחלופות, ואז לתעדף ולהצביע עליהן). עם זאת, כל מרכיב דורש זמן לפיתוח. האספה בטבעון ניסתה לפעול בכל המישורים, אך זמן העבודה של האספה היה מוגבל, דבר שגרם ללחץ על המשתתפים וכתוצאה מכך לתוצרים לא שלמים. במיוחד באספות קצרות בזמן, מומלץ להתמקד בתוצר אחד ולקבוע מראש את המאפיינים שלו. לדוגמה, הצוות המקצועי של המועצה יכול לספק רשימת חלופות אפשריות לתוכניות עבודה, והאספה תבחר את החלופות המוצלחות ביניהן. במקרה והאספה מפתחת המלצות בעצמה מומלץ לקבוע מראש את "הרזולוציה" של ההצעות – האם הן תהיינה הצעות כלליות או תיכנסנה לפרטים טכניים של מימוש. יש לתכנן את הנחיית המשתתפים בהתאם.

שילוב הצוות המקצועי של המועצה בעבודה

משתתפי ומנחי האספה חשו בתומה שמסמך ההמלצות לא שיקף את כלל התובנות או הקשיים שעלו במהלך דיוני האספה, כך שהתוצר שהוגש למועצה החמיץ ידע רב שנוצר במהלכה. בנוסף, הצוות המקצועי של המועצה מצא חלק מההמלצות כלא ישימות. המסקנה משני כשלים אלה היא שיש צורך לערב את הצוות המקצועי באופן עמוק יותר במהלך דיוני האספה, כך שהם יוכלו ללמוד ולהבין את צורכי התושבים, וכן לעזור להם לדייק את הצעותיהם. מומלץ שהצוות המקצועי והצוות התפעולי יהיו מעורבים גם בניסוח מדויק של השאלה שתישאל באספה ובתכנון מטרות התוצר המבוקש. עם זאת, יש לתת לאספה חופש רב ולהציג בפניה מגוון רחב של דעות; יש להיזהר מהשפעה מוגזמת של הצוות המקצועי אשר עשוי לקדם את עמדותיו.

מסמך זה קצר מלהכיל את כל התובנות והלקחים שפותחו על ידי הצוות המארגן וצוות המנחים של האספה. למידה רבה נעשתה גם בנוגע להנחיית המשתתפים, תיעוד תוצרי הביניים של האספה, ארגון ועדת המומחים המייעצת לאספה ועוד. ייבוא הידע הפרקטי של ארגון אספות אזרחים והתאמתו לישראל דורש התמקצעות ומחקר ייעודיים, אשר יתאפשרו לאחר שיתקיימו מספר אספות בארץ.

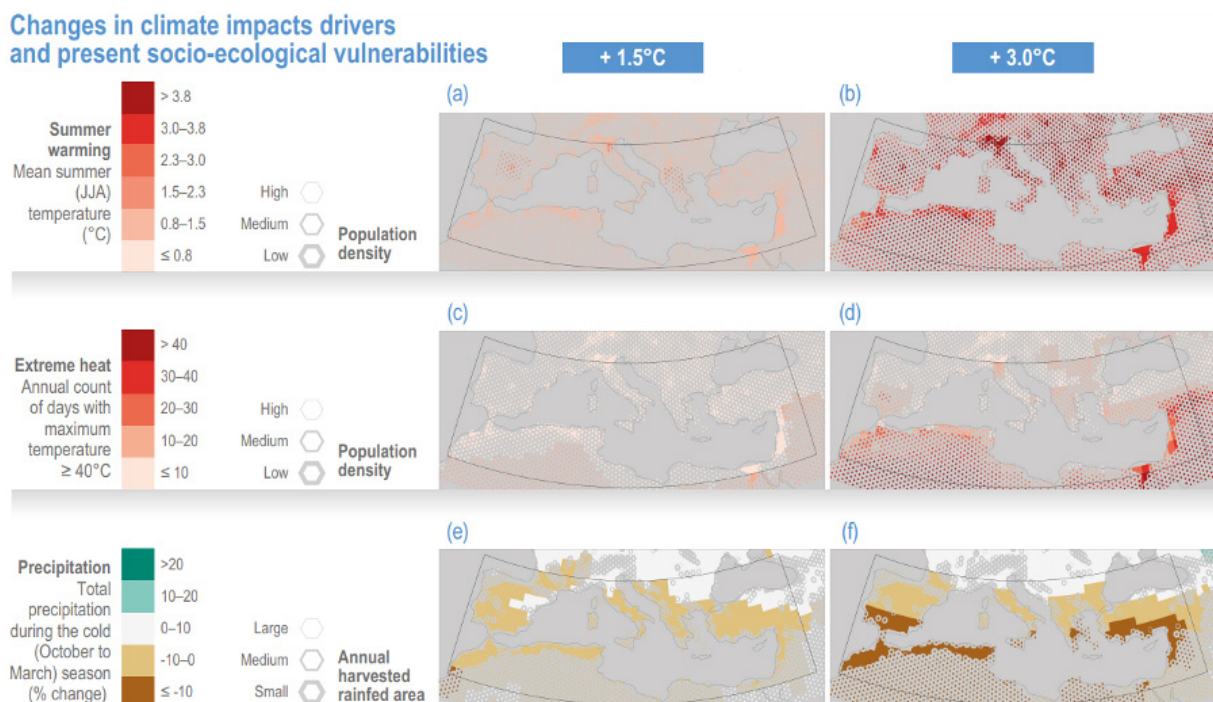


מבוא: משבר האקלים כבעיה בתהליך קבלת ההחלטות

המהפכה התעשייתית שהחלה בסוף המאה ה-18 הביאה להתפתחות טכנולוגית ולעלייה ניכרת בתוחלת ובאיכות החיים של בני האדם. אולם, לצד הישגים אלו, הפעילות האנושית הביאה גם לעלייה מואצת של שריפת דלקים מאובנים ולפליטות פחמן דו חמצני אשר לוכד את חום השמש באטמוספירת כדור הארץ. החום הלכוד מביא לעליית הטמפרטורות על פני שטח כדור הארץ, תהליך המוכר כהתחממות גלובלית. שינויי אקלים, הכוללים התחממות גלובלית, הפחתת המשקעים, עליית שטח פני הים כתוצאה מהמסת הקרחונים, ועלייה בתדירותם של אירועי מזג אוויר קיצוניים הינם רק חלק מהאיומים הבלתי הפיכים המרכיבים את משבר האקלים (38). דו"ח של "הפאנל הבין ממשלתי לשינוי אקלים" (IPCC) מצא כי ריכוז הפחמן הדו חמצני באטמוספירה בשנת 2019 הגיע לשיא בשני מליון השנים האחרונות, והוביל לטמפרטורת פני השטח הגבוהה ביותר במאה אלף שנים האחרונות (39).

הדו"ח האחרון של הפאנל הבין ממשלתי לשינוי אקלים מדגיש את הרגישות האקלימית של אזור הים התיכון אשר מתחמם בקצב כפול משאר העולם (39). התחממות אזורית מואצת זו מציבה את ישראל בסיכון גבוה, ומחקרים מזהירים מפני עלייה של כ-5 מעלות בטמפרטורה הממוצעת של ישראל בשנת 2100, עם ממוצע של 40 מעלות בחודש יולי, טמפרטורה המאפיינת את מדבר סהרה (40). בנוסף, הבצורת הצפויה בשל שינויי האקלים עשויה להפוך את ישראל כולה למדבר ולהביא למחסור במים, קשיים לחקלאות, עלייה בצריכת האנרגיה, והפסד של כ-122 מיליון דולר למשק הישראלי כתוצאה מעליית גובה פני הים (41). בשל מיקומה הגאוגרפי של ישראל, והמצב הגאופוליטי באזור, גלי פליטים רבים יערערו את המצב הבטחוני והכלכלי של המדינה ועשויים להביא לעימותים רבים ולחוסר ביטחון אזורי. רגישות אקלימית אזורית זו, גוררת עימה השלכות רבות ברמה החברתית, וממקמת את העניים ביותר בראש סולם הפגיעות. חוסר בטחון תזונתי, עוני אנרגטי, ועליה בתמותה של אוכלוסיות בסיכון הן רק דוגמאות אחדות להשפעת משבר האקלים, המביאות להעצמת הפערים החברתיים הקיימים כיום.

איור מס' 3: הרגישות האקלימית של אזור הים התיכון במדדי טמפרטורה ומשקעים (39)



ב-2018, IPCC- הזהיר שעל מנת למזער את ההשלכות ההרסניות של משבר האקלים ולהימנע מהתחממות גלובלית ממוצעת של 1.5 מעל לממוצע טרם המהפכה התעשייתית, יש להפחית את פליטת גזי החממה העולמיים לאפס עד שנת 2050 (39). ככל שהפעולות למניעת התדרדרות משבר האקלים נדחות, חלון ההזדמנויות לצמצום שינוי האקלים ולהימנעות מהאסונות הרבים הולך ונסגר. על אף שאדפטציה ומיטיגציה של משבר האקלים אפשריות (42), מחקרים מראים שאפילו מדינות המגדירות את עצמן כמתקדמות אקלימית לא תעמודנה בהצהרותיהן לצמצום פליטות הפחמן (43).

על אף הרגישות האקלימית המוגברת של ישראל ביחס למדינות מפותחות אחרות, ישראל אינה מקדמת בקצב מהיר דיו את ההתמודדות עם משבר האקלים. דו"ח עדכני של מבקר המדינה, קבע שכ-84% מהגופים הציבוריים בישראל אינם ערוכים כלל להתמודדות עם משבר האקלים (38). כמו כן, מתוך מדינות ה-OECD, ישראל היא בין היחידות (יחד עם טורקיה ומקסיקו), אשר לא התחייבו לאיפוס פליטות גזי החממה עד 2050 (44). אמנם, ב-2021 ישראל הצהירה כי תגיע לאפס פליטות פחמן עד 2050, אך הצהרה זו לא עוגנה בחוק ולכן היא אינה מחייבת. כיום, היעד הרשמי של ישראל הינו צמצום של 85% מפליטות הפחמן עד 2050, אינו עומד בדחיפות המשבר.

לאור האמור לעיל, עולה השאלה מדוע ממשלות ופרטים ברחבי העולם אינם מציבים יעדים שאפטיים יותר להתמודדות עם משבר האקלים. נדמה שגישת ה"עסקים כרגיל" של הפוליטיקה המוכרת לנו אינה מסוגלת להביא לשינויים הדרושים על מנת לשנות את מגמת ההתחממות. על מנת להתמודד עם משבר האקלים נדרשת הירתמות של כלל החברה לשינויים משמעותיים באורך חייו. לשם כך, נדרש תהליך קבלת החלטות שיזכה לאמון וללגיטימציה ציבורית רחבה, לייצוגיות של כלל חלקי החברה וליכולת קבלת החלטות לטווח הארוך. כפי שראינו בפרקים הקודמים, ממשלות ועיריות רבות הגיעו למסקנה שהשימוש באספות אזרחים מספק את הדרישות הללו. בפרק זה נדון בהצדקות התיאורטיות ובממצאים האמפיריים הנוגעים ליכולתן של אספות אקלים להוביל לרפורמות הדרושות על מנת להתמודד עם משבר האקלים.

יצירת מנדט ציבורי לקבלת החלטות קשות

אחד המאפיינים המרכזיים של הכשל בהתמודדות עם משבר האקלים הינו הקושי של נבחרי ציבור לקבל החלטות מורכבות. הקושי נובע מכך שהצעדים הנדרשים להתמודדות עם משבר האקלים כוללים שינויים נרחבים בכלל הסקטורים בחברה. כתוצאה מכך, אנו עדים לתופעה עולמית של מדיניות אקלים לקויה ושל כשל בצמצום פליטות גזי החממה (43). קביעת מדיניות שאפתנית דורשת התגברות על מכשולים רבים, המרכזי שבהם הוא היעדר תמיכה ציבורית ברורה (45). התנגדות הציבור לעלויות האמצעים להפחתת גזי חממה, יכולה למנוע ממקבלי החלטות לקבוע מדיניות אפקטיבית (8).

הודות למאפיינים הייצוגיים והדינוניים של אספות האזרחים, המלצותיהן נוטות להתפס כלגיטימיות בעיני הציבור יותר מאשר הצעות המנוסחות על ידי הממשלה (17). סקר שנערך בצרפת מצא ש-70% מהנשאלים שמעו על אסיפת האקלים הצרפתית, ו-64% האמינו שהמלצותיה יעילות במלחמה במשבר האקלים (11). בשל תמיכה ציבורית זו, אספות אקלים יכולות לתרום רבות לפיתוח ושימור מנדט ציבורי לפעולה אקלימית נחוצה. לגיטימציה ציבורית זו יכולה לסייע בקבלת החלטות קשות, לזרז תהליכי יצירת מדיניות אקלים אפקטיבית, ולמנוע מדיניות צרת אופקים (46).

בין הדוגמאות לשינוי מדיניות אקלים בעקבות אספות אזרחים, בולטת אסיפת האקלים הצרפתית, שהובילה לאיסור טיסות מסחריות למרחקים קצרים, לאיסור התקנת תנורי נפט ולחובת הגשת ארוחה צמחונית במסדות

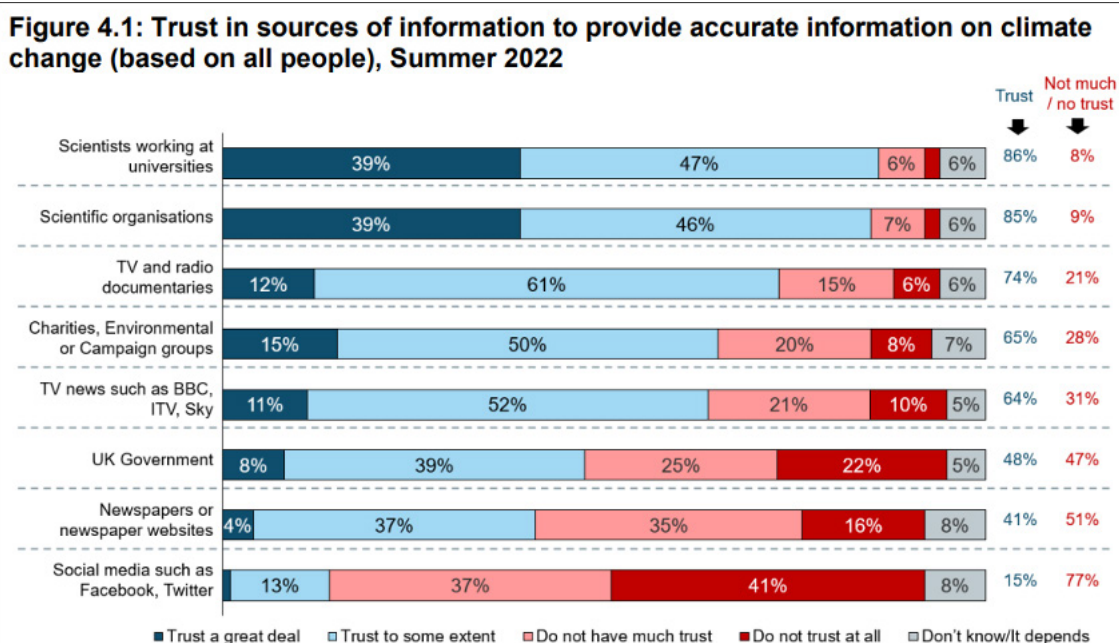
ציבוריים. אספות רבות לקחו חלק ביצירת ההכרה בהיקף ובדחיפות משבר האקלים על ידי קידום הכרזת מצבי חירום אקלימיים ויעדי צמצום פליטות פחמן (47). אספות אקלים רבות הובילו להקצאת תקציבי חירום אקלימיים כדוגמת אספת האקלים המקומית באוקספורד שבבריטניה. אספה זו הובילה לגיוס תקציב חירום אקלימי בסך של 18 מיליון ליש"ט לתוכנית נטו אפס פליטות פחמן (48).

אלמנט נוסף שמקדם קבלת החלטות קשות הוא הערכה אמינה של רצון הציבור. בדמוקרטיה ליברליות, לדעת הקהל יש השפעה משמעותית על יצירת מדיניות היות ונבחר הציבור מעגנים את החלטותיהם ברצון העם (49). במקרים מורכבים בהן קיימת אי בהירות לגבי עמדת הציבור לגבי נושאים כמו משבר האקלים, תיתכן הערכה לא מדויקת של רצון הציבור, מצב אשר יכול למנוע מפוליטיקאים לפעול. המלצות האספות יכולות לשקף את מידת מוכנות הציבור לרפורמות מרחיקות לכת ולהוות אומדן אמין לרצון הציבור (50), ומתוך כך לשבור מבוט פוליטי (51).

הגברת השקיפות וחיזוק אמון הציבור

בשנים האחרונות אנו עדים למגמת אובדן אמון בשלטון, הנובעת בין היתר מחוסר שקיפות. בין הגורמים לחוסר האמון הציבורי ניתן להצביע על הפער בין הנאמר לנעשה ועל המסרים הסותרים מהממשלה, כגון הכרזה על יעדים לצמצום פליטות פחמן מחד, תוך השקעה בדלקים מאובנים מאידך (52). בישראל, המכון לדמוקרטיה מצא שכ-20% בלבד מאזרחי ישראל מביעים אמון בכנסת. (53) משבר אמון זה אינו ייחודי לישראל, גם בארה"ב נמצא שרק כ-20% מהאזרחים סומכים על הממשלה שתעשה את הצעדים הנכונים (54). חוסר אמון זה מתקיים גם בנושא שינוי האקלים (55). סקר ישראלי מצא שכ-66% מהציבור אינם חושבים שהממשלה עושה מספיק על מנת להגן על הסביבה (56). סקר שנערך לאחרונה בבריטניה (57) הציג את המציאות המדאיגה בה פחות מ-50% מהנשאלים סומכים על המידע שהממשלה מספקת בנושאי אקלים. עם רמות כה נמוכות של אמון, יישום מדיניות אקלים שאפתנית הוא מאתגר.

איור מס' 4: התפלגות האמון של הציבור האנגלי במקורות מידע אודות משבר האקלים. (57)



על מנת לחזק את אמון הציבור בממשל ובמוסדות דמוקרטים, תהליך קבלת החלטות צריך להיעשות באופן שקוף והוגן (58). מחקרים מצאו, שבהחלטות הקשורות למשבר האקלים, כגון בחירת מיקום חוות רוח ותשתיות אנרגיה אחרות הקשורות למדיניות דלת פחמן (59), ישנה תמיכה גדולה יותר כאשר ישנה שקיפות של התהליך בפני האזרחים (60). כמו כן, נמצא שחשיפת האזרחים לתהליכי קבלת החלטות, תורמת לקידום השקיפות ולצמצום השחיתות, וכך מובילה לבניית אמון הדדי בין האזרחים ובין הרשויות (61). כמו כן, אספות אזרחים נותנות במה לקיום שיח פתוח עם הממשל, כאשר בשני שליש מהאספות, פוליטיקאים לקחו חלק בדיונים פנים מול פנים עם המשתתפים על מסקנותיהם (62). בשל שאיפתן של אספות האזרחים לקיים שיח פתוח ושקוף הן באספה עצמה והן עם מקבלי החלטות, והודות לשקיפות תהליך האספות בפני הציבור הרחב, אספות אזרחים תורמות לבניית אמון ציבורי ובכך מקדמות התמודדות עם משבר האקלים (63).

קידום חשיבה לטווח ארוך

אתגר מרכזי בהתמודדות עם משבר האקלים הינו הקושי שלנו כחברה לחשוב על העתיד הרחוק ולתעדפו (64). סקר של המכון לחקר העתיד מצא שרוב האנשים לא חושבים מעבר לטווח הקצר (65), נתון אשר מקשה על הסכמה בנוגע להחלטות מאתגרות המשפיעות על עתיד שאינו מוחשי עדיין. הקשיים הגלובליים לדמיין את העתיד, אינם מוגבלים לעתיד רחוק וא-מורפי, אלא גם לעתיד קרוב וחזוי המאיים להרוס ערים שלמות, כמו הוריקן קתרינה בניו אורלינס, אסון שהוזהר מפניו, לא קיבל מענה מהממשלה והביא לתוצאות טרגיות (66). הדחיפות והמורכבות ההולכת וגוברת של האתגרים הנוכחיים יחד עם הסיכונים המידיים, מובילים אותנו לעתים קרובות לחשוב על העתיד בצמצום, ובכך לקבל החלטות שמתמקדות בהווה ולא בעתיד (67). יתר על כן, מבנה חילופי השלטון הנוכחי והעיסוק בהבטחת המקום בסבב הבחירות הבא יוצרים תמריצים לפעולות בטווח הקצר (68).

על מנת לשפר את ההיערכות לשינויי אקלים, יש להשקיע ביכולת חשיבה על הטווח הארוך ולהימנע מתעדוף לטווח הקצר (69). מחקרים הראו שהציבור הרחב מהווה כלי מפתח לא מנוצל, לקידום פעולות ולסקירת אפשרויות המצויות בטווח הרחוק (70). האינטליגנציה הקולקטיבית המצויה בשיתוף פעולה ובסיעור מוחות של פרטים רבים ומגוונים, יכולה להביא לקבלת החלטות ולבחינת אפשרויות רחבה ועשירה של העתיד הרחוק (71). על ידי קידום חשיבה קולקטיבית על העתיד הרחוק, אספות אזרחים פועלות לאימוץ מדיניות ארוכת טווח שאינן תלויות במחזורי בחירות קצרים (72). בנוסף, היות ואספות האזרחים מאפשרות זמן רב לעיבוד ולדיון, הן מייצרות תנאים לחשיבה איטית המאפשרת למשתתפים זמן ומרחב לקבל החלטות שקולות על העתיד (73). באסיפת האקלים הסקוטית לדוגמה, חברי האספה יצרו כמה תסריטי עתיד רחוקי טווח שונים. התסריטים הפכו לסרטונים קצרים, על מנת לאפשר לאספה לדמיין בקלות מציאויות שונות אשר יכולות להתרחש בעתיד, כך שניתן היה לנהל עליהן דיון.

גיוון, אינקלוסיביות ושילוב קבוצות מוחלשות

כיום, רק מספר מצומצם של קבוצות באוכלוסייה מעורבות בתהליכי קבלת החלטות: פוליטיקאים, אליטות, ובעלי הון ומעמד (74). חוסר האינקלוסיביות (הכללה) והגיוון בתהליך קבלת החלטות, עלולים להוביל לפתרונות פשטניים ולנקודות עיוורון בעיצוב מדיניות, תוך הזנחת בעיות של קבוצות חברתיות שאינן מיוצגות (75).

מחקרים מראים כי גיוון המעורבות הציבורית יכול לספק סוגים חדשים של ידע ושל ערכים, הרלוונטיים ליישום המדיניות ובכך להביא לפיתוח פתרונות ומסלולים שלא נשקלו קודם לכן (76). גיוון זה חשוב במיוחד עבור קשרי מדיניות מורכבים, לא ודאיים אשר כרוכים בהיבטים ערכיים מרובים, כמו במקרה של שינויי

אקלים. לאזרחים יש מגוון חששות בסוגיות אתיות וחברתיות בבואם לקבל החלטות לגבי מסלולי אנרגיה ואקלים עתידיים. תוצאות אספות האקלים בעולם מראות שקבלת המעבר לאנרגיה דלת פחמן אינו תלוי רק בעלויות הקשורות לאפשרויות שונות, אלא גם מבוססות על ערכים הקשורים בהפחתת בזבז, הגנה על הסביבה, ביטחון, צדק חברתי והגינות (16). תהליכי שיתוף הציבור כחלק פעיל בתהליכי קבלת ההחלטות יכולים להביא להכללת נקודות מבט מגוונות, ולספק במה לאוכלוסיות פגיעות שאינן מיוצגות בתהליכי קבלת ההחלטות אך מושפעות באופן ישיר מהשלכות המשבר.

השימוש בבחירה אקראית ובדגימה מרובדת הופך אספות אזרחים לכלי המגוון את הממשל ומביא לייצוג רחב של קבוצות שונות באוכלוסיה (77). שילוב חברי קהילות אתניות שונות, בעלי רקעים כלכליים מוחלשים, מוגבלויות שונות, וקבוצות המפגנות מעורבות נמוכה בחיים הפוליטיים בתהליך קבלת ההחלטות, מחזקות הן את הלגיטימיות של התהליך והן את איכות ההמלצות (78). כיום, בזכות הקישוריות שהטכנולוגיה מציעה, ישנן הזדמנויות רבות לשלב מגוון רחב יותר של אנשים בחשיבה על העתיד ובכך להבטיח שתהליכי עיצוב המדיניות מותאמים לציבור הרחב ולא רק לקבוצה מצומצמת של אנשים (79).

צמצום הקוטביות בחברה בנוגע לאקלים

בהתמודדות עם משבר האקלים ישנו צורך מהותי בשיתוף פעולה חברתי ופוליטי, אולם החברה של ימינו מאופיינת בקוטביות עמוקה בנושאים רבים. בנושא משבר האקלים, הקוטביות אף מוקצנת בשל ההתניה הפוליטית המוטעית שהתמודדות עם משבר האקלים מיוחסת לשמאל הפוליטי (80). סקרים שנערכו לאחרונה בבריטניה ובישראל מצאו הבדל ברור בין הצד הימני ובין הצד השמאלי של המפה הפוליטית לגבי החששות סביב שינויי האקלים (81). למרות ההכרה באיומים ובדחיפות משבר האקלים, הבעלות על פעולות האקלים המשויכת לשמאל היא מסוכנת ומדבקת ביותר, היא מונעת קונצנזוס מכריע ושיתוף פעולה חוצה מפלגות בין פוליטיקאים, יחידים, קהילות ותעשייה (82).

מחקרים מראים כי על ידי המפגש והשיח בין פרטים החיים במציאויות פוליטיות וחברתיות שונות, אספות אזרחים יכולות להביא לצמצום הקיטוביות, להגברת חמלה וסולידריות ולהתפתחות יכולת שיתוף פעולה (83) (84). בניגוד לפוליטיקה של נבחרי ציבור שמבוססת על "ניצחון" מפלגה אחת על האחרת, חברי האספה נפגשים על מנת לפתור בעיה במשותף תוך שאיפה להסכמה רחבה. מחקרים מצאו שאספות אזרחים מצליחות לייצר שיח מכבד בין צדדים קוטביים בחברה, וכי מרבית חברי האספה מרגישים שכיבדו את דעותיהם גם ברגעי אי-הסכמה (85). כמו כן, אספות אזרחים עוזרות לבטל את השיוך של פעולות למען האקלים לעמדה פוליטית, ואף מייצרות שיתופי פעולה בין מפלגתיים. כך לדוגמה, הוועדה הפרלמנטרית שהוקמה באירלנד, השיגה קונצנזוס חוצה מפלגות, והביאה לחקיקת חוק האקלים (51).

אינפורמציה אמינה ומאוזנת

הפצת מידע כוזב ("פייק ניוז") על ידי קבוצות לובי וגורמים במגזר העסקי אחראית על התפשטות משמעותית של דיסאינפורמציה והצגת מוצרים, פעילויות ומדיניות כידידותיים לסביבה כאשר הם מזיקים לסביבה, תופעה המוכרת כ-Green washing (86). בתחום שינויי האקלים, מחקרים הראו כי מידע כוזב מוביל לתפיסה שגויה של הציבור בנוגע להשלכות שינויי האקלים, ולאומדן מוטעה של השפעת פעולות המביאות להפחתת פליטות פחמן. כתוצאה מכך, מתרחש תעדוף שגוי של פעולות, הן ברמת הפרט והן ברמה המערכתית (87). סקרים מראים שאזרחי ישראל כלל אינם מודעים לאיומי שינויי האקלים המסכנים את ישראל באופן ספציפי (81). התפיסות השגויות שתוארו לעיל נובעות מהיעדר מידע נגיש ושקוף לגבי פליטות פחמן ופעולות אקלים, בכל המגזרים (88). מצב זה מוביל לכך שגם אם גופים ואינדיבידואלים בוחרים באופן אקטיבי לנסות להפחית את

פליטות הפחמן שלהם, ישנו קושי בקבלת החלטות יומיומיות בהיעדר מקור מידע ברור (89) (86). אספות אזרחים יכולות להתמודד עם הפצת מידע כוזב ולנפץ תפיסות שגויות על פעולות המשפיעות על פליטות גזי חממה, מעצם היותן מקור מידע מהימן ומאוזן שנוצר בשיתוף פעולה ובאישור של מדענים ואזרחים. ממצאים מראים כי הידע העובדתי בסוגייה הנידונה באספה עולה בקרב כלל המשתתפים ללא תלות במימדים דמוגרפיים – ובכך מביא ליצירת שליחים מקבוצות אוכלוסייה שונות. שליחים אלה יכולים להוות מקור מידע נגיש וברור עבור העובדות הבסיסיות של משבר האקלים בקהילות מהן הם מגיעים (84).

העצמה אזרחית ושינוי התנהגות

כחלק מהתמודדות עם משבר האקלים, בנוסף לשינויים טכנולוגיים, פוליטיים ומוסדיים, ישנו צורך בשינוי התנהגותי של כלל החברה (90). אולם, חוסר המעורבות הציבורית הרחב המאפיין את תקופתנו, מביא עימו פסימיות ופטליזם אשר מובילים לשיתוק ולאדישות חברתית, ומכאן מעכבים תהליכים של שינוי התנהגות (8) (91).

אספות אקלים מפתחות אחריות משותפת וסוכנות אזרחית ואף מעודדות פעולות מקומיות על ידי יצירת מעורבות ציבורית עמוקה (51), (92). מחקרים הראו שבקרב משתתפי האספה ישנה העצמה של זהות דמוקרטית ועלייה בתחושת המעורבות בשלטון (93). 83% מהמשתתפים באספת האקלים הבריטית דיווחו על כך שהם עשו שינויים בחייהם האישיים והפוליטיים על מנת לקדם נושאי קיימות בעקבות השתתפותם באספה (17). בצרפת, אספת האקלים יצרה דיון ציבורי ובכך העלתה את המודעות האזרחית, ואפשרה לאוכלוסייה לקחת תפקיד פעיל בתמודדות עם המשבר (94).

סיכום

המציאות הפוליטית של היום מאופיינת בקיטוב פוליטי, בחוסר אמון בנבחרי הציבור, באדישות חברתית ובהפצת מידע כוזב (95). לאספות אזרחים ישנן דרכי השפעה רבות ומגוונות על אתגרים שונים איתם האנושות מתמודדת כיום. ההבנה שהמשלה מוגבלת ביכולתה להתמודד עם משבר האקלים ללא שיתוף פעולה ומעורבות חברתית, רק מגבירים את יתרונותיהן של אספות האקלים (48). הספרות המחקרית בתחום מצאה שאספות אזרחיות מחזקות את אמון הציבור במערכת הדמוקרטית ובמשל, מעניקות לגיטימציה חברתית לנציגי ממשל העומדים בפני החלטות קשות, מעצימות קבוצות מוחלשות בחברה, ומצמצמות קיטוביות חברתית (96).



פרק זה נועד לשמש כמדריך לארגון וליישום של אספות אזרחים עבור רשויות מקומיות או לאומיות. המדריך סוקר את כל השלבים הקשורים בתכנון, ארגון והוצאה לפועל של אספת אזרחים. תוכן המדריך מבוסס על ניסיון יוזמת אספת האזרחים בישראל אשר התקיימה בקריית טבעון, על מדריכים שונים שנכתבו באנגלית ועל מחקר סביב אספות אזרחים בעולם עד היום.

המדריך שיוצג להלן מחולק לשני חלקים עיקריים:

- 1. תכנון האספה:** כיצד להחליט על נושא האספה, ניסוח השאלה למשתתפים, גיוס המשתתפים, בחירת המומחים ובכלל ההחלטות הכרוכות בעיצוב אספת אזרחים.
 - 2. במהלך האספה:** דגשים עבור תהליך האספה עצמו, כולל שלב הלימוד של המשתתפים, הנחיית הדיונים וקבלת ההחלטות.
- לסיום נסקור את תהליך הביקורת, והמשוב על האספה וזמן את האפשרויות למיסוד האספה.

תכנון האספה

אספת אזרחים היא כלי לקבלת החלטות הנוגעת לבעיה כלשהי המוגדרת היטב. טרם תכנון האספה יש לקבוע אם אספת אזרחים היא הכלי המתאים לפתרון הבעיה הניצבת מולנו. חשוב לזכור שאספות אזרחים דורשות זמן ומשאבים רבים יותר, על מנת לייצר החלטות רציניות ומושכלות. יש לשקול האם מסגרת הזמן והמשאבים העומדים לרשות התהליך מספיקים לניהול תהליך מוצלח.

בחירת נושא האספה

בחירת הנושא שבו תעסוק האספה היא קריטית להצלחת האספה. אנו מציעים לחשוב על בחירת הנושא דרך שלוש פריזמות הנוגעות לאספות אזרחים: קריטריונים הכרחיים לנושא, סוגי הכוחות של אספת האזרחים, סוג התוצר הרצוי.

קריטריונים לבחירת נושא

נושאים המתאימים לדין באספת אזרחים מאופיינים בשלושה קריטריונים:

- 1.** נושא המכיל דילמה ערכית או העדפה חברתית: דילמות המבוססות על בחירה בין ערכים כגון חופש, שיוויון, או פרטיות, הן דילמות מתאימות לאספת אזרחים. גם נושאים הנוגעים להעדפה סובייקטיבית של אורח חיים מסוים כגון החלטות הנוגעות לאופי אזור המגורים מתאימות אף הן לעיסוק באספת אזרחים. בסוגיות אלו אין "תשובה נכונה" שיכולה להיקבע על ידי מומחים. לימוד סוגיות מקצועיות לעומק הוא חלק מנושא האספה, אך אין לצפות מהאזרחים לפתור בעיה טכנית שבה התקשו מומחים. נושאים טכניים, בהם קיימים פתרונות שיספקו את כולם אינם נושאים טובים. בנוסף, נושאים פשוטים הדורשים החלטה של "כן" או "לא" לרוב פחות מתאימים לאספות.
- 2.** נושאים המשקפים צורך אמיתי של הציבור ושל הרשות: נושאים מוכרים לתושבים, שנוגעים לחלק גדול מהאוכלוסייה ונושאים "תקועים" שהרשות התקשתה לטפל בהם בעבר משום שהם שנויים במחלוקת, הם נושאים טובים.
- 3.** נושא שהרשות יכולה לפעול בו - חשוב לזכור שמטרת האספה היא לייצר המלצות עבור הרשות. חשוב שהנושא יהיה נושא שביכולתה של הרשות לפעול מבחינה תקציבית וחוקית.

כוחות האספה

לאספות אזרחים יש עדיפות על וועדות מקצועיות משום שלאספות "כוחות" מיוחדים. חשוב להבין את הכוחות האלו, ולוודא שהסוגיות בהן האספה תיגע דורשות את הכוחות האלו. כוחות האספה הם:

1. להעניק לגיטימציה לפעולה בנושא שנוי במחלוקת: כאשר הרשות מתקשה לקבל החלטה בנושא משום שנתפש כשנוי במחלוקת, אספה המאופיינת בגיוון דמוגרפי ובדעות, יכולה להעניק לגיטימציה לפעולה משמעותית.
2. להעניק מגוון פרספקטיבות חדשות ומגוון קוגניטיבי רחב: נושאים שדורשים הסתכלות מכיוונים רבים, או דורשים יצירתיות רבה למציאת פתרונות יכולים להתאים לאספה המורכבת ממגוון רחב של תושבים.
3. לייצר שיתוף פעולה בין קבוצות מגוונות באוכלוסייה: האספה מכנסת קבוצות מגוונות באוכלוסייה ועוזרת להן להיכנס לדיאלוג ביניהן. מחוץ למסגרת של אספה, דיאלוג כזה קורה לעיתים נדירות בלבד. על כן, נושאים בהם חסר שיתוף פעולה והסכמה בין קבוצות שונות באוכלוסייה שונות הם נושאים ראויים לאספה.
4. לשאוב ידע מהציבור ולעזור בשיתוף הידע עם הציבור: רשות מקומית יכולה לנצל את האספה על מנת להבין את צורכי הציבור, משום שהאספה מהווה מדגם מייצג של הציבור. בנוסף, האספה יכולה לעזור לתקשר החלטות עם הציבור הרחב ולהרחיב את ההשכלה שלו.
5. יכולת חשיבה ארוכת טווח: מערכת פוליטית המבוססת על סבבי בחירות מהירים לעיתים מתקשה להתייחס ולטפל בנושאים שדורשים וויתור על תמריצים קצרי טווח. נושאי קיימות בכלל ומשבר האקלים בפרט הם דוגמאות מצוינות לקשיים אלו. משום שהאזרחים אינם שואפים (או יכולים) להיבחר מחדש, הם מסוגלים להתגבר על קשיים אלו.

סוג התוצר

מטרת האספה היא לייצר דוח המלצות לפעולה, אך חשוב לקבוע מראש את האופי המדויק של ההמלצות: האם יהיו כיווני פעולה כלליים וניסוח עקרונות עבודה או משימות קונקרטיות; מה תהיה רמת הפירוט של ההמלצות המבוקשות: האם ההמלצות מתייחסות לתוכניות עבודה קיימות או "מתחילות מאפס". רצוי להבהיר את אופי התוצר המוגמר טרם תכנון האספה ואף לכתוב "המלצות לדוגמה". הבנה ברורה של התוצר המבוקש תשפיע על בחירת המומחים, תכנון הזמן הדרוש ללימוד איתם, אופי הדיונים בקבוצות הדיון ועוד. יש אפשרויות רבות לאופי התוצר, אך נתמקד כאן בארבעה סוגי תוצרים אפשריים:

1. יצירת חלופות ופתרונות חדשים ויצירתיים: האספה יכולה לפתח פתרונות ורעיונות חדשים בתחום בו לא קיימים פתרונות ידועים. חשוב לשים לב שמשותפי האספה ילמדו את נושא האספה עם מומחים במשך מספר שעות בלבד, כלומר לא יהפכו למומחים בעצמם. לכן בחירה בתוצר כזה מתאימה רק אם פתרונות ישימים ניתנים לפיתוח על ידי הדיוט בתחום.
2. שקלול תמורות (trade-offs) בין חלופות קשות ובחירה ביניהן: כאשר קיימות חלופות מוכרות בתחום, אך הבחירה ביניהן קשה, האספה יכולה לכוון, לדייק ולבחור בין החלופות המוכרות שיוצעו על ידי מומחים.
3. ביקורת על תוכניות עבודה ותמיכה ביישומן: בנושאים מסוימים קיימות כבר תוכניות עבודה הדורשות יישום, אך פרטים רבים הנוגעים ליישום אינם סופיים. האספה יכולה לעזור לקבוע את הפרטים האלו ולוודא שהיישום תואם את צורכי האוכלוסייה. האספה יכולה גם להציע ביקורת בונה על תוכניות לפני שאלו נחתמות סופית.
4. הגברת מודעות הציבור, עזרה בהסתגלות הציבור למדיניות שתשפיע עליו, שינוי התנהגות הציבור: האספה יכולה לעזור בהרחבת ההשכלה של הציבור הרחב בנושא הנבחר, ולעזור לציבור להסתגל לשינויים הנדרשים, על ידי תקנות חדשות. לרוב זהו תוצר משני, כאמור המטרה המרכזית של האספה היא לעזור לרשות (ולא לציבור) בקבלת החלטות, אך במקרים בהם החלטות דורשות הסתגלות ושינוי מצד הציבור - יש לאספה

ערך מוסף.

חשוב לזכור כי על האספה לפתח המלצות קונקרטיות ושימיות. המלצות מופשטות ורחוקות כגון "הפחתת פליטת גזי החממה של העירייה ב-80%" אינן המלצות מועילות. על האספה ללמוד ולפתח כלים פרקטיים להשיג יעדים כאלו. האספה אינה "גלולת פלא" לבעיות קשות לפתרון, אלא כלי עזר בתהליך קבלת החלטות מורכב. אספות יכולות לקחת על עצמן כמה מהתוצרים שתוארו לעיל כך לדוגמה חברי האספה הצרפתית בנושא משבר האקלים, פיתחו מגוון רחב של חלופות אפשריות להתמודדות עם משבר האקלים. לאחר מכן בחרו ותעדפו בין החלופות האלו ונכנסו לשיח עם הציבור הרחב להגברת מודעות לנושא. לעומתם, לחברי אספות האקלים בבריטניה הוגשו חלופות שנקבעו מראש על ידי מומחים, ומטרת האספות הייתה לבחור בין חלופות אלו, או להציע בהן שינויים קלים.

ניסוח השאלה

לאחר שנושא האספה נקבע יש לנסח במדויק את השאלה שתוצג בפני המשתתפים. שאלה מוצלחת היא כלי עוצמתי שיניע את הדיון במהלך האספה ויוביל להמלצות ישימות. שאלה שאינה מוצלחת תגרום להסחת דעת או בלבול בקרב משתתפי האספה, ותוביל להמלצות שאינן ברורות ביצוע. עמותת New Democracy כתבה מסמך שמציע כמה עקרונות חשובים לניסוח השאלה המנחה.

להלן כמה דגשים לניסוח השאלה:

אל תעשה	עשה
יש להימנע מניסוח של שאלת כן או לא	על השאלה להיות מנוסחת באופן שאינו כללי מדי, כך שחברי האספה לא ייקלעו לדיונים לא רלוונטיים, אך גם לא צר מדי, בכדי לאפשר התייחסות למרב השיקולים הרלוונטיים.
השאלה אינה אמורה להוביל את המשתתפים לתשובה מוגדרת מראש	יש לנסח שאלה, ולא תיאור של הנושא הכללי
יש להימנע מניסוחים שמשלבים מספר שאלות יחד. על כל שאלה לעמוד בפני עצמה	על השאלה להבהיר את המגבלות ואת תחום האחריות של הגוף שמזמין את האספה – כך שלא ייתכנו המלצות שיהיו מעבר לתחום אחריותו
יש להימנע מניסוחים שאינם ברורים לאזרח הפשוט	חשוב שיהיה ברור אם המטרה היא פתרון לטווח הקצר או פתרון לטווח הארוך
	על השאלה לכוון לחיפוש פתרונות מעשיים, ולא רק לניסוח עקרונות מופשטים
	יש להצהיר בבהירות על תנאים מגבילים (סכום משאבים העומד לרשות הטיפול בנושא, גבולות גזרה גאוגרפיים, מגבלות זמן ליישום וכד').
	נבחר הציבור יכולים להשתתף בקביעת גבולות גזרה אלו.

שיתוף נבחרי ציבור ובעלי עניין בתהליך עשוי להקל על החששות שעשויים להתעורר אצלם בנוגע לתהליך שיתוף הציבור. נבחרי הציבור יכולים גם לעזור במציאת שאלה שהדיון הציבורי עליה יכול להביא להתקדמות משמעותית, כך שהאספה לא תהיה חותמת גומי לשאלה שאינה שנויה במחלוקת.

ניתן, ובמקרים רבים רצוי, לשתף את הציבור בבחירת נושא האספה ובניסוח השאלה. פלטפורמות אינטרנטיות או אחרות יכולות לאסוף רעיונות ונושאים בתוך מסגרת על שנקבעת על ידי הרשות. לדוגמה, ניתן לבקש הצעות לשאלות הנוגעות למיחזור ולהפחתת צריכה, וכך להבין את הסוגיות המעסיקות את הציבור הרחב. בבחירת נושא האספה יש לשים לב להיקף הנושא הנבחר. בחירת נושא צר מדי עלולה ליצור תחושה של חוסר רצינות כלפי האספה ולהקטין את ההשפעה הפוטנציאלית שלה. בחירת שאלה רחבה (ראו דוגמאת השאלה הסקוטית: "כיצד סקוטלנד צריכה להשתנות על מנת להתמודד עם מצב החירום האקלימי בצורה אפקטיבית והוגנת") יכולה לאפשר לחברי האספה לבצע חשיבה מערכתית ולהגיע לפתרונות יצירתיים, אך עלולה להקשות עליה ללמוד את התחום לעומק ולייצר המלצות מושכלות במידה ולאספה לא הוקצתה כמות מספקת של זמן. יש לזכור שתהליך הלימוד והדיון דורש זמן רב ועדיף לייצר המלצות מעטות אך מושכלות מאשר המלצות רבות ולא בשלות.

ללא תלות בהיקפה, על השאלה המנחה להיות אמביציוזית ובעלת רלוונטיות פוליטית וציבורית, כך שתביא ליצירת עניין הן בקרב הציבור והן בקרב מקבלי ההחלטות. השאלה הצרפתית, "כיצד צרפת יכולה, ברוח צדק חברתי, לצמצם את פליטות גזי החממה מ-1990 בלפחות 40% עד שנת 2030" הייתה רלוונטית לציבור בשל הדגש של הצדק החברתי לאור מחאת האפודים הצהובים, והייתה רלוונטית למקבלי ההחלטות בשל התייחסות שלה הן מבחינת לוחות הזמנים והן מבחינת צמצום הפליטות (2).

שיתוף פעולה של הרשות הרלוונטית והמנדט של האספה

תמיכת הרשות הרלוונטית עם האספה היא חיונית להצלחת אספת האזרחים. שיתוף פעולה ותמיכה נדרשים מהצוות המקצועי הרלוונטי ברשות, ומנבחרי הציבור האחראיים על הראשות (לדוגמה, ראש העיר). ביקורת מרכזית המופנית כלפי אספות אקלים ככלי ליצירת שינוי, היא היעדר תגובה הולמת של הרשות המזמנת ושל מקבלי ההחלטות להמלצות האספה (97). על מנת למנוע תופעה זו שיכולה גם להביא לחוסר אמון ציבורי, חשוב להגדיר היטב את המנדט הפוליטי ואת מחויבות התגובה של מקבלי ההחלטות להמלצות האספה (51).

כאשר מגדירים את המנדט הניתן לאספה ואת תגובת הרשות המזנת, יש לזכור:

- לפני תחילת ארגון האספה, רצוי לוודא שלרשות המזמינה יש את הכוח הפוליטי והפרקטי להוציא לפועל את ההמלצות (98).
- אספות אזרחים הן תופעה חדשה לעובדי מדינה ולבעלי עניין רבים. ארגון סדנאות הסבר על פעולתן של אספות אקלים לעובדי מדינה מכל קצוות הספקטרום הפוליטי, תאפשר להם לבסס את תפקידם בתהליך ולתכנן כיצד יפנו זמן וכוח אדם לדיון בהמלצות האספה. דוגמה לסדנאות הכנה לעובדי מדינה שהביאו למחויבות הן הסדנאות שהתקיימו באספות האקלים המקומיות בפולין. הסדנאות הביאו להתחייבות הרשות המזמינה להציג תגובה (30).
- בתחילת התהליך, כחלק מתיאום הציפיות, יש לגבש תוכנית המשך מפורטת עם הרשות המזמינה ועם בעלי העניין על מנת ליצור "מפת דרכים" שתאפשר מעקב מוגדרת היטב יכולה ליצור מנגנון המאפשר את תרגום ההמלצות למדיניות (2). במקרים מסוימים, ניתן להקים ועדה פרלמנטרית שתהיה אחראית על איגוד כלל הגורמים הרלוונטיים ליצירת תגובה. דוגמה מוצלחת הינה הקמת הוועדה לפעולה באקלים כדי לדון בדוח ובהמלצות של אסיפת

האזרחים האירית (99). הקמת ועדה זו הובילה לבניית תוכנית אקלים לאומית וליישום דרישות חוקיות להגעה ליעדי המדינה (100).

- בהיעדר הכנה מקדימה, נבחרו ציבור יכולים לתפוס את האספה ככוח המנסה להתחרות בדמוקרטיה הייצוגית ובתפקידם, ממש כפי שקרה באספה הצרפתית (101). כאשר מנסים לגייס נבחרו ציבור ודמויות מרכזיות אחרות לתמיכה בתהליך האספה, חשוב לזכור שאספות אזרחים יכולות לתת לנבחרו ציבור מנדט לפעולה עם ביטחון מלא בתמיכה הציבורית, גם בנושאים מורכבים ושנויים במחלוקת, וכך לשרת גם את הנבחרים עצמם.
- למיקסום השפעת האספה, מומלץ לקבוע מפגש לאחר סיום התהליך על מנת לעקוב אחר אימוץ והשפעת ההמלצות. אסיפות רבות קיימו מפגשי מעקב, ביניהן האספה הסקוטית שפרסמה תגובה רשמית בנוגע לאימוץ ההמלצות, והאספה הצרפתית שהקימה ארגון המוקדש לקידום אימוץ המלצות האספה.

אורך האספה ומספר המשתתפים

הנחיות ה-OECD הן שאספות תימשכנה לכל הפחות 4 ימי עבודה מלאים הפרוסים על פני 6-7 שבועות על מנת שהמשתתפים יוכלו ללמוד את הבעיה לעומק ולפתח דיון, בטרם ינוסחו המלצות. אספות בנושאים מורכבים עשויות להימשך זמן רב יותר, עד כדי 20 ימי עבודה מלאים בטווח של חודשים רבים. למרות זאת, בעולם היו אספות שארכו פחות זמן, ואף אספות באורך יום אחד בלבד. לרוב התהליך נמשך לא פחות מ-5 חודשים (כולל גיוס המשתתפים והמומחים, הכנת המנחים, לוגיסטיקה, איסוף החומרים הרלוונטיים וכד'). דוגמה לאומדן של התקציב ושל זמן הארגון לאספה בת 4 ימים וחמישים משתתפים [ניתן למצוא כאן](#).

לעיתים אין צורך להעמיק בלימוד הסוגיה על מנת לקבל החלטות ראויות, והאספה אינה מתבקשת לנסח חלופות בעצמה אלא לבחור מבין חלופות מוגדרות היטב. במקרה כזה, מומלץ להשתמש בשיטות נוספות לשיתוף הציבור, שיתקיימו לפני האספה ויעשירו אותה. כך לדוגמה: כנסים פתוחים לקהל הרחב, טפסי הצעות שהציבור יכול להגיש ועוד.

אספות בעלות מספר רב של משתתפים מסוגלות לשקף באופן מדויק יותר את ההרכב הדמוגרפי של האוכלוסייה הכללית. ככל שמגייסים יותר משתתפים, כך ניתן להשתמש בקריטריונים רבים יותר במהלך דגימות השכבות, כדי לוודא שקבוצת המשתתפים תהיה מגוונת וייצוגית. מסיבה זו, אספות שעוסקות בנושאים בעלי השפעה רבה או נושאים שנויים במחלוקת נוטות לגייס משתתפים רבים, על מנת לחזק את הלגיטימציה של המלצותיהן. לא קיים "מספר זהב" של משתתפים לאספה, ככלל המספר תלוי בהיקף התקציב של האספה. אספות עירוניות בנושאים לא שנויים במחלוקת לעיתים מסתפקות ב-25 משתתפים, ואספות לאומיות ומשמעותיות מגיעות ל-150 משתתפים ואף יותר. אם השיקול הוא תקציבי, לרוב יש להעדיף מספר מפגשים גדול יותר לצורך העמקה, על פני מספר גדול יותר של משתתפים.

פיתוח בסיס הידע עבור האספה

ברוב המקרים, ועדת ההיגוי שאחראית על ארגון התהליך לא תכיר לעומק את הנושא שעליו דנה האספה. לכן מומלץ להקים ועדת ייעוץ שתהיה אחראית על גיוס המומחים שיעידו בפני האספה ועל בניית חומרי הלימוד. חברי הוועדה המייעצת יקבעו את זהות המומחים שיעידו בפני האספה, ואת חומרי הלימוד שינתנו למשתתפים. חומרי הלימודים יכולים לכלול חומרי קריאה, צפייה או האזנה בנושא האספה, וניתן לחלק אותם למשתתפים טרם תחילת האספה, בין מפגשים או במהלך המפגשים.

יש שתי גישות מרכזיות ליצירת ועדת ייעוץ שתתפס כלגיטימית:

- ועדת מומחים מקצועית – צוות המורכב ממומחים בתחום הרלוונטי, שאינם מושפעים אישית מהחלטות האספה ונתפסים כנייטרליים על ידי הציבור ועל ידי בעלי עניין ניטרליים.
- ועדה מאוזנת פוליטית – צוות המורכב ממגוון בעלי עניין, בעלי אינטרסים ודעות בתחום, או נציגי מפלגות ועמותות מכל הקשת הפוליטית, שיספקו השקפות מגוונות ומאוזנות. במיוחד בנושאים שנויים במחלוקת בהם גם המומחים אינם נתפסים כנייטרליים, לועדה כזו יש יתרון.

ניתן לשלב בין שתי הגישות בבניית הוועדה המייעצת, כך שתיכלול מומחים מקצועיים ואיתם בעלי דעה מכל גווני הקשת הפוליטית. בחירת חברי הוועדה יכולה להיעשות על ידי פרסום "קול קורא" למתעניינים, ולאחר מכן בחירה מבין המשיבים על פי קריטריונים ברורים שנקבעו מראש ובשקיפות מלאה לחברי האספה, לציבור ולבעלי עניין. ניתן, למשל, להפעיל את שיטת הסורטיציה – הבחירה האקראית – תוך שמירה על ייצוגיות גם בהקשר של בחירת הוועדה המייעצת. לדוגמה, ניתן לאסוף רשימה ארוכה של מתמודדים, ולבחור אקראית את חברי הוועדה, תוך שמירה על ייצוגיות לפי עמדה פוליטית, שיוך (חוקר, חבר עמותה, חבר מפלגה), מגדר ועוד. חשוב לשלב בקרב חברי הוועדה גם אנשי מקצוע תפעוליים בעלי ניסיון ביישום תוכניות עבודה. ניתן לגייס חברים כאלו מתוך הצוות המקצועי הרלוונטי של הרשות המזמינה של האספה, או מבין בעלי ניסיון אחרים. אחריותם של בעלי הניסיון התפעולי היא לוודא שחברי האספה נחשפים לידע מספק לקבלת החלטות ישימה וברורה.

המומחים המוזמנים להעיד בפני אספות אזרחים מתחלקים לארבעה סוגים:

- **מומחים מקצועיים:** אנשים בעלי סמכות בתחום ומומחיות אקדמית, מדעית, טכנולוגית או משפטית. עליהם מוטלת האחריות להציג את כל הידע הרלוונטי באופן ברור ונגיש.
- **צוות הרשות המזמינה:** הצוות המקצועי והתפעולי של הרשות שזימנה את התהליך. יישום המלצות האספה נמצא באחריותו. צוות זה יכול לעזור למשתתפים להבין את המשאבים ואת המגבלות העומדות בפני הרשות, ולהעריך עלויות של הצעות שונות. למרות ששיתוף פעולה עם צוות הרשות הוא ראוי, יש להיזהר מיצירת הטייה לכיוון הדעות או האינטרסים של הצוות או של נבחרי ציבור על משתתפי האספה.
- **בעלי עניין:** אנשים המייצגים קבוצות בעלות עניין (לוביסטים, חברות מסחריות, עמותות או קבוצות פעולה), המספקים עדויות וראיות התומכות בהשקפה או עמדה מסוימת.
- **בעלי ניסיון אישי:** חברי ציבור, בעלי ידע ותובנות המבוססים על ניסיונם האישי בנושא האספה. לדוגמה, בעלי נכויות יוכלו להעיד באספה שעוסקת בהנגשת המרחב הציבורי שכן סמכותם בנושא נובעת מניסיון החיים שלהם.

חשוב לזכור שגם בנושאים מדעיים ומקצועיים קיימים חילוקי דעות, שלעיתים נובעים מהשקפות פוליטיות שונות. על המשתתפים לשמוע את מגוון הדעות הרלוונטיות לתחום, ולהבין אילו עמדות נחשבות קונצנזוס בתחום ואילו ניתנות לערעור ולאי-הסכמה. יש לוודא שסמכותם המקצועית של המומחים לא תסווה עמדות פוליטיות שישפיעו על עמדת המשתתפים. יש לזכור כי מטרת התהליך אינה לקבוע עובדות אלא להתמודד עם הסוגיות המוסריות והפוליטיות הקשורות אליהן. לכן, מומחים יכולים להעריך את העלויות והאפקטיביות של פתרונות שונים, אך לא לקבוע את העדיפות והלגיטימיות של כל פתרון. בהינתן הידע וההערכות של המומחים, קבלת ההחלטות זו אחריות האספה..

כאשר קיים בסיס מדעי מוצק בנושא כלשהו, אפשר לשקול שלא להציג דעות קיצון באופן "שוויוני" אל מול העמדה המדעית המוצקה. יש לשלב כל אחת מההשקפות בהקשר היחסי הרלוונטי שלה. לדוגמה, אם רק

3% מהמדענים לא מאמינים בשינוי אקלים, אין צורך להקצות לעמדה זמן במה השווה לעמדה ההפוכה, ויש להבהיר למשתתפים כי בקרב קהילת המדענים לעמדה האחת יש תומכים רבים יותר מאשר לדעה האחרת.

סורטיציה וגיוס המשתתפים

בתחום שיתוף הציבור, מקובלת הבחנה בין שני סוגים קריאה לשיתוף הציבור: קריאה פתוחה (open call) וקריאה סגורה (closed call).

● קריאה פתוחה מזמינה את כלל האוכלוסייה להשתתף באירוע של שולחנות עגולים, התכנסות קהילתית או כתיבת הצעות אונליין.

● קריאה סגורה מיועדת רק למוזמנים קבועים מראש כגון מומחים או מנהיגי קהילה. כאשר הקריאה היא פתוחה תתקיים הטיית הבחירה העצמית (self-selection) באוכלוסייה שתגיע להשתתף, כך שלעיתים קרובות זו תהיה מוטה לקבוצות מסוימות: גברים מגיעים יותר מאשר נשים, פנסיונרים בעלי זמן פנוי יותר מאשר צעירים, ובעלי עניין בפוליטיקה יותר מאשר חסרי העניין. הטייה זו עומדת בסתירה לעקרון הדמוקרטי אשר קובע שכל מי שמושפע מהחלטה צריך לקבל הזדמנות שווה להשפיע עליה. ניתן כמובן להשתמש בשיטות האלו להתייעצות מסוגים שונים, אך הן לא מעניקות לגיטימציה לפעולה משמעותית בעיני הציבור הרחב.

אספות אזרחים משתמשות בגישת הסורטיציה, ובה משתתפים נבחרים באופן אקראי מתוך מאגר האזרחים. תהליך הסורטיציה מנטרל את השפעתם של ממון, קשרים מיוחדים, ארגונים וקבוצות לחץ, ולכן זהו תהליך הוגן ושיוויוני. המדגם המתקבל בשיטה זו אינו בהכרח שיקוף מושלם של החברה אך הוא מאפשר מגוון וייצוגיות גדולים בהרבה מכל שיטות שיתוף הציבור האחרות המוכרות כיום, ולכן מעורר בציבור אמון מרבי בתהליך.

מרבית האספות משתמשות ב"דגימת שכבות" במטרה לוודא שהאספה תשקף את האוכלוסייה כולה על פי קריטריונים דמוגרפיים שנקבעו מראש, לעיתים גם בהתאם לנושא האספה. השאיפה היא ליצור אספה המורכבת מנציגים שהציבור הרחב רואה בהם כמי שמייצגים נאמנה את קהילתם. לכן, לפני תחילת גיוס המשתתפים, יש לקבוע מה הן הקטגוריות הדמוגרפיות שעל פיהן תיבנה האספה.

קטגוריות בהן נעשה שימוש תדיר הן:

- מגדר
- קבוצת גיל
- מקום מגורים (לדוגמה עירוני\פרברי\כפרי, או שם השכונה במקרה של אספת עירונית)
- מוצא אתני
- בעלות (או אי בעלות) דירת מגורים
- רמת השכלה

לעיתים נעשה שימוש גם בהשקפות ובאלמנטים התנהגותיים. באספות האקלים בבריטניה לדוגמה, המארגנים דאגו לייצוגיות על פי רמת הדאגה של המשתתפים ממשבר האקלים, כך שהאספה כללה גם אזרחים שאינם מודאגים, וגם פעילים מודאגים. באספה בנושא תחבורה ניתן להשתמש בכלי התחבורה המרכזי של הפרט (אופניים\רכב\הליכה) כממד דגימה.

רצוי לחשוב על קבוצות אשר לרוב אינן מגיעות לתהליכי שיתוף ציבור ואשר ממעטות לקחת חלק בחיים הפוליטיים, ולהוסיף קריטריונים שידאגו לייצוגן של קבוצות אלו. נהוג שהדמוגרפיה של האספה תשקף את

נתוני האוכלוסייה הכללית, אך במקרים מסוימים ניתן להגדיל את מכסת הגיוס עבור ציבור מסוים. לדוגמה אם הנושא הנבחר משפיע על אוכלוסיות בעלי מוגבלויות או על אזרחים צעירים יותר מאשר על שאר האוכלוסייה, ניתן לגייס אחוז גבוה יותר של קבוצות אלו כדי לוודא שקולם יישמע. תהליך גיוס המשתתפים, החל מקביעת הקריטריונים ועד לרשימה סופית של משתתפי האספה, עשוי לדרוש 4-8 שבועות.

גיוס בשיטה הדו שלבית

צורת הגיוס הנפוצה ביותר היא השיטה הדו שלבית, אותה נסקור כאן. ראשית, מארגנים האספה צריכים לקבוע:

- איזו האוכלוסייה הם רוצים לייצג
- מספר המשתתפים לאספה
- הקריטריונים הדמוגרפיים שבהם ישתמשו על מנת להבטיח כי הקבוצה הנבחרת מייצגת את האוכלוסייה. יש לקבוע את מספר המשתתפים המבוקש מכל קבוצה (לדוגמה: 10 משתתפים בגילאי 6, 18-35, 6 בגילאי 35-65, 8 בגילאי +55)

כאשר אלמנטים אלו נקבעו, יש לזהות מאגר מידע שמכיל את פרטי כלל האוכלוסייה המיוצגת, באופן מדויק ככל האפשר. רצוי לחשוב אילו תושבים נמצאים במאגר המידע, ואילו קבוצות חסרות בו. למשל, מאגר של כתובות אזרחים לרוב לא יכלול מחוסרי בית. מרשם משרד הפנים עלול להיות לא מעודכן עבור צעירים, שטרם שינו את כתובתם הרשמית. חשוב לזהות את המגבלות של המאגר הנבחר ולשקול לחבר מספר מאגרי מידע במידת הצורך. העקרון הדמוקרטי קובע שלכל תושב המושפע מהחלטות השלטון תהיה הזדמנות להשפיע על תהליך קבלת החלטות, ובהתאם לנושא האספה ייתכן שיש טעם לשלב גם תושבים שאינם אזרחים, או צעירים מתחת לגיל ההצבעה.

לאחר שמאגר המידע המלא הורכב, המשתתפים לאספה ייבחרו ממנו בשני שלבים. בשלב הראשון, נדגמים ממנו מספר רב של משתתפים פוטנציאליים באופן אקראי לחלוטין; מומלץ לפנות למספר מוזמנים הגדול פי 100-200 ממספר המשתתפים הרצוי לאספה. משתתפים אלו יקבלו הזמנה (לרוב באמצעות מכתב בדואר) ובמידה שהם מעוניינים להשתתף באספה, הם יתבקשו למלא שאלון עם פרטים דמוגרפיים שלהם. רשימת המשיבים להזמנה לרוב לא תהיה מייצוגית ביחס לאוכלוסייה בשל הטיית הבחירה העצמית. לכן מתקיים השלב השני בו נבחר מדגם מתוך המשיבים, באופן שיתאים ככל האפשר לנתוני האוכלוסייה. לדוגמה, נקבע שהאספה תכלול 20 נשים ו-20 גברים, הזמנות נשלחו ל-4,000 אזרחים, ומתוכם נענו 200 גברים ו-100 נשים. למרות ההטיה בקרב הנענים להזמנה, ניתן לבחור את משתתפי האספה כך שיעמדו בקריטריונים שנקבעו לייצוג הדמוגרפי. מספר אלגוריתמים פותחו במיוחד עבור תהליך הסורטיציה, שדורש דגימה אקראית תחת קריטריונים קבועים. מומלץ להתייעץ עם מומחה בסורטיציה על מנת ליישם את הדגימה בשלב השני.

מומלץ לשמור גיבוי של מספר משתתפים נוספים המשקפים כמה ממדים דמוגרפיים שונים, שניתן לזמנם במקרה שתהייה נשירת משתתפים לפני תחילת המפגשים. החלפת משתתפים תהיה בעייתית במקרה של נשירה בין המפגשים. אך אם האספה דנה במפגשים שונים במספר נושאים שאינם קשורים זה לזה, ניתן לקבוע נקודות תחלופה הגיוניות בין מפגשים מסוימים ובהן לפצות על נשירה.

יצירת קשר עם משתתפים פוטנציאליים

בתכנון מכתב ההזמנה למשתתפים הפוטנציאליים, יש לזכור שהשאיפה היא להגיע למספר רב ככל הניתן של מתעניינים מכל קבוצות האוכלוסייה. **מומלץ** להתחשב בכמה עקרונות:

- נושאים ושאלות מעוררי עניין יביאו להיענות גדולה יותר
- מכתב בעיצוב ידידותי ונוח, הכתוב בשפה פשוטה וברורה, ימשוך קהל רב יותר
- מומלץ להדגיש את הערך הדמוקרטי של האספה ואת חשיבות הייצוג של מגוון אזרחים
- על משתתפי האספה לחוש שאינם מייצגים רק את עצמם אלא את הקהילה שממנה הם מגיעים
- חשוב להבהיר למשתתפי האספה שהם יקבלו החזרי הוצאות, וכי צוות האספה יעמוד לרשותם לפתרון קשיים בהגעה לאספה (לדוגמה במידה ויש צורך בהסעה או שמרטפות)
- מומלץ להדגיש את מחויבות הממשל לאירוע, וליצור אמון בכך שהממשל מעוניין בהמלצותיהם וישקול אותן ברצינות. חתימת נבחר ציבור בכירים על ההזמנה יכולה לתרום להיענות

חשוב להקפיד וליצור קשר עם המשתתפים באופן שוטף עד למפגש הראשון, עלמנת להבטיח את השתתפותם ובכדי לתת להם הזדמנות להעלות שאלות, דרישות או הצעות טרם תחילת פעילות האספה.

עקרון בסיסי בארגון האספה הוא לאפשר השתתפות לכל אזרח שנבחר בתהליך הסורטיציה ומביע עניין באספה. מסיבה זו, חשוב לקחת בחשבון גם את מגבלות המשאבים של משתתפי האספה. חשוב לזכור שהמצב הכלכלי של המשתתפים או הצורך שלהם לדאוג למבוגרים או לילדיהם עשוי להוות חסם להשתתפות באירועי האספה. לרוב, קשיים אלו ישפיעו במיוחד על קבוצות ממעמד סוציו אקונומי נמוך. על מנת להימנע ממגבלה זו, ולאפשר ייצוג הוגן לכל חלקי האוכלוסייה, יש לדאוג להחזרי הוצאות עבור משתתפי האספה, וככל הניתן גם תשלום עבור הזמן שהקדישו המשתתפים. החזרי ההוצאות יכולים לכלול הוצאות נסיעה, לינה, שמירה על ילדים או מבוגרים, מזון וכד'.

בישראל, בשונה מאספות המתקיימות בעולם, לא ניתן לנהל את המפגשים במהלך סופי השבוע, לכן על מארגני האספה מוטלת האחריות להחליט האם המפגשים יתקיימו מחוץ לשעות העבודה. כלומר בערב ובבוקר יום שישי, או בזמן שעות העבודה. אם מפגשי האספה מתקיימים במהלך שעות היום בימי חול יש לדאוג לפיצוי הוגן ומשמעותי למשתתפים על איבוד ימי העבודה. זו נראית כאפשרות המועדפת לארגון אספה. אם מטעמים תקציביים לא ניתן לשלם למשתתפים סכומים הוגנים, ניתן לארגן מפגשים בשעות הערב. מטבע הדברים, מפגשים אלו יהיו קצרים יותר, כך שיידרשו מפגשים רבים יותר. גם במקרה שהמפגשים נערכים בערב יש לדאוג להחזרי הוצאות עבור נסיעה, שמירה על ילדים ועל צורך אחר שעולה מהמשתתפים.

לאחר שנבחרו המשתתפים, מנחי הקבוצות, המומחים, לוח הזמנים של המפגשים ומיקום האספה, הגיעה העת להתחיל במפגשים עצמם. באופן טבעי, חלק זה לא ניתן לתכנון מדוקדק. גם לאחר בניית תוכנית העבודה, יש צורך בגמישות וביכולת להגיב לצרכים העולים מהמשתתפים במהלך האספה. לכן, לפני שנכנס לשלבי האספה, חשוב להבין את עקרונות ההנחיה. עקרונות אלו יהיו חשובים בכל שלבי האספה על מנת לעודד שיתוף פעולה ולאפשר לכלל המשתתפים לתרום לתוצר הסופי. צוות ההנחיה אחראי להכשרת קבוצה של אזרחים מן היישוב עם הבנה בסיסית בנושא הנדון, דרך חוויה של למידה משותפת, חשיבה ביקורתית והקשבה למגוון קולות, לכדי קבלת החלטות משותפת שיעצבו את הקהילה. אין זו משימה קלה כלל ועיקר.

עקרונות ההנחיה

דליברציה: ההנחיה נועדה לעודד דיון שקול ולא יכוח (או "דיבייט"). על המנחים לעודד חשיבה מתונה ושקולה, מציאת נקודות הסכמה, יצירת שינוי וחיידוד עמדות המשתתפים. מטרת האספה אינה רק יצירת מרחב להשמעת דעות של משתתפים אלא יצירת הקשבה. מטרת הדיון אינה ניסיון לאתר את הצד הצודק או המנצח, אלא לסייע למשתתפים להשתמש בידע וברעיונות הקולקטיביים של הקבוצה.



ניטרליות ועצמאות: חשוב שהמשתתפים יתפסו את צוות ההנחיה ואת פעולתו כצד חיצוני, מהימן, ללא משוא פנים, שאינו שואף להטות את הדיון לצד מסוים. צוות ההנחיה משרת את הציבור, ולא את הגוף שהזמין את האספה. עקרון זה ישתקף במבנה הצוות המארגן, שיהיה מרוחק, ניטרלי ובלתי מושפע מנבחרי ציבור.



שקיפות: על המנחים לשתף את המשתתפים בדילמות שעולות במהלך האספה (למשל בנוגע לניצול הזמן ולארגון האספה) ולחלוק עמם כל מידע רלוונטי על האספה. שקיפות תעורר אמון בקרב המשתתפים בנוגע לניטרליות המארגנים.



שיתוף פעולה: על המנחים לשאוף לייצר שיתוף פעולה ועבודה קולקטיבית בין המשתתפים. חשוב שצוות ההנחיה יהיה מודע לפערים בין קבוצות דמוגרפיות שונות בהקשר החברתי-פוליטי של האספה. על המנחים להיות מודעים להיררכיות סמויות בקבוצה ולנסות למתן את פערי הכוח והידע בין המשתתפים, פערים שעלולים ליצור דינמיקה קבוצתית אשר בה יאבד חלק מהמשתתפים.



כבוד והעצמה: על הצוות להאמין ביכולת המשתתפים לבצע את העבודה בצורה טובה ולעודד את המשתתפים לקחת, ככל האפשר, אחריות על מבנה הלימוד, הדיונים, המסקנות וכתובת הדוח הסופי.



בהתחשב בעקרונות אלו, האחריות המוטלות על צוות ההנחיה כוללת:

חידוד מטרות האספה: בתחילת מפגשי האספה חשוב להבהיר למשתתפים את מטרות האספה ואת השפעתה. חשוב במיוחד לקיים תיאום ציפיות לגבי מידת ההשפעה של ההמלצות, אילו נושאים נמצאים מחוץ לתחום ההמלצות, תוך כמה זמן האספה תקבל תגובה מהרשות לגבי ההמלצות וזמן היישום הדרוש להמלצות. בדיונים הראשונים של האספה רצוי שהמשתתפים יסכימו על הערכים שעליהם מבוסס הדיון, ויוצף המתח בין הערכים השונים שעומדים בבסיס הסוגיה שבה עוסקת האספה.



יצירת נורמות דיוניות: יש ליצור הסכמה על עקרונות העבודה ועל תרבות הדיון. עקרונות עבודה מוסכמים יאפשרו למשתתפים להרגיש בטוחים בהשתתפותם ויסייעו למנחה להתערב במקרה של חריגה מהכללים. ניתן לפתח את עקרונות העבודה והשיח בתהליך משותף עם המשתתפים, שמסתיים בניסוח מספר חוקי עבודה. הדיון על עקרונות השיח יכול לשמש כתרגיל בדיון ובכתיבת המלצות משותפת לקראת המשך האספה.



יצירת מרחב פיזי נוח: למרחב הפיזי יש השלכות ביצירת מקום לקיום דיון משמעותי. מרחב נוח ונעים להקשבה ולדיבור גם במפגשי המליאה וגם בקבוצות עבודה קטנות הוא חיוני. מומלץ שהמרחב לא יכיל במה, כדי לשמור על חווית שיוויון בין כל הנוכחים. יש לדאוג לכל הכלים הנחוצים לעבודה ולחשיבה משותפת: מחברות, כלי כתיבה, מדבקות, לוחות מחיקים ועוד.



הקפדה על הקצאת זמן מספקת: חשוב לוודא שהמשתתפים לא אובדים בדרך, ושהם מקבלים זמן המספיק להפנמה ולדיון במידע שקיבלו. צוות ההנחיה אחראי על תכנון מסגרת זמנים סבירה לכל שלב באספה, ולהיות גמיש במהלך האספה לצרכים ולבקשות שעולות מהמשתתפים. במקרה של מחסור בזמן, חשוב לזכור שמטרת האספה היא לייצר המלצות מושכלות המבוססות דיון מעמיק. יש להעדיף להקדיש זמן ניכר במספר מצומצם של נושאים על פני יצירת דיונים שטחיים והמלצות בנושאים רבים.



דיונים בקבוצות קטנות: במהלך הדיונים חשוב לאפשר לכלל המשתתפים, במיוחד לחסרי הביטחון, להשמיע את דעתם וללמוד מאחרים. גודל הקבוצה הקטנה הוא לרוב 5-10 משתתפים. על ידי חלוקת המשתתפים לקבוצות קטנות ניתן לקיים שיחות רבות במקביל ולתת מקום גם למשתתפים שלא מרגישים בנוח לנאום במליאת האספה. ניתן לערבב את המשתתפים במפגשיהקבוצות הקטנות השונים כך שכל משתתף יהיה חשוף למגוון קולות. לעיתים, לכל קבוצה תינתן משימה שונה (לדוגמה, לדון בהמלצות בתתי תחומים שונים). חשוב לדאוג שחברי הקבוצות יהיו מגוונים בדומה לגיוון באספה כולה. הקבוצות יכולות לשמש ככלי ל"סיעור מוחות", לדיון ראשי, להפנמה של החומר הנלמד ולפיתוח המלצות. יחד עם זאת, קבלת החלטות חשובות כגון אימוץ עקרונות האספה, בחירת הנושאים שהאספה תתמקד בהן או אימוץ המלצות האספה תעשה רק במליאה.



התבוננות אישית: יש לעודד הליך התבוננות ורפלקציה אישית של המשתתפים בעקבות המפגשים. תהליך ההתבוננות מאפשר שינוי עמדות ועוזר למשתתפים לזכור נקודות חשובות שעלו בדיון. דרך אפשרית להשיג זאת היא על ידי הקצאת זמן בסוף המפגשים, אשר מיועד לכך שכל משתתף רושם לעצמו נתונים ורגעים משמעותיים שחווה במפגש. לאחר מכן, יש לעודד את המשתתפים לעיין במסקנותיהם בתחילת המפגש הבא.



נגישות: על האספה להיות נגישה לכלל האזרחים אשר מיועדים לקחת בה חלק. על צוות ההנחיה להיות מודע ולתכנן מראש התייחסות למוגבלויות ולקשיים של המשתתפים, ולתכנן את ההנחיה ואת מבנה הדיונים בהתאם. רצוי לשים לב לקשיים בהגעה לאספה ולנגישות בתוך מרחב האספה, קשיי שמיעה או ראייה, וחוסר היכרות עם השפה. כמו כן, יש לזכור שרמת ההשכלה של המשתתפים מגוונת וייתכן שרבים ממשתתפי האספה לא ירגישו בנוח עם מונחים מקצועיים לא מוכרים. יש להנחות את המרצים להימנע ממונחים שיקשו על המשתתפים, ולהבהיר מונחים מרכזיים. חשוב שהמשתתפים ירגישו בנוח לפנות לצוות בנוגע לכל קושי נוסף שעלול לעלות.



לסיכום, האחריות המרכזית של הצוות היא לוודא שהמשתתפים "מרגישים בבית" וחשים בנוח לשאול שאלות ולבטא את צורכיהם. תחומי האחריות והעקרונות האלו נכונים לכל שלבי האספה, בהם שלבי הלמידה, הדיון וקבלת ההחלטות. מסמך הנחיות מפורט שניתן למנחים באספה האירית [ניתן למצוא כאן](#).

מתווה המפגשים

לאור העקרונות שתוארו יש לבנות את מתווה האספה, בהתייעצות עם מנחי קבוצות מקצועיים. החלקים המרכזיים במתווה האספה הם תקשורת בין המשתתפים למומחים, דיונים בקבוצות קטנות ולאחריהם ניסוח והצבעה על המלצות האספה.

חשוב לזכור שלאירועים חברתיים, הפסקות קפה וטקסי פתיחה וסיום יש משמעות רבה למשתתפים ולתהליך. אירועים כאלו יוצרים הזדמנויות להתבוננות עצמית, ולהחלפת רעיונות פשוטה ולא פורמלית בין המשתתפים, לכן יש לכלול אותם במתווה האספה.

לרוב נהוג לשלוח למשתתפי האספה ערכת הכנה לקראת המפגש הראשון. הערכה מציגה את הנושא ואת השאלה המובילה של האספה. מתוך הכרה בכך שלמשתתפים שונים עשויות להיות שיטות לימוד שונות, מומלץ לשלב בערכה גם קטעי וידאו, אודיו, אילוסטרציה ואחרים. גם בשלב זה, חשוב להיות מודעים גם לסוגיות של נגישות (כתוביות גדולות, כתב ברייל וכד').

תקשורת בין המשתתפים למומחים

תהליך הלימוד בסיוע המומחים צריך להיות אקטיבי ולעודד בקרב המשתתפים חשיבה ביקורתית על המידע שאליו הם נחשפים. על צוות ההנחה לתכנן שיטות עבודה שיתאימו לצורך הלימודי. לדוגמה, ניתן לחלק את משתתפי האספה לקבוצות דיון קטנות, אליהן ייגשו הדוברים בסבב. השיח הישיר עם המומחים בקבוצה קטנה מאפשר למשתתפים לשאול שאלות ולאטגר את הדובר בשאלות. דיון בקבוצה קטנה בין המפגשים עם המומחים יכול לעזור למשתתפים להפנים את החומר הנלמד, ולנסח שאלות לקראת המפגש הבא.

יש לערוך תיאום ציפיות עם המומחים שמגיעים, ולהבהיר להם את מטרת האירוע. על המומחים להימנע משימוש במונחים מקצועיים מיותרים, עליהם לשאוף לבהירות, וזאת בלי להפחית ממורכבות הידע. חשוב להקפיד על כך שההרצאות ותשובות המומחים יישארו בטווח שאליו נועדו: שלא יענו על שאלות מעבר לידיע שלהם, ולא יביעו דעה אישית, אלא אם הוזמנו לאספה לצורך הבעת דעה. לצד עובדות וטיעונים מדעיים, המומחים מוזמנים לציג גם טיעונים התומכים בצד מסוים, או עדויות אישיות של בעלי עניין, כל עוד ברור למשתתפים מתי הם שומעים נתונים ומתי דעות.

שיטת הלימוד הנפוצה ביותר היא הרצאה בפני האספה, אך כדאי לגוון בדרכי ההצגה, בעזרת הרצאות, סרטונים, מפות, עדויות חיות ועוד. בשביל להתאים לדרכי הלמידה השונות של המשתתפים.

הלימוד יכול להיעשות גם בעזרת:

- מידע מודפס: מעבר לטקסטים שמוגשים למשתתפים לקריאה בין המפגשים, ניתן לערוך "תערוכה" של מידע, נתונים ודעות שיוצגו בחדר רחב, לאפשר למשתתפים לעבור בחופשיות בין דפי המידע ולייצר דיונים קטנים וחופשיים.
 - סיורי שטח: כאשר מדובר באספה העוסקת בתכנון עירוני למשל, ניתן לערוך סיורים במקומות המדוברים יחד עם מומחים אשר מציגים את ההסברים בשטח.
 - צפייה בסרטונים ובעדויות: סרטונים יכולים לחשוף את המשתתפים לתכנים שלא יוכלו להיחשף אליהם בדרך אחרת.
- רצוי לוודא עם המשתתפים במהלך האספה, שהם חשים בנוח עם מגוון המומחים שהובאו בפניהם ומרגישים

ששאלותיהם נענו באופן מלא. יש לאפשר למשתתפים לבקש מידע נוסף, כך שהמשתתפים ירגישו שקיבלו מידע אמין ורחב דיו אשר יאפשר להם לקבל החלטות.

דיונים בקבוצות קטנות

- דיונים בקבוצות קטנות יכולים להתקיים לאורך כל התהליך, כאשר בכל שלב באספה לדיונים מטרה שונה: בתחילת האספה הדיונים יעזרו למשתתפים להכיר את הסוגיה, להבין את צורכי החברים באספה, לנסח שאלות למומחים ולהציע עקרונות לפיהם יתקבלו החלטות
- בשלב הלימוד מאפשרים הדיונים את הפנמת החומר, חשיבה ביקורתית עליו וניסוח השאלות למומחים
- לאחר שלב הלימוד, לאור החומר שנלמד, הדיונים יעסקו בהבנה מחודשת של הסוגיה ושל המתח הערכי בה וכן בפיתוח חלופות אפשריות להתמודדות עם הבעיה.
- לקראת סיום, הדיונים יתמקדו בתעדוף החלופות השונות שפותחו או שהוצעו למשתתפים, ובניסוח סופי של ההמלצות.

לאורך כל הדיונים חשוב לשמור על שיח מכבד ועל החלפת דעות ורעיונות בצורה מושכלת. חשוב שהתהליך יחזק נורמות של הכלת קבוצות ודעות שונות, ייצר הזדמנויות לשינוי דעה וידגים את היושרה והנייטרליות של הצוות המארגן.

ניסוח ההמלצות וקבלת החלטות

לאחר שהמשתתפים סיימו את תהליך הלימוד, והבינו את הדילמה הניצבת מולם, עליהם להתחיל בגיבוש המלצות. כפי שנכתב תחת "סוג התוצר", לעיתים המשתתפים מגבשים את ההמלצות בעצמם, ולעיתים המארגנים וצוות מומחים ינסחו מראש חלק גדול מההצעות, כך שתפקיד המשתתפים יהיה לחדד את ההצעות, לערוך בהן תיקונים ולבחור בין חלופות. במקרה שבו המשתתפים מקבלים את רשימת ההמלצות מהמומחים, חשוב להקפיד שהן לא תוצגנה כפתרונות בלעדיים וחתומים, אלא לאפשר דיון על ניסוחן, או כיוון פרמטרים בתוכן. חשוב שיהיה ברור מאיזה מקור מגיעות ההצעות לפתרון, ולשמור על שקיפות ואמון של המשתתפים בצוות המארגן והמומחים.

פיתוח המלצות על ידי המשתתפים דורש זמן רב ולעיתים גם מומחיות. הפיתוח מועיל במיוחד בנושאים בהם המשתתפים מסוגלים לייצר המלצות יצירתיות וישימות בכוחות עצמם. במקרה כזה, בשלב הראשוני רצוי לעודד יצירתיות ולא להגביל את דמיון המשתתפים. בתחילה המשתתפים אינם נדרשים להצביע על כל הצעה, אלא רק להביע הסכמה שההצעה משקפת את הדעה הרווחת בחדר, ולהצהיר שהם מוכנים לקבל אותה כהצעה לגיטימית.

לאחר שהוצע מגוון רעיונות, מומלץ לקבץ אותם לקבוצות של רעיונות עם מאפיינים דומים ולפתח את ניסוחם הסופי בעבודה בקבוצות קטנות. רצוי לשמור על סגנון עבודה אחיד בין הקבוצות - לדוגמה שכל קבוצה תייצר מסמך שמכיל הצעה, הסבר לרציונל מאחוריה, ורשימת מקורות והסברים שעליה הסתמכה. בניסוח כל הצעה ראוי להבהיר את מטרתה (יותר את ה"למה" מאשר את ה"איך"). כשהכוונה מאחורי ההצעות ברורה, מיישמי המדיניות יוכלו להיות גמישים בפתרון בעיות לא צפויות ועדיין לענות על בקשת המשתתפים.

בניית המלצות טובות דורשת זמן רב. בתחילה התהליך יהיה קשה ומבלבל למשתתפים, שאינם רגילים לכתוב הצעות מדיניות. ככל האפשר, רצוי שצוות תומך של מומחים ושל בודקי עובדות מקצועיים יהיה זמין למשתתפים בשלב זה, למקרה שיעלו שאלות טכניות הנוגעות להמלצות. בשלב זה ניתן לשלב בקבוצות

העבודה את הצוות המקצועי הרלוונטי מטעם הרשות, על מנת לוודא שההמלצות ישימות ובהירות. לדוגמה, באספה הצרפתית על משבר האקלים, צוות של משפטנים עבד יחד עם המשתתפים על ניסוח ההצעות, כך שאפשר יהיה להעבירן לדיון בפרלמנט ללא סינון נוסף. מומלץ לעבד את ההמלצות במשך מספר שבבים של עבודה בקבוצות קטנות, אחרי כל סבב לעבור להקראת ההצעה במליאה, לדיון ובקשת הבהרות משאר משתתפי האספה לקראת סבב העבודה הבא.

חשוב לזכור: עקרון מרכזי בתהליך הוא העצמת המשתתפים לניסוח המלצות הניתנות ליישום, כך שבשלב זה המשתתפים מתבקשים לבנות הצעות מציאותיות ולשקול חלופות ופשרות במסגרת המשאבים המוגבלים העומדים לרשות הגוף שזימן את האספה. מטרת האספה אינה להגיע ל"רשימת דרישות" מנותקת מהמציאות. אם תוצר האספה ייראה למקבלי ההחלטות כבלתי אפשרי ליישום התהליך ייתפס ככישלון, הרשות תאבד אמון ביכולתם של האזרחים לגבש המלצות, והאזרחים יאבדו אמון בהקשבה וביכולת הביצוע של הרשות. לאחר שנבנתה טיוטה של ההמלצות, ניתן להעבירה לבעלי עניין ולמומחים לקבלת תגובות, בקשות הבהרה, והצעות לשיקולים ולעלויות נוספות שלא נשקלו. לאחר שהתגובות התקבלו ניתן לפתח את הנוסח הסופי של ההמלצות ולהתחיל בהצבעה על ההצעות.

הצבעה

קיימות אפשרויות רבות לפרוצדורת קבלת ההחלטה ולרמת ההסכמה הדרושה בין המשתתפים. לרוב האספות מסתפקות בהסכמה רחבה שאינה קונצנזואלית (מִסְכָּמִית) אלא מסתמכת על רוב (לדוגמה כ-80% מהמשתתפים מסכימים עם המלצה או שאינם מתנגדים לה). יש לזכור שיצירת שיתוף פעולה היא אחת ממטרות האספה, ולכן לרוב שואפים להסכמה רחבה יותר מאשר תמיכה של 50% מהמשתתפים. מגבלה פורמלית של אחוז תמיכה או אי-התנגדות גבוהה תגרום למציעי ההצעות להתאימן לקבוצות רבות ככל האפשר במטרה לאפשר להצעות להתקבל. לכן נדרשת כמות זמן מספקת לגיבוש ההצעות טרם ההצבעה.

חשוב גם לזכור שישנן דרכי הצבעה שונות מלבד הצבעה דיכוטומטית (בעד או נגד). לדוגמה ניתן לעשות שימוש בסולם העדפות (למשל, סולם בין 1 ל-7) ולשקלל את אחוז התמיכה באופן מורכב יותר. דרך אחרת היא להעניק לכל משתתף מספר קבוע של נקודות שאותן "יפזר" בין ההצבעות השונות, ולדרוש סף נקודות מסוים של נקודות להצעה עלמנת שתתקבל עלידי האספה. דרך נוספת היא הצבעת התנגדות: המשתתפים יצביעו רק נגד המלצות שאינם מעוניינים שתתקבלנה, כך שההמלצות האספה יהיו ההצעות שאינן מעוררות התנגדות בקרב מרבית המשתתפים.

ניתן לאפשר למשתתפים להוסיף הערות קצרות על כל המלצה, לנמק את הצבעתם, או לפרט אילו שינויים בניסוח ההמלצה היו מובילים אותם לתמיכה או הסתייגות ממנה. תוספות אלו יכולות להעשיר את הדוח המסכם של האספה ולעזור בשלב יישום ההמלצות על ידי הרשות.

סוגיה שיש לתת עליה את הדעת היא אנונימיות המשתתפים. אם קיים חשש שמשתתפים ישנו את הצבעתם עלמנת לרצות משתתפים אחרים או מתוך חשש שדעותיהם ייחשפו לאחרים, רצוי שההצבעה תהיה אנונימית.

כתיבת דוח ההמלצות

את הדוח הסופי יכול לכתוב הצוות המארגן ומזכירות האספה או המשתתפים עצמם, ובכל מקרה חשוב לוודא שהנוסח הסופי מקובל על המשתתפים. אפשרות אחת היא לגייס מתוך כלל המשתתפים ועדה קטנה של מתנדבים אשר מוכנים לעזור בכתיבה, ולספק להם עזרה מקצועית חיצונית בעריכה, בהגהה ובעיצוב.

יש ערך להשמעת קולם של המשתתפים בדוח. אם הם אינם לוקחים חלק בכתיבת הדוח, מומלץ לשלוח להם את טיוטת הדוח לקבלת הערות לפני הפרסום הסופי, ולאפשר להם לכתוב פתיח לדוח, שמסכם את התהליך שעברו.

למען השקיפות, על דוח האספה להכיל פירוט על כל תהליך האספה, ובפרט:

- רקע היסטורי ופוליטי שמתאר מי ומדוע הקימו את האספה, ומדוע נבחרה הסוגיה בה היא עסקה האספה
- תיאור תהליך גיוס המשתתפים, קשיים שעלו במהלכו, ההרכב הדמוגרפי של האוכלוסייה ממנה נדגמו המשתתפים וההרכב הסופי של האספה. כמו כן יש לפרט על נשירה מהאספה, מאפייני הנושרים והסיבות לנשירה. לעיתים נכללים בדוח גם שמות המשתתפים וביוגרפיות קצרות שלהם
- הסבר על התהליך שהאספה עברה, בחירת המומחים והידע שהוצג, סוגי החומרים שהוצגו בפני האספה, ולו"ז כללי של המפגשים
- תיאור תוצאות ההצבעה, והסבר על ההיגיון שהכתיב את ההחלטות שהתקבלו. ניתן גם לזקק כמה מהטיעונים המשמעותיים שעלו בדיונים בקבוצות הקטנות, או עובדות שעוררו דיון בשלב הלימוד. בחלק זה אפשר גם לשלב "דעת מיעוט" של הצעות שלא קיבלו תמיכה מספקת, אך עניינו משתתפים רבים
- למידה, ביקורת ומשוב מצד כל הגורמים המעורבים: למידה של המארגנים, תוצאות משובים של המשתתפים, והערות מצד מומחים שהציגו בפני האספה וניהלו דיון עם המשתתפים. לעיתים דוח הלמידה הוא דוח נפרד מדוח האספה, ונכתב לאחר הגשת הדוח הסופי לרשות, ולאחר שזו למדה אותו והגיבה עליו
- לאחר סיום כתיבת הדוח, מומלץ לתזמן את מועד פרסום ההמלצות הסופיות באופן שיתאים להליכי קביעת מדיניות. דוגמה טובה היא האספה הדנית בנושא משבר האקלים, אשר התאימה את שני שלבי האספה כך שההמלצות יפורסמו במועד בו מדיניות אקלים נקבעת. לעומת זאת, האספה הבריטית לא הייתה מתוזמנת טוב היות ובאמצע האספה התקיים שינוי ממשל, מה שהביא לכך שרוב הפקידים ברשות המזמינה התחלפו, כך שהיה אובדן המשכיות ומומנטום

שיתוף הציבור הרחב באספה

המלצות האספה ייקבעו אך ורק על ידי המשתתפים, המהווים קבוצה אשר משקפת ומייצגת את הקהילה, קבוצה שהשקיעה זמן ומאמץ בלימוד הנושא לעומק. עם זאת, ניתן לשתף את הציבור הרחב בתהליך האספה: ליידע אותם על שלבי התהליך והמסקנות המתגבשות, ואף לאפשר להם לשאול שאלות ולהציע רעיונות שיתרמו למשתתפים. שיתוף הציבור הרחב יכול להגביר את שקיפות התהליך, לשפר את תהליך הלמידה של המשתתפים וליצור מודעות, תמיכה ועניין רב באספה ובהמלצותיה בקרב הציבור. שיתוף החברה האזרחית יכול להיות להביא להרחבת פרופיל האספה, ולכן יש לפנות באופן אקטיבי לארגוני חברה אזרחית ליצירת שיתופי פעולה. לדוגמה, האספה הגרמנית איגדה כ-80 ארגוני חברה אזרחית על מנת לקדם את המגע והתקשורת עם מקבלי החלטות (2).

שיתוף אזרחים סקרנים

לאספה תפקיד כפול ביחס לציבור הרחב: האספה תוכל להרחיב את ההשכלה של הציבור אך גם ללמוד ממנו במהלך פיתוח המלצותיה. בנוגע לתקשורת עם הציבור, אזרחים סקרנים ותקשורת ההמונים יכולים להשתתף באופן שקט באירועים כמו הרצאות המומחים. ניתן גם להסריט את האירועים האלו ולשדר אותם בפלטפורמה אינטרנטית כלשהי במהלך האירוע. לגבי הדיונים של חברי האספה בקבוצות הקטנות, לרוב נהוג שאלו יישארו חסויים, אך ישנם גם מקרים של דיונים שהוסרטו והוצגו לציבור. דרך נוספת ליידע את הציבור היא באירועים פתוחים שיתקיימו לאחר סיום האספה, ובמהלכם חברי האספה יציגו את מסקנותיהם. בנוגע לכיוון התקשורת השני, האספה תוכל לקבל מסרים מהציבור או מבעלי עניין טרם תחילת המפגשים או

במהלכם. לדוגמה, ניתן לבקש מהאזרחים להגיש הצעות לטקסטים, וסרטונים שלדעתם ראוי שחברי האספה יכירו. טופס אינטרנטי יכול לאפשר לציבור הרחב להציע מועמדות של מומחים או להגיש ראיות, ובכך להרחיב את הסל ממנו הצוות המייעץ יכול לבחור את הדוברים ואת חומרי הלימוד.

יש לקחת בחשבון שהציבור שיבחר להשתתף בדיון לא יהיה בהכרח מגוון כמו חברי האספה וכי לקבוצות מאורגנות תהיה יכולת להשפיע על הדעות הנשמעות. חשוב להבהיר למשתתפים שהרעיונות שהועלו מהציבור אינם סקר מייצג של דעות הציבור. מסיבה זו, הוקם הצוות המקצועי המייעץ, שיברור את הצעות הציבור וידאג להצגת מגוון רחב של דעות.

לאחר תחילת האספה, הציבור הרחב יכול להיות מעורב דרך כתיבת הצעות לשאלות חשובות שמומלץ, לדעת הציבור, שחברי האספה ישאלו את המומחים. כמו כן, ניתן לשלוח את טיוטת ההמלצות לקבלת משוב מבעלי עניין נבחרים ומגוונים, או מהציבור הרחב, לפני שהמשתתפים יחליטו על הנוסח הסופי.

דרך נוספת וחדשנית ליצירת שקיפות ולשילוב הציבור הרחב בתהליך האספה היא בעזרת כלי ויזואליזציה של טיעונים. במהלך האספה ניתן להשתמש במספר כלים דיגיטליים לתייעוד ולמיפוי הרעיונות שפותחו במהלך האספה. הכלים יכולים להועיל גם למשתתפים, וגם לעזור לציבור להבין את המתרחש באספה. דוח זה עוסק במגוון כלים דיגיטליים בהם אפשר להשתמש באספות אזרחים על מנת לקבל הצעות ולשתף את הציבור הרחב.

דרך נוספת לחבר את האספה לקהל רחב יותר היא לעודד את המשתתפים לדון בחומרי הלימוד ובנושאים שעלו באספה עם חבריהם, משפחותיהם וקהילותיהם, בתקופות שבין מפגשי האספה. דיונים מחוץ למסגרת המפגשים יעזרו גם למשתתפים לזכור ולעבד את הנקודות החשובות שעלו במפגשים.

דוגמה לשיתוף ציבור רחב כחלק מאספה התקיימה במלבורן ב-2014, שם אורגנה אספה שעסקה בתכנון השקעות בפרויקטים בשווי 5 מיליארד דולר למשך עשור. כחלק משיתוף הציבור נערכו שתי סדנאות לשיתוף קבוצות בעלי עניין מיוחדות, ושלושה מפגשים פתוחים לכל חברי הקהילה, במהלכם הנוכחים הוזמנו להציע רעיונות להשקעת התקציב או להציע עקרונות חשובים לתהליך קבלת ההחלטות. הסדנאות היו פתוחות לקהל אשר קיבל חומרי קריאה על המצב הכלכלי של העיר, וכך האספה עזרה להרחבת ההשכלה של הציבור ולשילובו בתהליך קבלת ההחלטות.

דוגמה אחרת מגיעה מאספת האזרחים בשנת 2004 בקולומביה הבריטית, שעסקה בשינוי שיטת הבחירות. צוות האספה ארגן כנסים במחוזות המגורים של המשתתפים, משתתפי האספה הצטרפו לאחר מספר מפגשים, הם הציגו רעיונות לציבור הרחב וקיבלו משוב. חברי האספה גם השתתפו בכנסים שנערכו במחוזות אחרים, עלמנת להיחשף לדעות של קהילות אחרות. במפגשים אלו נשמעו גם דעות של קבוצות בעלות עניין, מפלגות ועמותות שמתעניינות בנושא. כ-3,000 איש השתתפו בכנסים הפתוחים לקהל, וכ-1,600 תגובות בכתב התקבלו.

נהוג להקים אתר אינטרנט ייעודי עבור כל אספה, ובו הציבור יוכל למצוא הסברים על תהליך האספה, חומרי רקע על אספות אזרחים, ל"ז האספה, ופרטים נוספים. אתר אינטרנט ברור ומקיף הוא חשוב ליצירת שקיפות מול הציבור.

השפעת משבר האקלים פרושה על פני טווחי זמן רבים, לכן יש לשאוף לשיתוף ילדים באספות אקלים

על מנת לאפשר להם להשפיע ולהשמיע את קולם, וכך להגדיל את ייצוגם בתהליכים דמוקרטיים. מספר אספות החלו לערב ילדים בצורות שונות: באספה הסקוטית, כ-100 ילדים מרחבי סקוטלנד לקחו חלק באספה ועמדותיהם שולבו בדוח הסופי (102). באירלנד, החלו להפעיל את אסיפת הילדים הצעירים בנושא אובדן המגוון הביולוגי, ובאסטוניה הקימו אספת אקלים המיועדת לאנשים צעירים בגילאי 16 - 29 בלבד (103).

שיח עם התקשורת

תקשורת ההמונים והמדיה החברתית הן בעלות ברית חשובות בניסיון להפיץ מודעות והבנה בנוגע לאספה, ולהמלצותיה. כדי שאספת אקלים תתפס כלגיטימית בעיני מי שאינו לוקח בה חלק, ועל מנת לאפשר לתוצאותיה של האספה להיות מובנות, האספה צריכה להיות חלק גלויה ומוכרת בחברה (104). אסטרטגיית תקשורת מקיפה הינה חלק חיוני באספות אקלים משום שהיא מאפשרת ליצור תמיכה ציבורית המובילה למתן לגיטימציה להמלצות. סקרים שנעשו בבריטניה ובצרפת הראו שכאשר הציבור יודע על האספה, ישנה תמיכה של הציבור בהמלצותיהם של חבריה האספה (17) (12). סיקור תקשורתי רחב יכול גם להביא להגברת מודעות לשינויי אקלים, למנוע התפשטות של דיסאינפורמציה, ואף להביא ליצירת קואליציות הפועלת למען האקלים בחברה.

נדאי שהמסרים לתקשורת יכללו את החלקים הבאים:

- הסבר על העקרונות הדמוקרטיים העומדים בבסיס הרעיון של אספה אזרחית, ועל בחירה אקראית של משתתפים לשם הרכבת אספה מייצגת וכוללנית יותר משיטות אחרות. מומלץ להציג לתקשורת את הגיוון הדמוגרפי בין המשתתפים. פרסום תכנים שמציגים סיפורים אישיים של חברי האספה (כגון סרטים דוקומנטריים) יכולים להביא להזדהות קבוצת באוכלוסיה (105)
- ניתן להדגיש שאספות אזרחים הן שיטה בדוקה ומוכרת, בה נעשה שימוש ברחבי העולם לפתרון בעיות
- שקיפות בנוגע למבנה האספה, הראיות שיוצגו ומשמעות ההמלצות, תועיל להבנת ההליך על ידי התקשורת ותייצר תמיכה בקרב הציבור
- הצהרת תמיכה מנבחר ציבור מרכזי המתחייב להגיב להמלצות האספה תעיד על חשיבותה והשפעתה. לדוגמה, הסיקור הרחב ביותר של האספה הצרפתית הגיע כאשר הנשיא עמנואל מקרון בא לשוחח עם חברי האספה, ובפתיחת האספה האוסטרית שבה נכח הנשיא אלכסנדר ון בלן
- הסבר על הדרכים שבהן אזרחים נוספים יכולים לקרוא או להשפיע על האספה, על מנת לעודד שיתוף ציבור רחב
- חשוב להבהיר כי האספה עצמאית ואינה מקושרת עם מפלגה פוליטית. נושא שינוי האקלים נוטה להיות מקושר עם עמדות פוליטיות, דבר אשר מונע הירתמות של קבוצות פוליטיות רחבות וכך אינו מאפשר הגעה לקונצנזוס רחב

רצוי ליצור קשר עם התקשורת בשלב מוקדם בתהליך ולהזמין עיתונאים למפגשים שפתוחים לקהל הרחב, ככל שמתקיימים מפגשים כאלו. מומלץ להסביר לאנשי התקשורת את העקרונות המנחים של ארגון האספה וכיצד הם באים לידי מימוש. ניתן לאתר מספר משתתפים שמעוניינים לפעול כשגרירים ולהתראיין לכלי תקשורת על חוויית ההשתתפות.

בתכנון ובתקצוב האספה, יש להביא בחשבון עלויות של קמפיין מדיה ואסטרטגיית תקשורת שיאפשרו שיתוף מירבי של האספה עם הציבור הרחב. תקציבים שונים מאפשרים אסטרטגיות שונות, ותכנון מוקדם של אלמנט זה מאפשר להימנע מהשענות על הזדמנויות פרסום ותקשורת אופורטוניסטיות ודלות. על פי סקר שנעשה בסיום האספה הצרפתית, בזכות קמפיין התקשורת של האספה, כ-70% מהציבור שמע על האספה, וכשני שלישים תמכו במרבית המלצותיה (11). לעומת זאת, ההערכה האמצעית של האספה הבריטית הגיע

למסקנה שתקציב הפרסום של האספה היה לקוי ולא אפשר להביא את מסקנותיה לדיון ציבורי רחב (17). פרסום תוכן חינוכי לגבי האספה בבתי ספר ועמותות יכול להביא לשיח ולתמיכה בנושא. האספה הסקוטית לדוגמה, יצאה בקמפיין מקדים לאספה בו היא העבירה מידע חינוכי בבתי ספר אודות האספה, תהליך אשר תרם רבות להעלאת המודעות לאספה (2).

השפעת האספה

כאשר מתכננים ומוציאים לפועל אספה אזרחית טובה, תוך שיתוף מגוון בעלי עניין ודברור יעיל של התהליך, ניתן לצפות כי להמלצות הסופיות של האספה תהיה מידה רבה של השפעה. תכנון מוקדם של מספר פעולות יכול לסייע להגברת השפעת ההמלצות הן על הרשות והן על האוכלוסייה הכללית. על מנת להגביר את הלגיטימציה של האספה ומסקנותיה, וליצור שיח ציבור משמעותי, חשוב לתקשר את התהליך לציבור. מומלץ לפרסם את הדוח הסופי של האספה, ואת התקצירים שלו, ולתכנן את הפצתו בכנסים, מפגשים עם הציבור הרחב, בתקשורת, במדיה חברתית ועוד. חשוב לוודא שהרשות המזמינה תראה רצינות כלפי המלצות האספה. ברוב האספות מתקיים מפגש בין נבחרי הציבור הרלוונטיים והצוות המקצועי האחראי על יישום ההמלצות לבין משתתפי האספה. במפגש, חברי האספה יוכלו להציג ולהסביר את מסקנותיהם. חשוב לתכנן מראש את מהלך האירועים שיתרחשו לאחר הגשת הדוח. מומלץ שהרשות תתחייב לתגובה בכתב ולהצגת תוכניות העבודה שנבנו על סמך המלצות האספה תוך מספר חודשים. מומלץ להמשיך במעקב אחר יישום התוכניות מדי מספר חודשים, ולאפשר למשתתפים המעוניינים בכך להמשיך להיות בקשר ישיר מול הרשות. המשתתפים יוכלו לעזור לענות על שאלות הנוגעות ליישום התוכניות, ולעזור בתקשור המדיניות לציבור.

ביקורת ומשוב

לאחר סיום הליך האספה האזרחית, מומלץ לקיים ביקורת ומשוב על התהליך, על מנת ללמוד כיצד ניתן להשתפר בעתיד. אפשר להזמין משתתפים לאחר יישום ההמלצות כדי לדון בהן, לאפשר להם לתת משוב בעלפה ולראות אם היישום היה לרוחם. אחת הדרכים הנפוצות לעריכת משוב היא באמצעות סקר אנונימי ביחס למידת שביעות הרצון של המשתתפים מהאלמנטים השונים של האספה (עד כמה הרגישו המשתתפים שהייתה הטיה בארגון, עד כמה הרגישו כי כיבדו אותם כשדיברו וכו').

מומלץ שהביקורת תעשה על ידי מומחים לתהליכים מסוג זה, שאינם מקושרים למארגני האספה. עליהם לבחון האם האספה נצמדה לערכי הדמוקרטיה הדיונית, איפשרה כוללניות, נגישות, מגוון דעות ודיון ראוי. ועדת הביקורת תבדוק גם את השפעת האספה על קבלת ההחלטות ברשות, ובמידה שההשפעה הייתה מעטה, היא תסקור את הסיבות לכך. חשוב לאפשר למבקרים נגישות לכל חומרי האספה, וכן לאפשר להם לראיין משתתפים, מארגנים, מנחים ומומחים שפעלו באספה. תהליך הביקורת הוא תהליך משמעותי אשר משפר את שקיפות האספה ואת האמון בה. יש לתקצב מראש את עבודת גוף הביקורת.

ה-OECD פרסם מסמך "קווים מנחים לביצוע הערכה של תהליכים ייצוגיים דיוניים" שמכיל המלצות רבות בתחום זה, ושאלונים לדוגמה עבור משתתפי ומארגני האספה

מיסוד כאסטרטגיה להצלחת אספות אזרחים

לאחרונה פרסם ה-OECD דו"ח בנושא מיסוד אספות אזרחים ומצא שתהליך זה עוזר בקבלת החלטות קשות, מאפשר קיום אספות איכותיות יותר בעלות נמוכה יותר, מגדיל את אמן הציבור, מעמיק שיתוף אזרחי, ומחזק את תחושת המסוגלות האזרחית (106). בשנים האחרונות מספר ערים החלו להתנסות בדרכים שונות למיסוד האספות ושילובן במוסדות הדמוקרטיה הקיימים. **לדוגמה:**

1. באזור האוטונומי של הקהילה דוברת הגרמנית בבלגיה הפרלמנט יצר וועדת אזרחים המורכבת מ-24 אזרחים הנבחרים באופן אקראי ומייצגים את המחוז במשך שנה וחצי, שבסופם נבחרים 24 אזרחים חדשים. לוועדה זו שני מנדטים:

א. לבחור שלושה נושאים עליהם יש לקיים אספת אזרחים, הפרלמנט נרדש להגיב להמלצותיהם בסופן, **ב.** על הוועדה לעקוב אחר דיונים פרלמנטריים ואחר התקדמות ביישום תהליכים אשר קובעי המדיניות התחייבו אליהם (95).

2. ב-2021 עיריית פריז אימצה את המודל הבלגי-גרמני, והחליטה להקים אספת אזרחים קבועה בה 100 אזרחים מוגרלים מדי שנה ומקבלים מנדט לשלוח שאילתות למועצה, לחקור ולבקר את השלטון ולארגן אספה אזרחית (107).

3. ב-2022 הפרלמנט בבריסל מיסד את אספות האקלים וקבע שהן תתקיימנה מדי שנה. נושא כל אספה ייקבע על ידי חברי האספה בשנה הקודמת לה. כל אספה תלמד נושא הקשור למשבר האקלים, תפגוש חברי פרלמנט לדיון עליו, תגיש המלצות מדיניות ותעקוב אחר יישום ההמלצות לאורך זמן. בניגוד לאספות אד-הוק, אספות אלו מקבלות כוח לקביעת הנושאים בהן ידונו, ולביקורת מתמשכת על יישום המלצות האספות הקודמות, וכך הן מגבירות את שקיפות הממשל לאזרחים.

מקורות מידע מעשיים נוספים

חברות וספרי הדרכה נוספים

- המדריך לעיל התבסס על חוברות הדרכה ודוחות של חוקרי אספות אזרחים. המקורות המרכזיים בהם נעשה שימוש הם:
- [חברת הדרכה](#) שפיתח ארגון ה-RSA בבריטניה, שעוסקת באספות עירוניות, אך מועילה ורלוונטית לכל האספות.
 - [חברת הדרכה](#) שהוציאה עמותת NewDemocracy, שחוקרת ומארגנת אספות אזרחים באוסטרליה. העמותה פרסמה גם [מגוון מסמכים](#) קצרים המפרטים דגשים לחלק בתכנון ויישום האספה.
 - [מסמך שעוסק בתהליך הביקורת](#) וההערכה של אספות אזרחים, שפרסם ה-OECD כחלק ממחקר ארוך שעשה בתחום.

עמותות ומכונים חשובים

- ישנם מספר ארגוני מומחים ויועצים בתחום אספות האזרחים בכלל, ואספות אקלים בפרט. המכונים לרוב מפרסמים הסברים על ארגון אספות אזרחים ושומחים לייעץ בנושא.
- [KNOCA](#) הוא ארגון שעוסק באספות אזרחים בנושא האקלים. הארגון סוקר ומפתח המלצות לארגון אספות.
 - ה-[Sortition Foundation](#) היא עמותה בריטית שכתבה רבות על תהליכים אזרחיים מוגרלים, ומספקת שירותי ייעוץ והגדרה לאספות אזרחיות.
 - [FIDE](#) הוא ארגון מומחים בינלאומי שמייעץ ביישום תהליכים דיוניים ייצוגיים
 - ה-[G1000](#) היא יוזמה בלגית לפיתוח הדמוקרטיה. בהשראת פעילותן ובהתייעצות עמם, אספות אזרחים מוסדו במזרח בלגיה, ואספת אזרחים בנושא אקלים מוסדה לפעול באופן קבוע מדי שנה בבריסל.

פרק 5: התיאוריה והפרקטיקה של דמוקרטיה דליברטיבית: הבסיס של אספות האקלים



דמוקרטיה דליברטיבית (דיונית) היא חלק ממגמה, אשר ניתן לכנותה "הפרדיגמה ההשתתפותית". הפרדיגמה ההשתתפותית מוצאת ביטויה הן במסגרת דיסציפלינות מחקריות והן במסגרת פרקטיקות רבות, וניתן לשייך אותה לערכי העידן הפוסט תעשייתי אשר מכיר בשיתוף ובשותפות כחלק מערכי החברות הפוסט תעשייתיות. דיסציפלינות ופרקטיקות אלה חולקות עיסוק בשיתוף, השתתפות, שקיפות, נגישות, אימון, שיח ועוד, הן כערכים והן כפרקטיקות חברתיות, תרבותיות ומשיליות. ההקשר התיאורטי של דמוקרטיה דליברטיבית הוא ברור: היא רואה עצמה כמסמנת מִפְנֵה בתיאוריה הדמוקרטית, בהשוואה לתיאוריות דמוקרטיות אחרות, במיוחד זו הייצוגית. יחד עם זאת, לדמוקרטיה הדליברטיבית חסרה תיאוריה משילותית התומכת בתיאוריה הדמוקרטית שלה ומסוגלת להנחות באופן מערכתי את תהליכי עיצוב המדיניות וקבלת ההחלטות על פיה. הפרקטיקה של אספת האזרחים (citizens' assembly), וכן תהליכי המיסוד שלה בשנים האחרונות, מסמנים בפעם הראשונה בהיסטוריה המודרנית של הדמוקרטיה, אפשרות לניסוח של תיאוריה ופרקטיקה משילותיים כאלה.

על התיאוריה של דמוקרטיה דליברטיבית

דמוקרטיה דיונית היא זרם במחשבה של התיאוריה הדמוקרטית, אשר התפתח בתחילת שנות התשעים של המאה הקודמת, ותיאורטיקנים מיחסים להתפתחותו, מפנה בתיאוריה הדמוקרטית (108) (109) (110) (111) (112) (113) (114) (115) (116) (117) (118) (119). דמוקרטיה דיונית התפתחה כמענה למשבר הלגיטימיות של הדמוקרטיה הייצוגית, והיא מעמידה במרכזה את מעשה ההשתתפות הדליברטיבית של אזרחים בקבלת ההחלטות של המדינה. עיקרו של המפנה הדליברטיבי בתיאוריה הוא בהעמדת הדליברציה בכלל, ושל אזרחים מן השורה בפרט, כעמוד תווך בעשייה הפוליטית. דליברציה היא סוג של שיחה בין אנשים, אשר במרכזה עומד תהליך של ניסוח והחלפת טיעונים, הצגה והחלפה של ידע ומידע, הקשבה הדדית והפנמה, אפשרות לשינוי עמדות והעדפות בעקבות אלה וכן אפשרות להגעה להסכמה בדרגה כלשהי. כל אלה, בהקשר פוליטי ולצורך קבלת החלטה המשרתת את טובת הכלל. ההגדרה הקצרה הרווחת לדליברציה, במובנה הפוליטי, היא תהליך של דיון על ידי טיעונים בהקשר לבחירות פוליטיות (113). חוקרים שונים מתייחסים להיבטים נוספים של דליברציה: הברמס (120) מתייחס לצורך בהיעדר כפייה, בקיום שוויון פוליטי, ובמשתתפים ותהליך המתנהגים באופן רציונאלי; יאנג (121), פרייזר (122), בן חביב וקורנל (123) עוסקים בהצדקה של דרכי קומיניקציה הכוללות ביטוי של רגשות, נרטיביות ועוד; דרייזק (124) (116) עוסק בהיקף ובעומק ההסכמה הדרושה בתהליך דליברטיבי ועוד.

אם עד להופעת הרעיון של דמוקרטיה דיונית עסקה התיאוריה הדמוקרטית, בין היתר, ברעיונות של דמוקרטיה השתתפותית אשר בבסיסן עומד מעשה ההשתתפות האזרחית לסוגיו, הרי שדמוקרטיה דיונית שמה במרכזה, באופן נורמטיבי, את התהליך הדליברטיבי בו נעשית ההשתתפות האזרחית. מפנה זה מסמל, בין היתר, מעבר מתיאוריה דמוקרטית-ייצוגית מבוססת הצבעה (vote) ומצרפיות (אגרגציה) של הצבעות לכדי החלטה, לתיאוריה מבוססת שיחה (talk) והגעה להסכמה, בדרגה כלשהי, על בסיס הטענות שהועלו והוחלפו בשיחה. לכן התיאוריה הדיונית טוענת כי היא יותר צודקת ויותר דמוקרטית (111).

המפנה הדליברטיבי בתיאוריה הדמוקרטית עומד בעיקר מול הדגם הייצוגי של הדמוקרטיה, אשר הגדרתו הקלאסית של שומפטר נמצאת בשימוש גם כיום: "הסדר מוסדי לשם השגת הכרעות פוליטיות, שלפיו נמסרת ליחידים סמכות של הכרעה תוך מאבק של תחרות על קולות העם" (125). בדגם הייצוגי מושם דגש

על הליכים ונהלים דמוקרטיים, ובראשם ניצב מוסד הבחירות (126). מעבר לשמירה על הכללים, הדגם הייצוגי מציב במרכז את ריסון ההתנהגות החברתית, ואין בו ציפייה מהציבור הרחב לעסוק באופן אינטנסיבי בפוליטיקה או להביע את דעתו בפני הממשל, מעבר לבחירות. בדגם הדמוקרטיה הייצוגית, האליטות, אשר באות לידי ביטוי במערכת המפלגתית, הן השחקניות העיקריות במשחק הפוליטי (127). יותר מכך, לאחר תבוסתם של המשטרים הטוטליטריים במחצית הראשונה של המאה העשרים, אף החלה להתפתח גישה על פיה הציבור הרחב הוא בעל נטיות אוטוריטריות חבויות, ובאם יהיה הציבור מגויס בהמוניו, עלולות נטיות אלה להתפרץ ולהביא לרודנות (128). לצורך זה אף פיתחו אלמונד וורבה (129) את התיאוריה הדמוקרטית של אדישות הציבור, אשר על פיה אי-מעורבותו ואדישותו של כלל הציבור, ובייחוד של השכבות הנמוכות, דווקא מחזקת את המשטר הדמוקרטי, ומונעת כניסה של זרמים לאדמוקרטיים לפוליטיקה. תפישה זו של דמוקרטיה ייצוגית כדמוקרטיה-אליטרית זוכה לביקורת מצדה של התיאוריה הדמוקרטית-השתתפותית מעצם הגדרתה הנורמטיבית המחייבת השתתפותם של אזרחים בפוליטיקה המשפיעה על חייהם (130).

בדגם הייצוגי, הלגיטימיות השלטונית נובעת מהליך הבחירות שמייצג את העדפותיו של כלל הציבור לגבי הדרך שבה צריכות לעבוד החברה והמדינה. הברמס (131) ניסח לראשונה את טיבו של משבר הלגיטימיות של הדמוקרטיה הקפיטליסטית בנות זמננו כתופעה מבנית, המבוססת, בין היתר, על דרישות האזרחים להשתתפות ועל הפער בין דרישות האזרחים לבין יכולת המדינה לבצעם. מאז נוסח משבר הלגיטימיות על ידי הברמס (שם), הספרות המחקרית מצביעה על שלושה אלמנטים עיקריים המרכיבים ומשפיעים על הלגיטימיות השלטונית: משבר ההשתתפות, משבר האמון ומשבר המערכת המפלגתית (132). משברים אלה מתאפיינים במגמה ברורה של ירידה בהשתתפות בבחירות, של ירידה באמון בממשלות ומוסדות שלטון ושל ירידה בחברות במפלגות. כך למשל, במדינות OECD רק 45% מהאזרחים מאמינים לממשלתם (133) ובארה"ב ירד אמון הציבור בממשל מ 73% ב 1958 ל 31% ב 2018, כדוגמה למגמה זו (133) (54).

הביקורת על דמוקרטיה ייצוגית, ההכרה במשבריה והדרישה לדמוקרטיה יותר משתפת ופחות אליטיסטית הובילו לגיבוש דגמים דמוקרטיים אחרים, שבהם הוסט הדגש מהעיקרון הייצוגי והשימור הקפדני של כללי המשחק, אל עבר דגש על ההיבט ההשתתפותי, הרואה את השתתפות האזרחים בעיצוב החיים במדינה רכיב דמוקרטי משמעותי. ראייה זו הניחה תשתית למשפחה של תיאוריות אשר זכו לשם דמוקרטיה השתתפותית (Participatory Democracy). דמוקרטיה דליברטיבית היא חלק אחרון ועדכני ממשפחת תיאוריות אלה (134). הסטת הדגש להיבט ההשתתפותי מעוגנת בתיאוריה הדמוקרטית-דליברטיבית ובכך חידושה. יחד עם זאת תהיה לא תורגמה עדיין לתיאוריה משילוטית כוללת המסוגלת להנחות את תהליכי עיצוב המדיניות הציבורית, כפי שהוזכר קודם לכן. במובן זה, ולמרות המפנה בתיאוריה הדמוקרטית, דמוקרטיה דיונית אינה מסוגלת עדיין להחליף את התיאוריה הייצוגית המצוידת הן בתיאוריה דמוקרטית והן בתיאוריה משילוטית לצורך עיצוב מדיניות וקבלת החלטות.

למרות קביעה זו, הגל הנוכחי של שימוש בפרקטיקות ייצוגיות-דליברטיביות, כגון אספות האזרחים ואחרות, מייצגות את תחילתו של שינוי אל עבר שימוש בהן כצורה חדשה של משילות הנענית למשברי הדמוקרטיה הייצוגית. אם לוקחים בחשבון את הניסיונות העכשוויים למסד אותן כחלק משיטת המשילות הרי שאנו מצויים בתחילתו של עידן חדש בפרקטיקה המשילוטית של דמוקרטיה דליברטיבית (31).

על הפרקטיקה וההיסטוריה של דמוקרטיה דליברטיבית

המפנה הדליברטיבי בתיאוריה של דמוקרטיה, לווה גם בזרם הולך ומתגבר של מיזמים פרקטיים של תהליכים דליברטיביים משתפי אזרחים מן השורה בעיצוב מדיניות, והוא מהווה חלק ממערך של ניסיונות לחידושים דמוקרטיים (135) (136).

השימוש בשיטות דליברטיביות המשתפות אזרחים מן השורה החל בשנות השבעים, בדרך כלל בחסות ממשלתית. כך, בתחילת שנות השבעים, בגרמניה, פותחה והופעלה שיטת Planning Cells וכמה שנים אחר כך שיטת Citizen Jury בארה"ב. החל מסוף שנות השמונים החל ה-DBT (Danish Board of Technology) בפיתוח וניסוי של שיטות מגוונות, אשר אפשרו לאזרחים מן השורה להשתתף, ולהתדיין בסוגיות מדיניות בנושאי מדע וטכנולוגיה והשפעתם על החברה, וכן להגיש המלצות לקובעי מדיניות (137). מבין שיטות אלה ניתן להזכיר את: ועידת האזרחים, (138) Citizen-Based Consensus Conference¹; סדנת תסריטים, (139) Scenario Workshop ופסגה אזרחית, (140) Citizen Summit ועוד.

בתחילת שנות התשעים החל שימוש בשיטת 'הסקר הדליברטיבי' (Deliberative Poll), אשר משלבת בין סקר רגיל לבין הליך דליברציה תוך הגדלת מספר המשתתפים בהליך דליברטיבי למדגם סטטיסטי מייצג (141). המחקר של שיטה זו ואחרות, מראה שעמדות המשתתפים לפני ואחרי תהליך אכן משתנות כתוצאה מדליברציה (142). בסוף שנות התשעים החל ארגון AmericaSpeaks להשתמש בשיטת 21st Century Town Meeting, אשר הגדילה את מספר המשתתפים בדליברציה לכמה אלפים (143). שיטה זו נועדה להתגבר על המגבלה המספרית של דיוני פנים-אל-פנים על חשבון איכות הדיון, ואולם עדיין מאפשרת דליברציה משמעותית. ב-1991 החל שימוש בשיטת 'תקצוב משתף' (Participatory Budgeting), אשר פותחה ופועלת בעיר פורטה-אלגרה, ברזיל. השיטה משתפת עשרות אלפי אנשים בתהליכי ומאז פועלת במאות ערים בעולם (135). החל משנת 2009, אף החל פרויקט World Wide Views המשתף בפעם הראשונה אזרחים מן השורה בעיצוב מדיניות גלובלית ברמה גלובלית. במקרה זה, אלפי אזרחים התכנסו בו-זמנית ב-38 מדינות כדי לדון ולעצב מדיניות גלובלית ראויה בנושא התחממות כדור הארץ (Global Warming), כהכנה לוועידת האקלים שהתכנסה חודשיים מאוחר יותר בקופנהגן, דנמרק (UNFCCC). מסמך ההמלצות של האזרחים הוגש לדיוני המדינות המתדיינות בוועידה, ומארגני המיזם, ערכו בכך הבחנה, חשובה עבור טיעוני מסמך זה, בין מסמך האזרחים מן השורה לבין מסמכי 'ועידת הצללים' של בעלי העניין האזרחיים הבין-לאומיים, הפועלת במקביל לוועידה הבין-לאומית (144), וכן מגישה לה מסמכים. מיזמים אלה, ורבים אחרים, מגלמים ניסיון לתרגם את התיאוריה הדמוקרטית-דליברטיבית לפרקטיקה אשר פועלת בשטח.

1. זו אחת השיטות הידועות והמשפיעות של ה-DBT, הועברה לשימוש בעשרות מדינות החל משנות התשעים ובוצעה בישראל 4 פעמים בשנים 2000-2004 על ידי המרכז לחינוך קהילתי ע"ש חיים צפורי ובחסות רשמית של יו"ר כנסת ישראל (גופר וגולדמן-שיימן, 2008).

המקרה של אסיפת האזרחים מייצג את אחד הניסויים מרחיקי הלכת בפרקטיקה של דמוקרטיה דליברטיבית. המקרים של אסיפת האזרחים של בריטיש קולומביה, קנדה ב-2005 (The British Columbia Citizens' Assembly), ואסיפת האזרחים באירלנד 2018 (The Citizens' Assembly on Abortion) ממחישים זאת כמייצגים של מאות אסיפות אזרחים שנערכו בשני העשורים האחרונים ברחבי העולם. לא זאת בלבד שמדובר בהליך פורמלי-סטטוטורי אשר נעשה על פי החלטת ממשלת בריטיש קולומביה ואירלנד בהתאמה, וכן ועוגן בחקיקה של פרלמנט הפרובינציה והמדינה בהתאמה, אלא שהאסיפות עסקו בנושא חוקתי מן המעלה הראשונה: במקרה של בריטיש קולומביה – שינוי שיטת הבחירות, ובמקרה של אירלנד – נושא שנוי במחלוקת עמוקה אשר פתרונו מצריך את שינוי סעיף 8 של החוקה האירית. לשני הנושאים ישנה נוכחות עמוקה בשיח הציבורי, וכך למשל לנושא של שינוי שיטת הבחירות יש השלכות ישירות על חייהם של פוליטיקאים ונבחרי ציבור. על כן, יוזמתם של נבחרי הציבור להעניק סמכות בעניין זה לאזרחים מן השורה מעוררת עניין מיוחד.

לרצון לשנות את שיטת הבחירות ישנו הקשר פרקטי ותיאורטי רחב, הקשור, בין היתר, לרצון לערוך שינויים מוסדיים המתמודדים עם הירידה בהשתתפות אזרחים בבחירות וכן בלגיטימיות של האליטות הפוליטיות בדמוקרטיות בנות זמנינו (145). במקרה של בריטיש קולומביה, המוטיבציה לכינון אסיפת האזרחים הייתה תוצאות מערכות הבחירות החל מ-1996, תוצאות אשר גילמו את הכשל בשיטת הבחירות האזורית הנהוגה שם ובמדינות אנגלו-סקסיות אחרות. כך קרה שבבחירות 2000, זכתה המפלגה הליברלית ב-77 מושבים מתוך 79 עם 57.6% של קולות המצביעים בלבד. המפלגה הירוקה זכתה ב-12.4% מהקולות ולא קיבלה אף מושב בפרלמנט (146). מצב זה אפשר לממשלה הנבחרת להקים את אסיפת האזרחים, אשר תפקידה היה להציע שיטת בחירות חדשה לבריטיש קולומביה.

משתתפי האספה נבחרו בשיטת 'בחירה כמעט אקראית' (near-random selection), מתוך רשימה של 26,500 שמות רנדומליים בפנקס הבוחרים, ובה לכל מחוז מתוך 79 מחוזות הבחירה הקיימים של בריטיש קולומביה יהיו גבר ואישה מייצגים. בסה"כ מנתה האספה 160 משתתפים מייצגים של האוכלוסייה. המנדט של אסיפת האזרחים היה לבחון ולהעריך את שיטת הבחירות העכשווית של בריטיש קולומביה, ולהציע שיטה חלופית. מכיוון שהוערך כי הצעת האספה תובא בעתיד להכרעה במשאל עם, נתבקשה האספה להמליץ על המלצה אחת שניתן להעבירה כשאלה לציבור.

עבודתה של האספה ארכה כ-18 סופי שבוע וחולקה לשלושה שלבים. השלב הראשון הוקדש לתהליך למידת הסוגיה. בשלב השני נערכו 'שימועים ציבוריים' (public hearings) לקהל הרחב והתקבלו בו קרוב ל-2000 התייחסויות והצעות מן הציבור. השלב השלישי והאחרון היה שלב הדיון - הדליברציה. בשלב זה נבחרה שיטת בחירות חדשה שנועדה לשקף את שיעור האוכלוסין השונה במחוזות השונים. שיטת הבחירות שהוצעה על ידי האספה הועמדה למשאל עם ב-2005 ו-57% מתושבי בריטיש קולומביה הצביעו בעד שינוי שיטת הבחירות, אך זה לא הספיק על מנת לעבור את מחסום ה-60% הקבוע בחוק משאל-העם (147). באירלנד, לעומת זאת, המלצות אסיפת האזרחים הועמדו גם הן למשאל עם, אשר עבר את המחסום הקבוע בחוק. מצב זה אפשר לממשלה לשנות את סעיף 8 בחוקה האירית ולאפשר הפלות במדינה מאז סוף 2018.

למיטב ידיעתנו, אסיפת האזרחים בבריטיש קולומביה היא הפעם הראשונה בהיסטוריה, בה הוסמכו אזרחים

מן השורה להציע שינויים יסודיים במוסדות הפוליטיים של המדינה (147). בעקבותיה, מומשו אספות אזרחים רבות, כגון זו האירית.

מקומה של ישראל אינו נפקד בגל הדליברטיבי ששוטף את העולם. מעבר לוועידות האזרחים שבוצעו בשנים 2000-2004, והוזכרו לעיל, בשנת 2003 נערך בישראל "פרלמנט הבריאות". פרלמנט הבריאות נערך בשותפות של משרד הבריאות והמרכז לחינוך קהילתי ע"ש חיים צפורי ומתכונתו הייתה כמעט זהה לזו של אספת אזרחים. הפרלמנט חולק ל-6 פרלמנטים אזוריים, בהם נבחרו אזרחים במדגם מייצג. תוצרי שש הקבוצות אוחדו לכדי תוצר משותף בשאלה שניתנה כמנדט על ידי משרד הבריאות ועסקה בשתי סוגיות ערכיות מרכזיות של מדיניות בריאות: סדרי עדיפויות של הכנסת תרופות לסל הבריאות נוסף להגדרה מהי תרופה מצילת חיים. קיומה של אספת האזרחים בקריית טבעון בשנת 2022, על ידי היוזמה לאספות אזרחים בישראל, מצינת את חזרתו של הגל הדליברטיבי לישראל.

על הקשר בין דמוקרטיה דליברטיבית לבין קיימות ומשבר האקלים

אספות אזרחים רבות נערכות בנושאי קיימות ומשבר האקלים. למרות היותה של 'קיימות' תוכן אחד, מני רבים, אשר יכול להיות נדון במסגרות של דמוקרטיה דליברטיבית, הספרות מקדישה לו תשומת לב מיוחדת, באופן יחסי. אין זה מקרי כי תהליכים דמוקרטיים-דליברטיביים רבים נערכים בנושאי קיימות, וגם אנו מקדישים מדריך זה לאספות אזרחים הנערכות דווקא בנושאים הללו.

העיסוק בקיימות ובדמוקרטיה הוא במידה רבה עיסוק בתוכן ובתהליך. רבים מן התאורטיקנים של איכות הסביבה ואקלים משתמשים בטיעונים של דמוקרטיה דיונית על מנת להתמודד עם המשבר האקולוגי (116). דאל (126) טוען שהתהליך הדמוקרטי עצמו אינו מבטיח תוצאות רצויות ברמת התוכן, ומשתמש גם הוא בדוגמאות מן התחום האקולוגי. כך למשל, הליך דמוקרטי של ביזור סמכויות לרמה המקומית אינו מבטיח דאגה לאיכות הסביבה, ולפעמים אף גורם לתוצאה הפוכה, לדוגמה: קהילות המנצלות משאבים טבעיים בניגוד לתפיסה ולאיינטרסים הכוללים של המדינה (NIMBY). בנוסף, התפיסה האקולוגית פוגעת, בדרך כלל, באיינטרסים עסקיים וכלכליים הנגזרים מכללי השוק החופשי של המדינה הליברלית. משמעותו של הנאמר לעיל היא, שהמבנה הרגיל של המדינה הדמוקרטית-ליברלית אינו מותאם להתמודדות עם משברים סביבתיים, ומוביל בדרך כלל לקונפליקט וכשל שוק. כך, דרייזק (116) טוען שבמשך השנים ליברליזם 'לקח תחת כנפיו' את הדמוקרטיה, זאת למרות שעל מנת להבטיח תוצאות סביבתיות, היה כדאי לנתק בין ליברליזם לדמוקרטיה, ולקשר בין דמוקרטיה לגישה מתדיינת, כפי שהוא ואחרים מנסים מנסים לעשות (148).

חלק מן התיאורטיקנים הרחיבו את רעיון השיח האזרחי שאמור להתרחש בתהליכים של דמוקרטיה דליברטיבית לשיח שיכול להתרחש עם הטבע. כך, מציע דרייזק (116) לעסוק בהקשבה פעילה לטבע, בדומה להקשבה בין בני אדם, ובכך מציע להעלות את הטבע לדרגה של סובייקט אשר ניתן 'לשוחח' עמו. בק (149) מיישם תפיסה זו לאתגרים של 'חברת הסיכון', המתמודדת בעיקר עם סיכונים סביבתיים, וטוען כי הסיכונים הללו אינם יכולים להיות מטופלים על ידי הפוליטיקה הליברלית השלטת אשר יצרה אותם, שכן הם עצמם מהווים סיכון לבסיס הכלכלי-פוליטי של המדינה והלגיטימציה שלה. הוא קושר את חברת הסיכון לדמוקרטיה בעזרת הטיעון שניתן להתמודד עם בעיית הלגיטימיות הזו על ידי השתתפות אזרחית רחבה בבחירה, הקצאה, חלוקה והתמודדות עם סיכונים. לאור זה, בק מסביר מדוע התנועה הסביבתית, מאז שנות ה-70, מובילה בתחום החידושים הדמוקרטיים ברוח זו, על ידי קיום: שימועים ציבוריים, חקיקת חוקי חופש מידע, ועידות אזרחים לסוגיהן, דיאלוגים בנושאי מדיניות, הערכות השפעה (Impact assessments), גישור, ניהול קונפליקטים ועוד.

אספות האזרחים הרבות שנערכו בשנים האחרונות בנושא משבר האקלים הן נדבך משמעותי בקשר שבין הפרקטיקה הדמוקרטית-דליברטיבית לבין תחום הקיימות, הן בהקשרים שצוינו לעיל והן ביכולתן להתמודד עם אופיו המורכב והדינמי של משבר האקלים (150).

תוכנית ראשונית להקמת אספת אזרחים לאומית בישראל בנושא משבר האקלים

להלן שרטוט של מסגרת אפשרית להקמה ולהפעלה של אספת אקלים לאומית בישראל. היא נשענת במידה רבה הן על למידה ופיתוח היכולות שנבנו בפיילוט האספה ראשונה בישראל שהופעל על ידי היוזמה לאספות אזרחים בישראל בשותפות עם מועצת קריית טבעון, והן על בסיס הלמידה של אספות האקלים המבוצעות בעולם. זהו מעין מתווה ראשוני להקמת אספת אקלים בישראל: מנגנון הפעלה, ל"ז, וצעדים קונקרטיים הדרושים להקמת אספת אקלים בישראל.

1. מטרת הקמת אספת אקלים לאומית בישראל

שתי מטרות-על ניצבות בהצעה להקים אספת אזרחים בישראל, והן משלימות ומחזקות האחת את השנייה:

1. **חדשנות דמוקרטית:** השתתפות אזרחית בעיצוב מדיניות, תוך הגברת אמון הציבור במוסדות השלטון
2. **קבלת החלטות משמעותיות** בנושא משבר האקלים ויצירת מודעות ותמיכה ציבורית רחבה לצורך צעדים מיידיים ואמיצים בתחום מיטיגציה ואדפטציה

2. תהליך ארגון אספת אקלים בישראל - עקרונות פעולה

מספר עקרונות פעולה בסיסיים, המשותפים לכל האספות בעולם נמצאו כערוכה להצלחת האספה:

1. הגדרת מנדט ברור המוענק לאספה באמצעות החלטת ממשלה, לרבות ניסוח הסוגיה ו/או שאלת העל, והבטחה למחויבות להגיב להמלצות ולקביעת מעמד ההמלצות שיוגבשו.
2. וידוא שהנושא הנבחר וניסוחו אינם נתפסים סקטוריאליים או שייכים למחנה פוליטי אחד.
3. בחירה מרובדת אקראית של קבוצת המשתתפים והמשתתפות (sortition) המשקפת את הציבור כולו.
4. שמירה על ייצוגיות ועל שוויון ההזדמנויות להשתתפות באספה לשם מתן לגיטימציה להמלצותיה.
5. הצבת מערך פיצוי/החזר הוצאות למשתתפי/ות האספה.
6. הקפדה על כללי התדיינות (דליברציה) ושיח מכבד.

3. אבני דרך מרכזיות להפעלת אספת אקלים בישראל (והערכת זמן נדרש)

הקמת גוף מתכלל לביצוע האספה

כפי שמקובל בעולם, בעת הקמה וביצוע של אספת אזרחים לאומית מוצע כי יוקם גוף מתכלל (מינהלת), אשר יפעל בשותפות ובהנחיה של המשרד להגנת הסביבה וכל משרד שותף נוסף. הקמת המינהלת נועדה להבטיח את פעולתה העצמאית של האספה מצד אחד, ומצד שני לעגן שיתוף פעולה מיטבי עם המשרדים.

להלן אבני הדרך המרכזיות להקמה ולהפעלה של האספה:

1. טרום אספה (משוער: 4 חודשים, אך ניתן לקצר)

- שלב זה, מקדמי לאספה, ומכין את הקרקע עד קבלת "אור ירוק" להפעלה. מוצע ששלב זה יכלול:
1. קבלת החלטה ראשונית "לצאת לדרך", הגדרת שותפי הליבה במהלך, הסמכת גוף מתכלל וגופי קונסורציום השותפים להפעלת האספה ולאישור מסגרת תקציב
 2. דיוק הנושא ושאלת-העל שהאספה תוסמך לדון בה
 3. החלטת ממשלה להקמת אספת האזרחים

2. הכנת התשתית לאספה (4 חודשים)

שלב זה מניח את התשתית הלוגיסטית תפעולית ואבני המסד של האספה.

א. בניית מערך הידע המקצועי לאספה

הידע המקצועי וחומרי הלימוד שיועברו למשתתפי האספה יהיו בעלי השפעה רבה על החלטותיה. לאור זאת, יש לגייס ועדת מומחים שתשמור על הוגנות התהליך ותוודא שהמידע שיוצג בפני המשתתפים יהיה רחב דיו ויכיל את מגוון הדעות המקובלות בתחום.

- איתור ופנייה לבעלי עניין, עמותות ומומחים מוכרים בתחום
- בחירת נציגים שיהוו ועדת מומחים מייעצת ומאוזנת בתחום הידע הרלוונטי לאספה
- בחירת המומחים והעדים שיופיעו בפני האספה
- כתיבת מסמך רקע אודות הסוגייה עבור המשתתפים

ב. גיוס משתתפים

המטרה המרכזית בתהליך גיוס המשתתפים היא בניית אספה בעלת קולות רבים ומגוונים, המייצגים את הרבדים השונים בחברה הישראלית. הדרך המומלצת לבצע את הגיוס היא דו שלבית: שליחת הזמנה למספר רב של אזרחים, ובחירה של המשתתפים מבין המשיבים, תוך שמירה על ייצוגיות של ממדים דמוגרפיים: מגדר, גיל, מעמד סוציו-אקונומי ומימד גיאוגרפי(פריפריה/מרכז), וכן למגוון העמדות הקיימות בציבור בנושא סוגיית האקלים. איתור מאגר מידע רחב של כתובות אזרחים, והגרלת משתתפים פוטנציאליים. מוצע להשתמש במאגר פנקס הבוחרים.

משלב זה, עוסקים ב:

- כתיבה, עיצוב ושליחת הזמנה למספר גדול של משתתפים פוטנציאליים (כ-10,000)
- בניית תהליך הרשמה טלפונית ובאתר אינטרנט עבור מוזמנים מעוניינים
- הגרלת המשתתפים (שלב שני) תוך שמירה על ייצוגיות דמוגרפית
- יצירת קשר עם המשתתפים שנבחרו כדי לאשרר את הגעתם תוך טיפול בקשיים ובצרכים מיוחדים
- הפעלת מנגנון פיצוי/הוצאות למשתתפים, כולל מקרים מיוחדים

ג. ארגון לוגיסטי של מפגשי האספה והתנהלותה

- גיוס והכשרת צוות הנחיה
- תכנון מתווה הנחיה, בשיתוף ועדת המומחים ויועצים מחו"ל
- איתור מרחב פיזי לקיום האספה
- בניית פלטפורמה אינטרנטית לתקשורת באספה
- תכנון וארגון המפגשים, קייטרינג וכיבוד
- הקמת מערך תיעוד תוצרי האספה
- בניית מערך הערכה ומחקר מלווה עצמאיים
- בניית מערך יחסי ציבור ואסטרטגיית תקשורת של האספה

3. הפעלת האספה: למידה - דיון - גיבוש המלצות (משוער: 5 חודשים)

1. במפגשים הראשונים תתקיים למידה של הנושא כולל השמעת עדויות של בעלי עניין שונים בתחום, התדיינות ובניית הסכמה בין המשתתפים על העקרונות שיכתיבו את המלצותיהם.
2. על בסיס הלמידה הראשונית, האספה תערוך מספר מפגשים פתוחים לציבור הרחב לצורך שמיעת דעות נוספות מן הציבור וכן הגשת ניירות עמדה לאספה.
3. לאחר שתתקבל הסכמה על העקרונות, המשתתפים יחלו בהצעת רעיונות להמלצות, ניסוח וחיידוד החלופות בקבוצות קטנות, קיום דיוני עומק עד להגעה להסכמה. לסיום תיערך הצבעה על כל אחד מהרעיונות.
4. צוות המומחים ילווה את התהליך, ויגיב על טיוטות של הצעות שעלו באספה.

5. מטרת המפגשים היא יצירת דו"ח המלצות מוסכם לפעולות ולצעדי מדיניות שיימסרו על ידי האספה לשר/ה להגנת הסביבה ולשותפי הליבה בטקס חגיגי.
6. תהליך האספה יובא לידיעת הציבור הרחב לאורך הדרך וכמובן גם בטקס הסיום.

4. תגובת הממשלה לדוח האזרחים וסיכום (לאחר חודשיים)

יופעל מנגנון מוסכם לטיפול בהמלצות ודיון בממשלה, כולל תגובה מפורטת מצד הממשלה ו\או ועדות ופורומים שנקבעו מראש כרלוונטיות ליישום ההמלצות. מעקב שוטף אחר יישום ההמלצות. אין הכוונה שהמלצות האספה תיושמה ללא דיון נוסף, אלא שהן תהווה נדבך אזרחי דמוקרטי לתהליך קבלת ההחלטות ולעיצוב מדיניות האקלים.

תגובת הממשלה לדוח האזרחים תכלול: המלצות המקובלות על הממשלה, ואשר היא עומדת ליישם; המלצות שאינן מקובלות על הממשלה בצירוף הסיבות לדחייתן; המלצות אשר יש לבחון את יישומן בטווח הבינוני והארוך. לכן, קיומו של דיון ציבורי כתוצאה מהקמת האספה והמלצותיה חשוב לא פחות מהאספה עצמה, חשוב שיעשה מאמץ לתרום לדיון לכל אורך עבודת האספה ובמיוחד בעת הגשת המלצותיה ותגובת הממשלה אליהן.

דו"ח סיכום והערכת תהליך האספה יימסר על ידי מבצעי האספה למשרד הרלוונטי.

עלוית משוערות של אספת אקלים

תקציב האספה ייקבע על פי מספר פרמטרים: רוחב היריעה של הנושא הנבחר, מספר המשתתפים באספה, אורך האספה (מספר ימים). התקציב יכלול תשלום למומחים, צוות הנחיה והפקה, פיצוי למשתתפים ורכיבי תשתית אחרים.

בסקירת אספות אזרחיות בחו"ל: עלויות אספות נעו בין 1.5 מיליון ש"ח לבין 14 מיליון ש"ח. כתובי מסמך זה מעריכים כי תקציב אספה אזרחית לאומית בישראל לא יעבור רף של 3 מיליון ש"ח.

מרכיבי הפעלת אספת האזרחים לתמחור

סך תקופת הפרויקט מוערך ב-12 חודשי עבודה הכוללים הכנה, ביצוע, פעולות לאחר סיום האספה

פעילות	קטגוריה
מנהל פרויקט	כוח אדם- מטה
מנהל תפעול	
מנהל קשרי ציבור	
מרכז תחום הנחיה ותהליכים	
מרכז תחום תוכן ומומחים	
הוצאות הנהלה וכלליות	
עיצוב ומיתוג	גיוס והגרלה
שליחת חומרים, דואר, דפוס	
ביצוע המדגם	
לבנות מנגנון מוסכם ושקוף להחזרים	החזר הוצאות/ פיצוי משתתפים
הכנת מתווה הנחיה	הנחיה
הנחיה ראשית	
מנחי קבוצות	
נסיעות	
תגמול מומחים	מומחים וידע
כתיבת מסמך רקע וחומרים נוספים	
נסיעות	
יועץ יחסי ציבור	שיווק, גרפיקה, מדיה
גרפיקה	
אתר אינטרנט/פייסבוק	
שיווק ברשתות חברתיות	
	הערכה

1. Knowledge Network on Climate Assemblies.(2022). National Climate Assemblies. <https://knoca.eu/>
2. Rovers, E., & Dejaeghere, Y. (2022). Key drivers of impact: How to unleash the potential of climate assemblies. Knowledge Network on Climate Assemblies
3. Bouyé, M. & Dagnet, Y.(2018, December, 7).The Yellow Vests Movement Isn't Anti-Climate Action; It's Pro-Social Justice. World Resources-Institute.. <https://www.wri.org/insights/yellow-vests-movement-isnt-anti-climate-action-its-pro-social-justice>
4. Giraudet, L. G., Apouey, B., Arab, H., Baeckelandt, S., Bégout, P., Berghmans, N., ... & Tournus, S. (2022). "Co-construction" in deliberative democracy: lessons from the French Citizens' Convention for Climate. *Humanities and Social Sciences Communications*, 9(1), pp. 1–16.
5. Fabre, A., Apouey, B., Douenne, T., Fourniau, J. M., Giraudet, L. G., Laslier, J. F., & Tournus, S. (2021, June, 18). Who are the Citizens of the French Convention for Climate? HAL SHS. <https://shs.hal.science/halshs-03265053/>
6. Convention Citoyenne pour la Climat.(2020). Citizens' Convention on Climate Report. <https://www.conventioncitoyennepourleclimat.fr/en/presse/>
7. IDDRI. The Citizens' Climate Convention: 149 measures for a new vision of the transition. : 2020.
8. Cherry, C., Capstick, S., Demski, C., Mellier, C., Stone, L., & Verfuert, C. (2021). Citizens' climate assemblies: Understanding public deliberation for climate policy. Cardiff University
9. Phalnikar, S. (16 2, 2021). France's citizen climate assembly: A failed experiment? . DW. . <https://www.dw.com/en/frances-citizen-climate-assembly-a-failed-experiment/a-56528234>
10. French Republic.(2022). Follow-up to the Citizens' Climate Convention. French Government.. https://www.ecologie.gouv.fr/suivi-convention-citoyenne-climat/?id_mot=9#montrer-58
11. Convention Citoyenne pour le Climat, qu'en pensent les Français? (2020). ELABE. <https://fr.yougov.com/topics/politics/articles-reports/2020/07/02/convention-citoyenne-pour-le-climat-opinion>

12. Mellier, C. & Wilson, R. (2020, November,5).Getting Climate Citizens' Assemblies Right. Carnegie Europe. <https://carnegieeurope.eu/2020/11/05/getting-climate-citizens-assemblies-right-pub-83133>
13. An acclaimed project for the transformation of society. (2020, June,26). RACF <https://reseauactionclimat.org/sondage-des-gaulois-pas-si-refractaires-a-laction-climatique/>.
14. Rebellion, E. (2019). This is not a drill: An extinction rebellion handbook. Penguin UK.
15. Climate Change Committee. (2020) The sixth carbon budget: the UK's path to net zero. Hydrogen Knowledge Centre.
16. The path to net zero Climate Assembly UK Full report. Climate Assembly UK. 2021 CAUK. <https://www.climateassembly.uk/report/read/final-report.pdf>
17. Elstub, S., Farrell, D. M., Carrick, J., & Mockler, P. (2021). Evaluation of climate assembly UK.
18. Department for Business, Energy & Industrial Strategy, (2020, December,14). Energy white paper: Powering our net zero future. BEIS. <https://www.gov.uk/government/publications/energy-white-paper-powering-our-net-zero-future>
19. Department for Business, Energy & Industrial Strategy. (2020, November,18).The ten point plan for a green industrial revolution. Gov.Uk. <https://www.gov.uk/government/publications/the-ten-point-plan-for-a-green-industrial-revolution>
20. Jenny, M., & Hofer, S. (2021). Austria: Political Developments and Data in 2020. European Journal of Political Research Political Data Yearbook, 60(1), pp. 22–30.
21. Der Klimarat. (2021). faq. klimarat. <https://klimarat.org/faq/>
22. GmbH (2020). ARGE Klimarat. Klimarat der Bürgerinnen und Bürger Gemeinsam fürs Klima. https://www.bmk.gv.at/themen/klima_umwelt/klimaschutz/nat_klimapolitik/klimarat.html
23. Association of the Austrian Citizens' Climate Council.(2022). Association of the Austrian Citizens'
24. Danish Ministry of Climate, Energy and Utilities. (2020).. Climate Act. .
25. The Citizens' Assembly on Climate Issues. (2021). The Citizens' Assembly's. <https://teknodk.dk/project/danish-citizen-assembly-on-climate/?lang=en>

26. Danish Ministry of Climate, Energy and Utilities. (2021). Tilbage melding på behandling af anbefalinger.
27. King, M., & Wilson, R. (2022). Local government and democratic innovations: reflections on the case of citizen assemblies on climate change. *Public Money & Management*, 1–4.
28. The city of Gdansk.(2017, June,28). Implementation of the recommendations of the first citizens' assembly. Portal of the City of Gdansk. <https://www.gdansk.pl/panel-obywatelski/wdrazenie-rekomendacji-pierwszego-panelu-obywatelskiego,a,81961>
29. Davies, C. (2019, January, 30)Poland's democratic spring: the fightback starts here. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2019/jan/30/poland-democratic-spring-fightback-citizens>
30. Gerwin, M.(2018) Citizens' Assemblies: Guide to democracy that works. Krakow : Otwarty Plan . https://citizensassemblies.org/wp-content/uploads/2018/10/Citizens-Assemblies_EN_web.pdf
31. OECD. (2021). Open Government at the local level in Poland. *Oecd-ilibrary*. 2021. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/74c83222-en/index.html?itemId=/content/component/74c83222-en#biblio-d1e27572>
32. Carson, L. & Gerwin, M. (2018). Embedding Deliberative Democracy in Poland. Vol. 21, p. 2020.
33. Citizens'AssemblyTracker. involve. <https://involve.org.uk/citizens-assembly-tracker>
34. Oxford Citizens' Assembly on Climate Change: A summary report prepared for Oxford City Council.(2019, November, n.d). Oxford : Ipsos MORI.
35. Oxford City Council. Initial response to Report on Citizens' Assembly on Climate Change. (2019). Oxford : Oxford City Council.
36. Oxford City Council. Roadmap outlines Oxford's journey to net zero carbon emissions by 2040. (2021, July,22). <https://www.oxford.gov.uk/news/article/1918/roadmap-outlines-oxford-s-journey-to-net-zero-carbon-emissions-by-2040>
37. Oxford City Council. (2020, November, 24). Oxford City Council holds Youth Climate Summit on how city can tackle the climate emergency. <https://www.oxford.gov.uk/news/article/1629/oxford-city-council-holds-youth-climate-summit-on-how-city-can-tackle-the-climate-emergency>

38. State Comptroller of Israel. (2021). Special report: National Climate Action by the Government of Israel. <https://www.mevaker.gov.il/sites/DigitalLibrary/Documents/2021/Climate/2021-Climate-Abstracts-EN.pdf?AspxAutoDetectCookieSupport=1>
39. Pörtner, H. O., Roberts, D. C., Adams, H., Adler, C., Aldunce, P., Ali, E., & Ibrahim, Z. Z. (2022). Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability (p. 3056). Geneva, Switzerland: IPCC.
40. Shindell, D. T., Faluvegi, G., Unger, N., Aguilar, E., Schmidt, G. A., Koch, D. M., ... & Miller, R. L. (2006). Simulations of preindustrial, present-day, and 2100 conditions in the NASA GISS composition and climate model G-PUCCINI. *Atmospheric Chemistry and Physics*, 6(12), pp. 4427-4459.
41. Bitan, M & Zviely, D. (2019). Lost value assessment of bathing beaches due to sea level rise: a case study of the Mediterranean coast of Israel. *Journal of Coastal Conservation*, (23), pp. 773-783.
42. Gills, B., & Morgan, J. (2020). Global climate emergency: After COP24, climate science, urgency, and the threat to humanity. *Globalizations*, 17(6), pp. 885-902.
43. Anderson, K., Broderick, J. F., & Stoddard, I. (2020). A factor of two: how the mitigation plans of 'climate progressive' nations fall far short of Paris-compliant pathways. *Climate Policy*, 20(10), pp. 1290-1304.
44. אבירם-ניצן, ד', ו פופליקר, א'. (2022, אוקטובר, 11). על הממשלה הנבנסת לקדם בדחיפות חוק . 44 אקלים. <https://www.idi.org.il/articles/46391> .
45. Drews, S., & Van den Bergh, J. C. (2016). What explains public support for climate policies? A review of empirical and experimental studies. *Climate policy*, 16(7), pp. 855-876.
46. Bächtiger, A., Dryzek, J. S., Mansbridge, J., & Warren, M. E. (Eds.). (2018). *The Oxford handbook of deliberative democracy*. Oxford University Press.
47. Manly, P., Bartley, J., & Swarbrick, C. (2020). Green parties and environmental activism. *Journal of Human Rights and the Environment*, 11(3), pp. 181-188.
48. Bryant, P. & Stone, L. (2020). Climate Assemblies and Juries: A people powered response to the climate emergency. Shared Future and Place-based Climate Action Network (PCAN).

49. Ringsmose, J., & Børjesen, B. K. (2011). Shaping public attitudes towards the deployment of military power: NATO, Afghanistan and the use of strategic narratives. *European security*, 20(4), pp. 505–528.
50. MacKenzie, M. K., & Warren, M. E. (2012). Two trust-based uses of minipublics in democratic systems. *Deliberative systems: Deliberative democracy at the large scale*, pp. 95–124.
51. Devaney, L., Torney, D., Brereton, P., & Coleman, M. (2020). Deepening public engagement on climate change: Lessons from the citizens' assembly. Environmental Protection Agency.
52. Coady, M. D., Parry, I. W., Sears, L., & Shang, B. (2015). How large are global energy subsidies? International Monetary Fund.
53. פלסנר, י' הרמן, ת' (2021, 11 בינואר). מדד הדמוקרטיה הישראלית לשנת 2020. המכון הישראלי לדמוקרטיה. <https://www.idi.org.il/articles/33446> .
54. Pew Research Center. (2022, June,6). Public Trust in Government: 1958–2022. <https://www.pewresearch.org/politics/2022/06/06/public-trust-in-government-1958-2022/>
55. Demski, C.(2021). Net zero public engagement and participation. BEIS.
56. ביוני). "הממשלה לא עושה מספיק, האזרחים כן": מה חושבים רוב הישראלים (12, 2022) online מעריב על הבעיה הגדולה בעולם <https://www.maariv.co.il/news/environment/Article-924362>
57. BEIS. (2021).public attitudes tracker. London : Department for Business, Energy and Industrial Strategy.
58. Howarth, C., Bryant, P., Corner, A., Fankhauser, S., Gouldson, A., Whitmarsh, L., & Willis, R. (2020). Building a social mandate for climate action: Lessons from COVID-19. *Environmental and Resource Economics*, 76, pp. 1107–1115.
59. Wolsink, M. (2007). Wind power implementation: the nature of public attitudes: equity and fairness instead of 'backyard motives'. *Renewable and sustainable energy reviews*, 11(6), pp. 1188–1207.
60. Pidgeon, N. & Demski, C. . (2019). Paying for energy transitions: public perspectives and acceptability. UK Energy Research Centre (UKERC).
61. Jung, S. M. (2022). Participatory budgeting and government efficiency: Evidence from municipal governments in South Korea. *International Review of Administrative Sciences*, 88(4), pp. 1105–1123.

62. Peña-López, I. (2020). *Innovative citizen participation and new democratic institutions: Catching the deliberative wave*. OECD Publishing.
63. IPPR. (2021, July 14). *Fairness and Opportunity: A People-Powered Plan for The Green Transition*. IPPR Environmental Justice Commission. <https://www.ippr.org/research/publications/fairness-and-opportunity>
64. Caney, S. (2022). *Global Climate Governance, Short-Termism, and the Vulnerability of Future Generations*. *Ethics & International Affairs*, 36(2), pp. 137–155.
65. McGonigal, J. (2017, April, 13). *Our Puny Human Brains Are Terrible at Thinking About the Future*. SLATE. <https://slate.com/technology/2017/04/why-people-are-so-bad-at-thinking-about-the-future.html>.
66. Candy, S. (2010). *The futures of everyday life: Politics and the design of experiential scenarios*. doctoral dissertation, University of F Hawai'i.
67. Slawinski, N., Pinkse, J., Busch, T., & Banerjee, S. B. (2017). *The role of short-termism and uncertainty avoidance in organizational inaction on climate change: A multi-level framework*. *Business & Society*, 56(2), pp. 253–282.
68. Smith, G. (2020). *Enhancing the legitimacy of offices for future generations: the case for public participation*. *Political Studies*, 68(4), pp. 996–1013.
69. Oravec, J. A. (2000). *The Clock of the Long Now: Time and Responsibility*. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 51(10), p. 966.
70. Slaughter, R. A. (2003). *Futures beyond dystopia: Creating social foresight*. Routledge.
71. Sloman, S. & Fernbach, P. (2017). *The Knowledge Illusion: The myth of individual thought and the power of collective wisdom*. Pan Macmillan.
72. Willis, R. (2020). *The role of national politicians in global climate governance*. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 3(3), pp. 885–903.
73. Krznaric, R. (2020). *The good ancestor: How to think long term in a short-term world*. Random House.
74. Workman, M., Dooley, K., Lomax, G., Maltby, J., & Darch, G. (2020). *Decision making in contexts of deep uncertainty—An alternative approach for long-term climate policy*. *Environmental Science & Policy*, 103, pp. 77–84.

75. Willis, R. (2020). Too hot to handle?: The democratic challenge of climate change. Policy Press.
76. Chilvers, J., & Kearnes, M. (2015). Remaking participation: Science, environment and emergent publics. Routledge.
77. Chwalisz, C. (2020). Good practice principles for deliberative processes for public decision making. OECD. Good practice principles for deliberative processes for public decision making.
78. Smith, Graham (2021): Can Democracy Safeguard the Future? Cambridge: Polity Press.
79. Ramos, J., Sweeney, J. A., Peach, K., & Smith, L. (2019). Our futures: by the people, for the people. NESTA.
80. Marquardt, J., & Lederer, M. (2022). Politicizing climate change in times of populism: an introduction. *Environmental Politics*, 31(5), pp. 735-754.
81. אבירם-ניצן, ד', ו שואף-קולביץ, ה'. (2021). סקרי עמדות הציבור בנושא משבר האקלים המשרד להגנת הסביבה.
82. Whitmarsh, L., Lorenzoni, I., & O'Neill, S. (Eds.). (2012). Engaging the public with climate change. Taylor & Francis.
83. Fishkin, J., Siu, A., Diamond, L., & Bradburn, N. (2021). Is deliberation an antidote to extreme partisan polarization? Reflections on "America in one room". *American Political Science Review*, 115(4), pp. 1464-1481.
84. Setälä, M., Christensen, H. S., Leino, M., Strandberg, K., Bäck, M., & Jäske, M. (2020). Deliberative mini-publics facilitating voter knowledge and judgement: Experience from a Finnish local referendum. *Representation*, pp. 1-19.
85. O'Grady, C. (2020). Power to the people: Nations are turning to citizen assemblies to weigh up climate policies. American Association for the Advancement of Science.
86. Delmas, M. A., & Burbano, V. C. (2011). The drivers of greenwashing. *California management review*, 54(1), pp. 64-87.
87. Newell, P., Daley, F., & Twena, M. (2022). Changing our ways: Behaviour change and the climate crisis. Cambridge University Press.

88. Gupta, A., & Mason, M. (2016). Disclosing or obscuring? The politics of transparency in global climate governance. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 18, pp. 82–90.
89. Gupta, A., & van Asselt, H. (2019). Transparency in multilateral climate politics: Furthering (or distracting from) accountability?. *Regulation & Governance*, 13(1), pp. 18–34.
90. Bows, A., Mander, S., Starkey, R., Bleda, M., & Anderson, K. (2006). Living within a carbon budget. Report commissioned by Friends of the Earth and the Co-operative Bank. Tyndall Centre, Manchester.
91. Rafaty, R. (2018). Perceptions of corruption, political distrust, and the weakening of climate policy. *Global Environmental Politics*, 18(3), pp. 106–129.
92. Raikes, L. (2020). The devolution parliament: Devolving power to England’s regions, towns and cities. Institute for Public Policy Research North (IPPR).
93. Whitmarsh, L., Poortinga, W., & Capstick, S. (2021). Behaviour change to address climate change. *Current Opinion in Psychology*, 42, pp. 76–81.
94. Keutgen, J.(2021, November,13). Early lessons from France and the UK on the roles of climate citizens’ assemblies and legislators to enhance climate action. WFD. <https://www.wfd.org/commentary/early-lessons-france-and-uk-roles-climate-citizens-assemblies-and-legislators-enhance>
95. Chwalisz, C. (2019). A New Wave of Deliberative Democracy. *Carnegie Europe*, 26, pp. 1–6.
96. Suiter, J., Muradova, L., Gastil, J., & Farrell, D. M. (2020). Scaling up Deliberation: Testing the Potential of Mini-Publics to Enhance the Deliberative Capacity of Citizens. *Swiss Political Science Review*, 26(3), pp. 253–272.
97. Van Dijk, L., & Lefevere, J. (2023). Can the use of minipublics backfire? Examining how policy adoption shapes the effect of minipublics on political support among the general public. *European Journal of Political Research*, 62(1), pp. 135–155.
98. Garry, J., Pow, J., Coakley, J., Farrell, D., O’Leary, B., & Tilley, J. (2022). The perception of the legitimacy of Citizens’ Assemblies in deeply divided places? Evidence of public and elite opinion from consociational Northern Ireland. *Government and Opposition*, 57(3), 532–551.
99. Committee on Climate Action.(2020) oireachtas. <https://www.oireachtas.ie/en/committees/32/climate-action/>

100. Department of the Taoiseach. (2020, October, 7). Government publishes new climate law which commits Ireland to net-zero carbon emissions by 2050. <https://www.gov.ie/en/press-release/aecb3-government-publishes-new-climate-law-which-commits-ireland-to-net-zero-carbon-emissions-by-2050/>
101. Buge, E., & Vandamme, P. É. (2022). Conflicts of Legitimacies in Representative Institutions: The Case of the French Citizen Convention for Climate. *Representation*, pp. 1–18.
102. Citizens' Assembly: Children have a say on climate. (2021, June, 24). Burgerrat. <https://www.buergerrat.de/en/news/citizens-assembly-children-have-a-say-on-climate/>
103. First climate assembly in Estonia. (2021, November, 11). Burgerrat.. <https://www.buergerrat.de/en/news/first-climate-assembly-in-estonia/>
104. Candy, S., & Dunagan, J. (2017). Designing an experiential scenario: The people who vanished. *Futures*, 86, pp. 136–153.
105. BBC. (2021, November, 30). The People v Climate Change. <https://www.bbc.co.uk/programmes/p097sbzc>
106. Chwalisz, C. (2021). Eight Ways to Institutionalise Deliberative Democracy: Overview. OECD.
107. Sortition Foundation. (2021, Dcember, 13). Paris creates a permanent Citizens' Council. Sortition Foundation. https://www.sortitionfoundation.org/paris_creates_permanent_citizens_council
108. Macedo, S. (Ed.). (1999). *Deliberative politics: Essays on democracy and disagreement*. Oxford University Press.
109. Freeman, S. (2000). Deliberative democracy: A sympathetic comment. *Philosophy & public affairs*, 29(4), pp. 371–418.
110. Thompson, D. (2008). Who should govern who governs? The role of citizens in reforming the electoral system. *Designing deliberative democracy: The British Columbia citizens' assembly*, 20–49.
111. Chambers, S. (2003). Deliberative democratic theory. *Annual review of political science*, 6(1), pp. 307–326.
112. Miller, D. (1992). Deliberative democracy and social choice. *Political studies*, 40(1), pp. 54–67.

113. Elster, J., & Przeworski, A. (Eds.). (1998). *Deliberative democracy* (Vol. 1). Cambridge University Press.
114. Cohen, J. (2005). *Deliberation and democratic legitimacy*. In *Debates in contemporary political philosophy* (pp. 352–370). Routledge.
115. Fishkin, J. S. (1991). *Democracy and deliberation: New directions for democratic reform*. Yale University Press.
116. Dryzek, J. S. (2002). *Deliberative democracy and beyond: Liberals, critics, contestations*. Oxford University Press on Demand.
117. Bohman, J., & Rehg, W. (Eds.). (1997). *Deliberative democracy: Essays on reason and politics*. MIT press.
118. Dryzek, J. S. (1990). *Discursive democracy: Politics, policy, and political science*. Cambridge University Press.
119. Bohman, James. (1998). Survey article: The coming of age of deliberative democracy. *Journal of political philosophy*, 6(4), pp. 400–425.
120. . Habermas, J. (1996). The European nation state. Its achievements and its limitations. On the past and future of sovereignty and citizenship. *Ratio juris*, 9(2), pp.125–137.
121. Young, I.M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press.
122. Fraser, N. (1989). *Unruly practices: Power, discourse, and gender in contemporary social theory*. University of Minnesota Press.
123. Benhabib, S. & Cornell, Da. (1987). *Feminism as critique: On the politics of gender*.
124. Dryzek, J. S. (2012) *Foundations and frontiers of deliberative governance*. Oxford University Press.
125. Schumpeter, J. A. (1976). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. London and New York: George Allen & Unwin.
126. Dahl, R. A. *Democracy and its Critics*. Yale university press.
127. ישי, י' (2003). דמוקרטיה ייצוגית, דמוקרטיה משתתפת. בתוך: א', צ'צ'רמן ו-א' סדן. השתתפות: הדרך שלך להשפיע. הוצאת הקיבוץ המאוחד.

128. נויברגר, ב'. (1985). דמוקרטיה ודיקטטורות במאה ה-20 יחידות 1-2. האוניברסיטה הפתוחה. 128.
129. Almond, G. A & Verba, S. (1963) *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. s.l. : Princeton university press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt183pnr2>
130. Putnam, R. D. (2015). *Bowling alone: America's declining social capital*. In *The city reader*, pp. 188–196. Routledge.
131. Habermas, J. (1975). *Legitimation crisis*. (519) Beacon Press.
132. Norris, P. (2011). *Democratic deficit: Critical citizens revisited*. Cambridge University Press.
133. Ray, j. (2018, December, 26). *Gallup's Top World Findings for 2018*. GALLUP. . <https://news.gallup.com/poll/245561/gallup-top-world-findings-2018.aspx>
134. Zittel, T. (2006). *Participatory democracy and political participation*. In *Participatory democracy and political participation*, pp. 25–44. Routledge.
135. Smith, G. (2009). *Democratic innovations: Designing institutions for citizen participation*. Cambridge University Press.
136. Goodin, R. E., & Dryzek, J. S. (2006). *Deliberative Impacts: The Macro-Political Uptake of Mini-Publics*. *Politics & Society*, 34(2), pp. 219–244. <https://doi.org/10.1177/0032329206288152>
137. Joss, S., & Bellucci, S. (Eds) (2002). *Participatory technology assessment. European Perspectives*. London: Center for the Study of Democracy.
138. Joss, S., & Durant, J. (Eds.). (1995). *Public participation in science: The role of consensus conferences in Europe*. NMSI Trading Ltd.
139. Andersen, I. E., & Jæger, B. (1999). *Scenario workshops and consensus conferences: towards more democratic decision-making*. *Science and public policy*, 26(5), pp. 331–340.
140. Gastil, J., & Levine, P. (2005). *The deliberative democracy handbook: Strategies for effective civic engagement in the twenty-first century*. Jossey-Bass.
141. Fishkin, J. (2009). *When the people speak: Deliberative democracy and public consultation*. Oup Oxford. <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199604432.001.0001>

142. Abelson, J., Forest, P. G., Eyles, J., Smith, P., Martin, E., & Gauvin, F. P. (2003). Deliberations about deliberative methods: issues in the design and evaluation of public participation processes. *Social science & medicine*, 57(2), pp.239–251..
143. Lukensmeyer, C. J., & Brigham, S. (2002). Taking democracy to scale: Creating a town hall meeting for the twenty-first century. *National Civic Review*, 91(4), pp.351–366.
144. Worthington, R., Rask, M., & Minna, L. (Eds.). (2012). *Citizen Participation in Global Environmental Governance* (1st ed.). pp. 21–47. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315870458>
145. Norris, P. (Ed.). (1999). *Critical citizens: Global support for democratic government*. OUP Oxford.
146. Blais, A., Gidengil, E. and Nevitte, N. (2004), Where does turnout decline come from?. *European Journal of Political Research*, (43), pp. 221–236. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2004.00152.x>
147. Warren, M. E., & Pearse, H. (2008). *Designing deliberative democracy: The British Columbia citizens' assembly*.
148. De-Shalit, A. (2000). *The Environment Between Theory and Practice*. Oxford, 2000; Oxford Academic, (2003,1 November) <https://doi.org/10.1093/0199240388.001.0001>
149. Beck, U.(1992). From industrial society to the risk society: Questions of survival, social structure and ecological enlightenment. *Theory, Culture and Society* 9 (1), pp. 97–123. Sage Publications.
150. Dryzek, J.S. & Pickering, J. (2018) *The politics of the Anthropocene*. Oxford University Press.
151. OECD. (2020) *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave*. OECD Publishing.
152. Taylor, P. (2010). *Energy Technology Perspectives*. International Energy Agency, 692
153. Van der Meer, T. (2017). Political trust and the “Crisis of Democracy”. *Oxford Research of Politics*. <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-77>
154. Duvic-Paoli, L. (2022). Re-imagining the Making of Climate Law and Policy in Citizens' Assemblies. *Transnational Environmental Law*, 11(2), 235–261. doi:10.1017/S2047102521000339

155. Wynes, S. & Nicholas, K. A. (2017). The climate mitigation gap: education and government recommendations miss the most effective individual actions. *Environmental Research Letters* 12(7), 074024

156. Boswell, J., Dean, R. & Smith, G. (2022). Integrating citizen deliberation into climate governance: Lessons on robust design from six climate assemblies.. : Wiley Online Library Public Administration.

157. Scottish Government. (2022). Scotland's Climate Assembly – process, impact and assembly member experience: research report. Edinburgh : Scottish Government Research.

158. The growing traction of climate citizens assemblies. (2021, 12 October). European Climate Foundation. <https://europeanclimate.org/stories/the-growing-traction-of-climate-citizens-assemblies/>

159. Citizens' assemblies worldwide. (2022). Burgerrat. <https://www.buergerrat.de/en/citizens-assemblies/citizens-assemblies-worldwide/>

160. סליאר, א' (2018, 14 דצמבר). לא נשיא של כולם: מחאת האפודים הצהובים מראה כמה מקרון מנותק. בקריית טבעון – החלה אספת האזרחים הראשונה בישראל - <https://heschel.org.il/citizens-assembly/>.

161. סליאר, א' (2018, 14 דצמבר). לא נשיא של כולם: מחאת האפודים הצהובים מראה כמה מקרון מנותק. מצרפת האמיתית. הארץ. <https://www.haaretz.co.il/news/world/europe/-14/ty-article/.premium/0000017f-ded9-d3ff-a7ff-fff99bd70000>

162. Citizens' Assembly in Austria makes proposals on climate policy. (2022, 5, July). Burgerrat .. <https://www.buergerrat.de/en/news/citizens-assembly-in-austria-makes-proposals-on-climate-policy/>

163. Carson, L. (2020). Framing the Remit. NewDemocracy Research and Development, (21).

